

**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΟΡΓΑΝΩΣΗ & ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΓΕΩΡΓΙΑΣ
MBA FOOD & AGRIBUSINESS**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**Επίδραση της πανδημίας του COVID-19 στη λειτουργία
των επιχειρήσεων τροφίμων**

Βασιλική Μ. Ζαχαράκη

Επιβλέπων καθηγητής:

Ανδρέας Δριχούτης, Αναπληρωτής Καθηγητής ΓΠΑ

**ΑΘΗΝΑ
2022**

**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Επίδραση της πανδημίας του COVID-19 στη λειτουργία
των επιχειρήσεων τροφίμων

Impact of the COVID-19 pandemic on the operation of food businesses

Βασιλική Μ. Ζαχαράκη

Εξεταστική Επιτροπή:

Ανδρέας Δριχούτης, Αναπληρωτής Καθηγητής ΓΠΑ (επιβλέπων)

Γεώργιος Γεωργακόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής ΓΠΑ

Κωνσταντίνος Χατζημιχαήλ, Επίκουρος Καθηγητής ΓΠΑ

Επίδραση της πανδημίας του COVID-19 στη λειτουργία των επιχειρήσεων τροφίμων

ΠΜΣ Οργάνωση & Διοίκηση Επιχειρήσεων Τροφίμων & Γεωργίας

Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας & Ανάπτυξης

Τμήμα Επιστήμης Τροφίμων & Διατροφής του Ανθρώπου

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να εξεταστεί η επίδραση της πανδημίας Covid-19 στις επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών της Ελλάδος. Στη συγκεκριμένη έρευνα εξετάζεται πώς επηρέασε η πανδημία τη λειτουργία των επιχειρήσεων του κλάδου, καθώς και ποια μέτρα και στρατηγικές υιοθέτησαν προκειμένου να ανταπεξέλθουν και να συνεχίσουν τη λειτουργία τους.

Η εργασία είναι δομημένη σε δύο μέρη, στο πρώτο και θεωρητικό κομμάτι αυτής αρχικά γίνεται αναφορά στην πορεία της πανδημίας και την επίδραση αυτής στις επιχειρήσεις και στους καταναλωτές. Στη συνέχεια παρατίθενται στοιχεία σχετικά με την επίδραση της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις, ενώ τέλος γίνεται αναφορά στις επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα για το πώς αντιμετώπισαν την κρίση, ποιες δυσκολίες αντιμετώπισαν και ποιες στρατηγικές εφάρμοσαν ώστε να ανταπεξέλθουν.

Το δεύτερο κομμάτι της παρούσας μελέτης είναι εμπειρικό και αφορά έρευνα μέσω ερωτηματολογίων. Πιο συγκεκριμένα, 131 εργαζόμενοι σε επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών της Ελλάδας συμπλήρωσαν μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας ερωτηματολόγιο 21 ερωτήσεων. Οι ερωτήσεις αυτές ήταν διαχωρισμένες σε τέσσερις βασικές ενότητες:

1. Την επίδραση της πανδημίας
2. Τα μέτρα και τις στρατηγικές που εφαρμόστηκαν
3. Τον ψηφιακό μετασχηματισμό κατά τη διάρκεια της πανδημίας
4. Τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων

Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώθηκε, πώς οι επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών στην Ελλάδα επηρεάστηκαν από την πανδημία Covid-19 όμως όχι όλες στον ίδιο βαθμό. Οι περισσότερες επιχειρήσεις είδαν τα έσοδα τους να μειώνονται κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ενώ εφάρμοσαν κυρίως μέτρα υγιεινής και αποστασιοποίησης προκειμένου να διατηρήσουν τη λειτουργία τους. Σχετικά με τις στρατηγικές που εφάρμοσαν αφορούσαν κυρίως αναζητήσεις νέων αγορών και διαπραγματεύσεις τον τομέα της εφοδιαστικής αλυσίδας. Τέλος σχετικά με τον ψηφιακό μετασχηματισμό αρκετές επιχειρήσεις εφάρμοσαν τηλεργασία καθώς χρησιμοποίησαν και άλλα ψηφιακά μέσα κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ενώ η πλειοψηφία των ερωτώμενων κρίνει πάρα πολύ σημαντικό να ψηφιοποιηθεί η επιχείρηση που εργάζεται μετά την εμπειρία που είχε με την πανδημία.

Επιστημονική περιοχή: Ελληνικές επιχειρήσεις τροφίμων & ποτών

Λέξεις κλειδιά: Covid-19, πανδημία, αγροδιατροφικός τομέας, Ελλάδα

Impact of the COVID-19 pandemic on the operation of food businesses

MSc MBA Food & Agribusiness

Department of Agriculture Economy & Development

Department of Food Science & Human Nutrition

Abstract

The purpose of this study is to examine the impact of the Covid-19 pandemic on food and beverage companies in Greece. This research examines how the pandemic affected the operation of companies in the industry, as well as what measures and strategies they adopted in order to cope and continue their operation.

The work is structured in two parts, in the first and theoretical part of it initially refers to the course of the pandemic and its impact on business and consumers. The following is information on the impact of the pandemic on Greek companies, and finally refers to companies in the agri-food sector on how they coped with the crisis, what difficulties they encountered and what strategies they implemented to survive.

The second part of the present study is empirical and concerns research through questionnaires. More specifically, 131 employees in food and beverage companies in Greece completed a questionnaire of 21 questions through an electronic platform. These questions were divided into four main sections:

- The impact of the pandemic
- The measures and strategies implemented
- The digital transformation during the pandemic
- The demographics of the respondents

The results of the research showed that food and beverage companies in Greece were affected by the Covid-19 pandemic, but not all to the same degree. Most companies saw their revenues decline during the pandemic, while mainly implementing hygiene and distancing measures in order to maintain their operation. The strategies they implemented were mainly in search of new markets and negotiations in the supply chain. Finally, regarding the digital transformation, several companies applied teleworking as they used other digital media during the pandemic, while the majority of the respondents consider it very important to digitize the company that works after the experience they had with the pandemic.

Scientific area: Greek food & beverage Companies

Keywords: Covid-19, pandemic, agri-food sector, Greece

Δήλωση Έργου

Η κάτωθι υπογεγραμμένη φοιτήτρια, ΖΑΧΑΡΑΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ, δηλώνω ρητά ότι η παρούσα Μεταπτυχιακή Εργασία με τίτλο «Η επίδρασης της πανδημίας του COVID-19 στη λειτουργία των επιχειρήσεις τροφίμων», καθώς και τα ηλεκτρονικά αρχεία και πηγαίοι κώδικες που αναπτύχθηκαν ή τροποποιήθηκαν στα πλαίσια αυτής της εργασίας και αναφέρονται ρητώς μέσα στο κείμενο που συνοδεύουν, και η οποία έχει εκπονηθεί στο ΔΠΜΣ Οργάνωση και Διοίκηση Επιχειρήσεων Τροφίμων και Γεωργίας MBA Food & Agribusiness του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, υπό την επίβλεψη του κ. Ανδρέα Δριχούτη, αποτελεί αποκλειστικά δικό μου, μη υποβοηθούμενο πόνημα, δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής. Τα σημεία όπου έχουν χρησιμοποιηθεί ιδέες, κείμενο, αρχεία ή / και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η μεταπτυχιακή εργασία αυτή υποβάλλεται σε μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για την απονομή του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην «Οργάνωση και Διοίκηση Επιχειρήσεων Τροφίμων και Γεωργίας» του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Δεν έχει υποβληθεί ποτέ πριν για οιοδήποτε λόγο ή για εξέταση σε οποιοδήποτε άλλο πανεπιστήμιο ή εκπαιδευτικό ίδρυμα της χώρας ή του εξωτερικού. Η εργασία αποτελεί προϊόν συνεργασίας της φοιτήτριας και του επιβλέποντος της εκπόνησής της. Τα φυσικά αυτά πρόσωπα έχουν και τα πνευματικά δικαιώματα στη δημοσίευση των αποτελεσμάτων της εργασίας σε επιστημονικά περιοδικά και συνέδρια. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Με την άδειά μου, η παρούσα εργασία ελέγχθηκε από την Εξεταστική Επιτροπή μέσα από λογισμικό ανίχνευσης λογοκλοπής που διαθέτει το ΓΠΑ και διασταυρώθηκε η εγκυρότητα και η πρωτοτυπία της.

ΖΑΧΑΡΑΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

10/02/2022

Ευχαριστίες

Πρωτίστως θέλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Δριχούτη Ανδρέα καθώς και την Δρ. Αγαπητού Χρύσα για τις διαρκείς συμβουλές και κατευθύνσεις που μου έδιναν και για την συνεχή υποστήριξη τους.

Ακόμη θέλω να ευχαριστήσω όλους όσους αφιέρωσαν λίγο από τον χρόνο τους για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αυτής της έρευνας. Τέλος ένα ξεχωριστό ευχαριστώ στην οικογένεια και τους φίλους μου για την κατανόηση και την ψυχολογική υποστήριξη καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος και εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας, καθώς χωρίς αυτούς δε θα είχα φτάσει στο συγκεκριμένο αποτέλεσμα.

Πίνακας περιεχομένων

Κεφάλαιο 1 : Εισαγωγή	9
1.1 Αντικείμενο Εργασίας.....	9
1.2 Δομή Εργασίας	9
1.3 Στόχος Εργασίας	10
Κεφάλαιο 2 : Η πανδημία COVID-19	11
2.1 Η πορεία της πανδημίας	11
2.2 Η επίδραση της πανδημίας στις επιχειρήσεις	14
2.2.1 Μέτρα αντιμετώπισης.....	16
2.3 Η επίδραση της πανδημίας στους καταναλωτές	18
2.4 Η επισιτιστική ασφάλεια στην περίοδο της πανδημίας	21
Κεφάλαιο 3 : Η πανδημία στις ελληνικές επιχειρήσεις	23
3.1 Η κατάσταση της χώρας πριν την πανδημία.....	24
3.2 Η επίδραση της πανδημίας στις Ελληνικές επιχειρήσεις	25
3.3 Μέσα αντιμετώπισης της πανδημίας από τις Ελληνικές επιχειρήσεις.....	28
3.4 Η ελληνική εφοδιαστική αλυσίδα κατά τη διάρκεια της πανδημίας	31
3.5 Ελληνικός ψηφιακός μετασχηματισμός στην εποχή της πανδημίας	33
Κεφάλαιο 4 : Η πανδημία στις επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα	36
4.1 Η διασπορά του ιού στις επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα	36
4.1.1 Λόγοι μετάδοσης στους χώρους των επιχειρήσεων	37
4.2 Μέτρα πρόληψης για τη διασπορά στις επιχειρήσεις τροφίμων & ποτών.....	39
4.2.1 Μέτρα πρόληψης στα καταστήματα λιανικής πώλησης τροφίμων	43
4.3 Η επίδραση της πανδημίας στις επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα.....	44
4.4 Μέτρα στήριξης των επιχειρήσεων του κλάδου σε διαφορετικά κράτη	49
4.5 Η εφοδιαστική αλυσίδα των επιχειρήσεων του κλάδου στην εποχή της πανδημίας.....	50
Κεφάλαιο 5 : Έρευνα	54
5.1 Μεθοδολογία Έρευνας.....	54
5.2 Δομή Ερωτηματολογίου	55
5.3 Μέθοδοι Ανάλυσης	56
Κεφάλαιο 6: Αποτελέσματα	59
6.1 Δημογραφικά Στοιχεία Έρευνας.....	59
6.2 Επίδραση της πανδημίας στις επιχειρήσεις.....	61
6.3 Μέτρα και στρατηγικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της πανδημίας.....	64
6.4 Εφαρμογή ψηφιακών μέσων κατά τη διάρκεια της πανδημίας.....	66
6.5 Σχέσεις μεταξύ μεταβλητών.....	67
6.6 Ανάλυση Αποτελεσμάτων	73

Κεφάλαιο 7 : Συμπέρασμα	76
7.1 Περιορισμοί Έρευνας	77
7.2 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	77
Βιβλιογραφία	79
Παράρτημα.....	82

Πίνακας Διαγραμμάτων/Εικόνων

Εικόνα 1 Τα κρούσματα της πανδημίας.....	11
Εικόνα 2 Κατάταξη Δείκτη DESI 2020.....	25
Εικόνα 3 Δράσεις αναχαίτισης της κρίσης	31
Εικόνα 4 Οδηγίες πλυσίματος χεριών.....	41
Εικόνα 5 Αύξηση ζήτησης τροφίμων.....	45
Διάγραμμα 1 Τύπος Επιχείρησης.....	59
Διάγραμμα 2 Έδρα Επιχείρησης.....	60
Διάγραμμα 3 Αριθμός Εργαζομένων.....	60
Διάγραμμα 4 Θέση Εργασίας	61
Διάγραμμα 5 Σε τι βαθμό έχει επηρεαστεί η λειτουργία της επιχείρησης; (1= Καθόλου 5= Πάρα πολύ)	62
Διάγραμμα 6 Πως επηρεάστηκαν τα έσοδα της επιχείρησης;	64
Διάγραμμα 7 Έκανε η επιχείρηση αίτηση για κρατική υποστήριξη ;	65
Διάγραμμα 8 Πως επηρεάστηκε η παραγωγικότητα από την τηλεργασία	66
Διάγραμμα 9 Θα συνεχίσει η επιχείρηση να χρησιμοποιεί ψηφιακά μέσα ;	67
Διάγραμμα 10 Αίτηση Κρατικής Υποστήριξης.....	69
Διάγραμμα 11 Θηκόγραμμα 3ου Ερωτήματος	70
Διάγραμμα 12 Θηκόγραμμα 4ου Ερωτήματος	71
Διάγραμμα 13 Ραβδόγραμμα Συχνοτήτων 4 ^{ου} Ερωτήματος	72
Πίνακας 1 Δείκτης Cronbach a	58
Πίνακας 2 Μέσος όρος και Τυπική Απόκλιση της επίδρασης της πανδημίας στα τμήματα των επιχειρήσεων.....	62
Πίνακας 3 Σε τι βαθμό έχει επηρεαστεί η λειτουργία κάθε τμήματος ; (Μπλε Χρωματισμός οι ερωτήσεις με τη μεγαλύτερη συχνότητα)	63
Πίνακας 4 Αποτελέσματα Kruskal-Wallis Test (1ο Ερώτημα)	67
Πίνακας 5 Αποτελέσματα Kruskal-Wallis Test (2ο Ερώτημα)	68
Πίνακας 6 Συγκριτικός Πίνακας επίδρασης	69
Πίνακας 7 Αποτελέσματα Mann-Whitney Test (3 ^ο Ερώτημα)	70
Πίνακας 8 Αποτελέσματα Mann-Whitney Test (4ο Ερώτημα)	71
Πίνακας 9 Συγκεντρωτικά Αποτελέσματα.....	72

Κεφάλαιο 1 : Εισαγωγή

1.1 Αντικείμενο Εργασίας

Βασικό αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η διερεύνηση των συνεπειών της πανδημίας COVID-19 στις ελληνικές επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα. Μέσα από αυτή τη μελέτη θα διαφανεί εάν οι επιχειρήσεις τροφίμων επηρεάστηκαν και σε τι βαθμό από τη πανδημία, και σε τι ενέργειες προέβησαν ώστε να συνεχιστεί ανεμπόδιστα η λειτουργία τους. Επιπρόσθετα θα ερευνηθεί εάν οι επιχειρήσεις και οι εργαζόμενοι ήταν έτοιμοι να έρθουν αντιμέτωποι με μια τέτοια πρόκληση , και πως παρέμεναν ασφαλείς κατά τη διάρκεια της. Καταλήγοντας μέσω αυτής της εργασίας αναμένεται να διαφανεί η σημαντικότητα της απρόσκοπτης λειτουργίας των επιχειρήσεων τροφίμων κατά τη διάρκεια περιόδων κρίσεων.

1.2 Δομή Εργασίας

Το θεωρητικό κομμάτι της συγκεκριμένης εργασίας αναλύεται στα πρώτα 4 κεφάλαια. Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας γίνεται αναφορά στην πορεία της πανδημίας σε παγκόσμιο επίπεδο, πως επηρεάστηκαν οι επιχειρήσεις και πως αντιμετώπισαν τις προκλήσεις που δημιουργήθηκαν, ακόμα γίνεται αναφορά στη συμπεριφορά των καταναλωτών κατά τη διάρκεια της πανδημίας καθώς και στο κομμάτι της επισιτιστική ασφάλειας κατά τη πανδημία.

Το τρίτο κεφάλαιο σχετίζεται με την επίδραση της πανδημίας στην Ελλάδα, πιο συγκεκριμένα αρχικά γίνεται αναφορά στη πορεία της πανδημίας στη χώρα μας καθώς και σε τι κατάσταση βρισκόταν η χώρα κατά την έναρξη της πανδημίας. Στη συνέχεια αναλύεται η επίδραση της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις και οι στρατηγικές αντιμετώπισης που εφαρμόστηκαν. Τέλος γίνεται αναφορά στον ψηφιακό μετασχηματισμό των ελληνικών επιχειρήσεων και τη σημαντικότητα του κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Το τέταρτο και τελευταίο θεωρητικό κεφάλαιο της παρούσας εργασίας αναφέρεται στην επίδραση της πανδημίας στις επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα. Αρχικά γίνεται αναφορά στη διασπορά του ιού στις επιχειρήσεις τροφίμων και στα μέσα που

προτείνονται από τους αρμόδιους φορείς ώστε να διασφαλιστεί η ασφάλεια των εργαζομένων και η λειτουργία των επιχειρήσεων. Στη συνέχεια αναλύονται οι επιπτώσεις στις πωλήσεις των επιχειρήσεων τροφίμων παγκόσμια καθώς και η υποστήριξη που δέχθηκαν από διαφορετικούς κρατικούς φορείς.

Τέλος γίνεται αναφορά στην αλυσίδα εφοδιασμού, κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Στα επόμενα κεφάλαια γίνεται η ανάλυση της έρευνας παρουσιάζεται η μεθοδολογία, ο τρόπος δειγματοληψίας και η σύσταση του δείγματος, ακολουθεί η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας ενώ στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας παρουσιάζονται τα βασικά συμπεράσματα που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη έρευνα καθώς και οι περιορισμοί της.

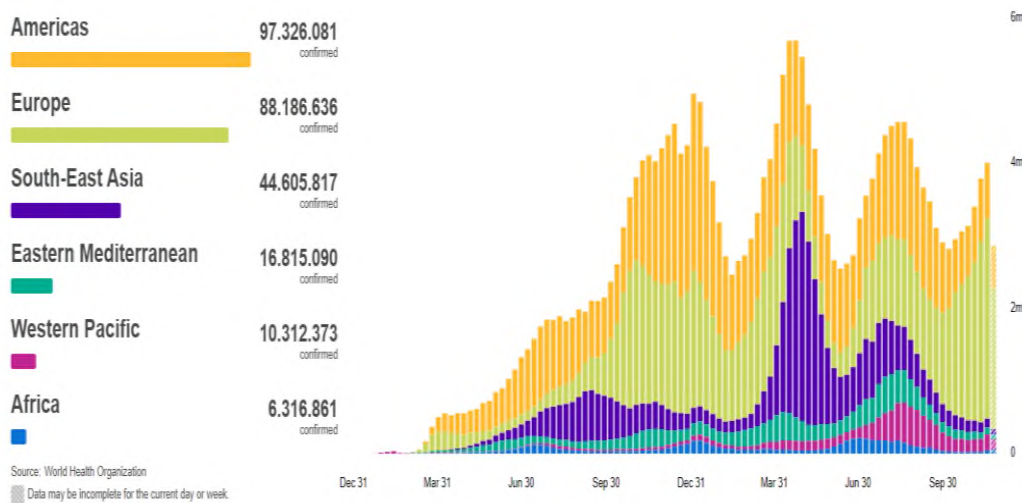
1.3 Στόχος Εργασίας

Βασικός στόχος της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί η επίδραση της πανδημίας COVID-19 στις επιχειρήσεις τροφίμων στην Ελλάδα, να διαφανεί αν οι επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα ήρθαν αντιμέτωπες με προκλήσεις και σε τι ενέργειες προέβησαν ώστε να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν από αυτή τη νέα συγκυρία που προέκυψε. Οι επιμέρους στόχοι που τέθηκαν είναι να καταγραφεί σε τι βαθμό επηρεάστηκαν οι επιχειρήσεις του κλάδου από την πανδημία, να διαφανεί αν θα υιοθετήσουν κάποια από τα νέα μέσα που χρησιμοποίησαν μετά το τέλος της πανδημίας και να τονιστεί η σημαντικότητα της λειτουργίας των επιχειρήσεων του αγροδιατροφικού τομέα ανεξαρτήτως των επιμέρους δυσκολιών .

Κεφάλαιο 2 : Η πανδημία COVID-19

Τον Δεκέμβριο του 2019, ένας νέος ιός (SARS-CoV-2) εισήχθη στον κόσμο, ξεκινώντας από την πόλη Wuhan στην Κίνα. Η εύκολη εξάπλωση του ιού μεταξύ των ανθρώπων είχε ως αποτέλεσμα ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) να τον κηρύξει ως άλλη μια παγκόσμια πανδημία, με την ονομασία COVID-19. Ο ιός επηρεάζει ανθρώπους όλων των ηλικιών και μέχρι σήμερα έχει οδηγήσει σε σχεδόν 263 εκατομμύρια ανθρώπους στη νόσηση και περισσότερους από 5 εκατομμύρια θανάτους. (W.H.O, 2021)

Εικόνα 1 Τα κρούσματα της πανδημίας

(W.H.O, 2021)

2.1 Η πορεία της πανδημίας

Στις 31 Δεκεμβρίου, η κυβέρνηση της Γουχάν της Κίνας επιβεβαίωσε ότι οι υγειονομικές αρχές αντιμετωπίζουν δεκάδες κρούσματα. Μέρες αργότερα, ερευνητές στην Κίνα εντόπισαν έναν νέο ιό που είχε μολύνει δεκάδες ανθρώπους στην Ασία και οι υγειονομικοί αξιωματούχοι στην Κίνα δήλωναν ότι παρακολουθούσαν το φαινόμενο για να αποτρέψουν την εξέλιξη της επιδημίας σε κάτι πιο σοβαρό.

Στις 11 Ιανουαρίου, τα κινεζικά κρατικά μέσα ενημέρωσης ανέφεραν τον πρώτο γνωστό θάνατο που προκλήθηκε από τον ιό. Ο 61χρονος άνδρας που πέθανε ήταν τακτικός πελάτης στην αγορά της Γουχάν. Η αναφορά του θανάτου του ήρθε λίγο

πριν από μια από τις μεγαλύτερες γιορτές της Κίνας, όπου εκατοντάδες εκατομμύρια άνθρωποι ταξίδευαν σε όλη τη χώρα.

Τα πρώτα επιβεβαιωμένα κρούσματα εκτός της ηπειρωτικής Κίνας σημειώθηκαν στην Ιαπωνία, τη Νότια Κορέα και την Ταϊλάνδη, σύμφωνα με την πρώτη έκθεση κατάστασης του ΠΟΥ. Ενώ λίγες ημέρες αργότερα το πρώτο επιβεβαιωμένο κρούσμα στις Ηνωμένες Πολιτείες βρέθηκε στην Πολιτεία της Ουάσιγκτον, όπου ένας άνδρας γύρω στα 30 εμφάνισε συμπτώματα μετά την επιστροφή του από ένα ταξίδι στη Γουχάν. Στις 23 Ιανουαρίου οι κινεζικές αρχές απέκλεισαν τη Γουχάν ακυρώνοντας αεροπλάνα και τρένα που φεύγουν από την πόλη και ανέστειλαν λεωφορεία, μετρό και φέρι μποτ εντός αυτής.

Εν μέσω χιλιάδων νέων κρουσμάτων στην Κίνα, στις 30 Ιανουαρίου κηρύχθηκε επίσημα από τον ΠΟΥ «επείγουσα ανάγκη για τη δημόσια υγεία διεθνούς ενδιαφέροντος». Η εκπρόσωπος του υπουργείου Εξωτερικών της Κίνας δήλωσε ότι θα συνεχίσει να συνεργάζεται με τον ΠΟΥ και άλλες χώρες για την προστασία της δημόσιας υγείας και το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ προειδοποίησε τους ταξιδιώτες να αποφεύγουν την Κίνα. Στις 11 Φεβρουαρίου ο ΠΟΥ πρότεινε ένα επίσημο όνομα για την ασθένεια που προκαλεί ο ιός: Covid-19, ένα αρκτικόλεξο που σημαίνει νόσος του κορονοϊού 2019. Το όνομα δεν κάνει καμία αναφορά σε κανένα από τα άτομα, τα μέρη ή τα ζώα που σχετίζονται με τον κορονοϊό, δεδομένου του στόχου να αποφευχθεί το στίγμα. Ενώ μόλις 3 μέρες αργότερα καταγραφόταν ο πρώτος θάνατος στην Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα ενός 80χρονου τουρίστα στη Γαλλία.

Στα τέλη Φεβρουαρίου η Ευρώπη αντιμετώπισε το πρώτο της μεγάλο ξέσπασμα καθώς ο αριθμός των αναφερόμενων κρουσμάτων στην Ιταλία αυξήθηκε από λιγότερα από 5 σε περισσότερα από 150. Στην περιοχή της Λομβαρδίας, αξιωματούχοι έκλεισαν 10 πόλεις μετά την ξαφνική εμφάνιση μιας σειράς κρουσμάτων σε πόλεις νοτιοανατολικά του Μιλάνου. Τα σχολεία έκλεισαν και όλες οι αθλητικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις ακυρώθηκαν. Ενώ 15 ημέρες αργότερα οι Ευρωπαίοι ηγέτες ψήφισαν να κλείσουν τουλάχιστον 26 χώρες σε όλους σχεδόν τους επισκέπτες από τον υπόλοιπο κόσμο για τουλάχιστον 30 ημέρες με σκοπό την αναχαίτιση της πανδημίας. Η απαγόρευση των μη ουσιαστικών ταξιδιών ήταν η πρώτη συντονισμένη απάντηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μέχρι τις 2 Απριλίου, η πανδημία είχε χτυπήσει περισσότερους από ένα εκατομμύριο ανθρώπους σε 171 χώρες σε έξι ηπείρους, σκοτώνοντας τουλάχιστον 51.000 από

αυτούς. Μέσα σε λίγες μόνο εβδομάδες, η πανδημία άφησε σχεδόν 10 εκατομμύρια Αμερικανούς χωρίς δουλειά κάτι που είχε να συμβεί από το 1982. Η Ιαπωνία, η τρίτη μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο μετά τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Κίνα, έπεσε σε ύφεση για πρώτη φορά από το 2015. Η οικονομία της συρρικνώθηκε κατά 3,4% ενώ και η Γερμανία, η μεγαλύτερη οικονομία της Ευρώπης, έπεσε επίσης σε ύφεση. Η οικονομία της υπέστη τη χειρότερη συρρίκνωση από την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008, αφού συρρικνώθηκε κατά 2,2% την περίοδο Ιανουαρίου-Μαρτίου σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο.

Και ενώ η Ευρώπη έδειχνε τα πρώτα σημάδια αναχαίτισης της πανδημίας και ξεκινούσε να ανοίξει σε επισκέπτες από 15 χώρες τα σύνορα της μετά από το πολύμηνο lockdown την 1η Ιουλίου καθώς ο αριθμός των νέων μολύνσεων μειωνόταν διαρκώς, 10 μέρες αργότερα το Χονγκ Κονγκ έκλεισε τα σχολεία εν μέσω τρίτου κύματος. Το τρίτο κύμα, το οποίο ερχόταν μετά την έκρηξη των μολύνσεων τον Μάρτιο και τον περιορισμό έως τον Μάιο, ήταν μια οπισθοδρόμηση για μια πόλη που είχε επανέλθει σε μεγάλο βαθμό στην κανονικότητα, με τα εστιατόρια να είναι κατάμεστα και τους εργαζόμενους να επιστρέφουν στα γραφεία. Ο παγκόσμιος αριθμός θανάτων από τον κοροναϊό ξεπέρασε τις 800.000 στις 22 Αυγούστου. Ο απολογισμός αυξήθηκε καθώς νέες μολύνσεις ξέσπασαν στην Ευρώπη και υψηλοί αριθμοί θανάτων καταγράφηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες, την Ινδία, τη Νότια Αφρική και το μεγαλύτερο μέρος της Λατινικής Αμερικής, με όλες τις χώρες να μπαίνουν εκ νέου σε σκέψεις για νέα μέτρα αναχαίτισης της πανδημίας.

Οι μήνες περνούσαν οι μολύνσεις και οι θάνατοι αυξάνονταν συνεχώς, τα συστήματα υγείας στις περισσότερες χώρες κατέρρεαν, και τα περιοριστικά μέτρα και η χρήση μάσκας είχαν επιβληθεί σχεδόν σε όλο τον κόσμο ως το μόνο μέσο περιορισμού της πανδημίας, η επίσπευση της δημιουργίας εμβολίου ήταν η μόνη λύση σύμφωνα με τους ειδικούς.

Ήταν 2 Δεκεμβρίου όταν η Βρετανία έδωσε άδεια έκτακτης ανάγκης στο εμβόλιο της Pfizer για τον κορονοϊό, υπερβαίνοντας τις Ηνωμένες Πολιτείες για να γίνει η πρώτη δυτική χώρα που επιτρέπει μαζικούς εμβολιασμούς. Στις 8 Δεκεμβρίου το πρώτο άτομο που έλαβε εμβόλιο κατά του κορονοϊού στο Ηνωμένο Βασίλειο ήταν η Margaret Keenan, μια 90χρονη πρώην υπάλληλος κοσμηματοπωλείου. Στις 11 Δεκεμβρίου, δόθηκε και επίσημη άδεια και στην Αμερική ανοίγοντας το δρόμο σε εκατομμύρια άτομα να αρχίσουν να λαμβάνουν τη πρώτη δόση. Η άδεια ήταν μια ιστορική καμπή σε μια πανδημία που είχε στοιχίσει περισσότερες από 290.000 ζωές

στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το ίδιο εμβόλιο εγκρίθηκε επίσης από το Μεξικό, τον Καναδά, τη Σαουδική Αραβία και άλλες χώρες.

Οι εμβολιασμοί σε ολόκληρο τον κόσμο με όλα τα εγκεκριμένα εμβόλια δημιούργησαν μια θετική πορεία με τα νέα κρούσματα να καταγράφουν πτωτικές πορείες, και τα αυστηρά μέτρα να αίρονται σταδιακά. Το καλοκαίρι του 2021 ήταν πολύ διαφορετικό για όλο τον κόσμο, υπήρχε μεγαλύτερη ελευθερία και η κανονικότητα είχε επιστρέψει σε έναν ικανοποιητικό βαθμό. Οι συνεχείς μεταλλάξεις όμως του ιού δεν έχουν επιτρέψει την επιστροφή στη πλήρη κανονικότητα, αφού δημιουργούν νέα κύματα της πανδημίας που εμφανίζονται από χώρα σε χώρα με αποτέλεσμα την εκ νέου επιβολή μέτρων. Αδιαμφισβήτητη η ασφάλεια που έχει προσφέρει ο εμβολιασμός δεν επιτρέπει την επιστροφή στην αρχή της πανδημίας όμως ακόμα και μετά από όλο αυτό το διάστημα άνθρωποι από όλο τον κόσμο συνεχίζουν να χάνουν τη ζωή τους, οι οικονομίες δεν μπορούν να ανακάμψουν και η αβεβαιότητα για το μέλλον είναι συνεχής. (Taylor, 2021).

2.2 Η επίδραση της πανδημίας στις επιχειρήσεις

Η πανδημική κρίση COVID-19 είχε και συνεχίζει να έχει πρωτοφανείς επιπτώσεις σε όλες τις διαστάσεις της ανθρώπινης ζωής. Ο πλήρης οικονομικός και κοινωνικός αντίκτυπος εξακολουθεί να εκτυλίσσεται καθώς η ασθένεια συνεχίζει να εξαπλώνεται σε όλο τον κόσμο. Πέραν του αριθμού των νεκρών και τη κατάρρευση των συστημάτων υγείας, ο ιός και τα μέτρα για τον περιορισμό της εξάπλωσής του, προκάλεσαν βαθιά οικονομική ύφεση, αναστέλλοντας την πρόοδο που σημειώθηκε τα τελευταία χρόνια. Οι παγκόσμιες αγορές άρχισαν δειλά να ανακάμπτουν από τις επιπτώσεις του ιού και της ύφεσης το 2021, όμως οι συνεχείς μεταλλάξεις και τα παγκόσμια μέτρα για τον περιορισμό της κρίσης COVID-19 θα αποτελούν πηγή αβεβαιότητας της αγοράς για τα επόμενα χρόνια.

Η πανδημία και τα επακόλουθα lockdown έχουν επηρεάσει αρνητικά την πλειονότητα των επιχειρήσεων όμως βάση των περισσότερων ερευνών φαίνεται ότι οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις έχουν πληγεί περισσότερο, καθώς αυτές οι επιχειρήσεις έχουν να αντιμετωπίσουν πολλά ζητήματα και δεν είναι τόσο ευέλικτες όσο οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις. (Rehan Aftab, 2021) Τα ζητήματα που ήρθαν αντιμέτωπες οι επιχειρήσεις σχετίζονται με προβλήματα εφοδιαστικών αλυσίδων, ελλείψεις εργατικού δυναμικού και σημαντική μείωση της καταναλωτικής ζήτησης. Όλα αυτά

τα θέματα που σχετίζονται με την πανδημία COVID-19 έχουν προκαλέσει σημαντική πτώση στην κερδοφορία των εταιρειών. (GAIN, 2020)

Η Κίνα η οποία ήταν η πρώτη χώρα που ήρθε αντιμέτωπη με την νόσο COVID-19 , βρέθηκε γρήγορα σε δεινή οικονομική θέση . Πάνω από 5800 επιχειρήσεις έκλεισαν στη χώρα λόγω της πανδημίας και οι επιχειρήσεις μείωσαν τους υπαλλήλους τους κατά 40% , με αποτέλεσμα τη κατακόρυφη αύξηση των ποσοστών ανεργίας. Ειδικότερα, όσον αφορά τον αντίκτυπο που έχει η πανδημία στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις στην Κίνα, μπορεί να δηλωθεί ότι οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν στον τριτογενή τομέα, π.χ. τουρισμός και μεταφορές, ήταν αποδέκτης μιας από τις πιο σημαντικές επιπτώσεις που επιβλήθηκαν από τον νέο κορονοϊό. Από την έναρξη της πανδημίας και της επιβολής των μέτρων στην Κίνα, οι συγκεκριμένες επιχειρήσεις υπέστησαν σημαντική πτώση άνω του 56% το πρώτο τρίμηνο του προηγούμενου έτους. (Sun, 2021)

Αντίστοιχα μέχρι τα μέσα Μαρτίου, ήταν σαφές ότι ο νέος κορονοϊός (COVID-19) είχε φτάσει στις ακτές των Ηνωμένων Πολιτειών. Τα μέτρα που επιβλήθηκαν με κρατική εντολή έκλεισαν προσωρινά πολλές επιχειρήσεις, η κυβέρνηση των ΗΠΑ είχε θεσπίσει ταξιδιωτικές απαγορεύσεις σε πολλές χώρες και μεταξύ των επιχειρήσεων που ήταν ακόμη ανοιχτές, πολλές είδαν μειωμένα επίπεδα δραστηριότητας και κατακόρυφη πτώση των πωλήσεων τους. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα , η οικονομική δραστηριότητα, όπως μετράται μέσω του ΑΕΠ να συρρικνωθεί με ετήσιο ρυθμό 5% το πρώτο τρίμηνο και με το υπερβολικά υψηλό 32% το δεύτερο τρίμηνο, σηματοδοτώντας την κρίση του COVID-19 ως το πιο γρήγορο και σοβαρό οικονομικό σοκ που έχουν βιώσει οι ΗΠΑ στη σύγχρονη εποχή. (Sun, 2021)

Οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις είναι η πηγή ζωής της ευρωπαϊκής οικονομίας, αντιπροσωπεύοντας πάνω από τα δύο τρίτα του εργατικού δυναμικού. Έρευνας της McKinsey, που διεξήχθη τον Αύγουστο του 2020, σε περισσότερες από 2.200 μικρομεσαίες επιχειρήσεις σε πέντε ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και Ηνωμένο Βασίλειο) έδειξε πόσο σκληρά έχει πληγεί η ευημερία αυτών των επιχειρήσεων από την πανδημία Covid-19.

Περίπου το 70% των ερωτώμενων της έρευνας δήλωσε ότι τα έσοδά τους είχαν μειωθεί ως αποτέλεσμα της πανδημίας, ενώ ένας στους πέντε ανησυχούσε ότι μπορεί να μη μπορέσει να πληρώσει τα δάνεια και να χρειαστεί να απολύσει υπαλλήλους. Η επίδραση της πανδημίας δεν ήταν ίδια για όλες τις χώρες ,για παράδειγμα οι

ιταλικές και ισπανικές επιχειρήσεις έχουν πληγεί περισσότερο, και ήταν χώρες που αντιμετώπισαν την ραγδαιότητα της νόσου νωρίτερα όπως έχει ήδη αναφερθεί. Σύμφωνα με την έρευνα το 30% των ιταλικών και το 33% των ισπανικών επιχειρήσεων δήλωσαν ότι τα έσοδά τους είχαν μειωθεί σημαντικά ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις Γερμανικές επιχειρήσεις ήταν αισθητά χαμηλότερο (23%).

Το 11% συνολικά των επιχειρήσεων που συμμετείχαν δήλωσε ότι αναμένει να κηρύξει πτώχευση εντός εξαμήνου με τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα των Logistics να κατέχουν τον υψηλότερο αριθμό αναμενόμενων χρεοκοπιών. Σχετικά με τις προοπτικές βελτίωσης, βάση της έρευνας φαίνεται και πάλι ότι οι χώρες που επηρεάστηκαν λιγότερο από την πανδημία και είχαν και μια καλύτερη οικονομική βάση είναι πιο αισιόδοξες. Στη Γερμανία, όπου η οικονομία προβλέπεται να συρρικνωθεί λιγότερο από ό,τι αλλού, το 39 % των μικρομεσαίων επιχειρήσεων χαρακτήρισαν την οικονομία από κάπως ισχυρή έως εξαιρετικά ισχυρή, συγκριτικά στην Ιταλία, το ποσοστό ήταν μόλις 10 %.

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις θα μπορούσαν να αποτελέσουν κινητήρια δύναμη για την οικονομία και την απασχόληση μετά την κρίση, αδιαμφισβήτητα όμως οι αντιδράσεις των κυβερνήσεων και τα μέτρα στήριξης προς αυτές θα μπορούσαν να αποδειχθούν ιδιαίτερα κρίσιμα για το μέλλον τους. Σύμφωνα με την έρευνα η άμεση επιβίωση αυτών των επιχειρήσεων είναι πολύ σημαντική και οι κυβερνήσεις θα μπορούσαν να επιλέξουν στρατηγικές όπως η προσφορά βοήθειας για την εύρεση νέων αγορών ή την άμεση ψηφιοποίηση αυτών των επιχειρήσεων προκειμένου να ενισχύσουν την ανθεκτικότητά τους. (McKinsey, 2020)

Οι συνέπειες της επιδημίας της νόσου του κορονοϊού είναι άνευ προηγουμένου και αισθητές σε όλο τον κόσμο. Ο κόσμος της εργασίας επηρεάζεται βαθιά από την πανδημία. Εκτός από την απειλή για τη δημόσια υγεία, η οικονομική και κοινωνική διαταραχή απειλεί τη μακροπρόθεσμη διαβίωση και την ευημερία εκατομμυρίων ανθρώπων. Η πανδημία επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις αγορές εργασίας, τις οικονομίες και τις επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των παγκόσμιων αλυσίδων εφοδιασμού, οδηγώντας σε εκτεταμένες επιχειρηματικές διακοπές. (Harel, 2021).

2.2.1 Μέτρα αντιμετώπισης

Εν μέσω της οικονομικής αναταραχής που αντιμετωπίζουμε όλοι λόγω της επιδημίας του COVID-19, οι επιχειρήσεις που μπορούν ακόμη να λειτουργήσουν

αντιμετωπίζουν τη πρόκληση για τον καλύτερο τρόπο διασφάλισης της επιχειρηματικής συνέχειας. Στην περίπτωση αυτών των επιχειρήσεων, δεν μπορούν όλοι να εργαστούν εξ αποστάσεως, και για ορισμένους τομείς οι εργαζόμενοι πρέπει ακόμα να πάνε στη εργασία τους. Παρακάτω αναφέρονται ορισμένα μέτρα στο χώρο εργασίας που έχουν υιοθετήσει οι εργοδότες για να συνεχίσουν να λειτουργούν, ελαχιστοποιώντας τους κινδύνους εξάπλωσης του ιού COVID-19 στην κοινότητα, διατηρώντας τα επίπεδα παραγωγικότητας, προστατεύοντας έτσι την επιχείρηση και κυρίως τους εργαζομένους τους.

✓ Δημιουργία ομάδας διαχείρισης κρίσεων:

Για να διασφαλιστεί η επιχειρηματική συνέχεια, είναι σημαντικό για τις επιχειρήσεις να ενεργήσουν όσο το δυνατόν γρηγορότερα για να μειώσουν τυχόν αρνητικές επιπτώσεις που προκύπτουν κατά τη διάρκεια μιας κρίσης. Προκειμένου να πετύχουν την μέγιστη δυνατή απόδοση, οι οργανισμοί είναι καλό να συγκροτήσουν μια βασική ομάδα κρίσεων για τον συντονισμό των προσπαθειών αντιμετώπισης της κρίσης και τον καθορισμό των στόχων τους. Αυτή η ομάδα μπορεί επίσης να είναι υπεύθυνη για την επανεξέταση των σχεδίων κρίσης και της επιχειρηματικής συνέχειας μετά τη κρίση.

✓ Διασφάλιση της υγείας των εργαζομένων:

Κατά τη διάρκεια αυτής της δύσκολης περιόδου, η ασφάλεια των εργαζομένων πρέπει να είναι προτεραιότητα όλων των επιχειρήσεων. Οι εργαζόμενοι μπορεί να αντιμετωπίζουν διαφορετικούς κινδύνους για την υγεία ανάλογα με το είδος της εργασίας που κάνουν, το πού την κάνουν και τη δική τους κατάσταση υγείας. Οι οργανισμοί αντιμετώπισαν από την αρχή της πανδημίας προκλήσεις χάνοντας προσωπικό λόγω ασθένειας ή φόβου. Μια μέθοδος που υιοθέτησαν οι επιχειρήσεις για να διασφαλίσουν ότι δε θα υπάρχει διασπορά στη κοινότητα τους ήταν ο έλεγχος των εργαζομένων για συμπτώματα, όπως ο πυρετός, πριν οι εργαζόμενοι προσέλθουν στην εργασία τους. Άλλα μέτρα που ελήφθησαν περιλάμβαναν τη διασφάλιση της απόστασης, την αυξημένη υγιεινή και την παροχή προστατευτικού ρουχισμού

✓ Ευέλικτη εργασία

Προκειμένου να διασφαλιστεί η ελάχιστη επαφή μεταξύ των εργαζομένων,

καθώς και μεταξύ εργαζομένων και πελατών, προμηθευτών και άλλων ενδιαφερομένων, οι οργανισμοί θέσπισαν ευέλικτες μορφές εργασίας. Για το προσωπικό που δεν απαιτείται να βρίσκεται στο γραφείο, ήταν δυνατή η εξ αποστάσεως εργασία. Όπου αυτό δεν ήταν δυνατό άμεσα, διαχωρίστηκαν οι ομάδες εργασίας για να αποφευχθεί η μαζική εξάπλωση. Αυτό το μέτρο όχι μόνο εξάλειψε το περιττό προσωπικό από την επαφή μεταξύ τους, αλλά διευκόλυνε επίσης τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι γονείς λόγω του κλεισίματος των σχολείων. Μερικές άλλες επιλογές για την υποστήριξη των εργαζομένων που συνέβαλαν παράλληλα στη μείωση των απολύσεων ήταν η μείωση ωρών εργασίας ή το κυλιόμενο ωράριο.

✓ Αποτελεσματική επικοινωνία

Είναι υψίστης σημασίας οι ηγέτες των επιχειρήσεων να συνεχίσουν να ενημερώνουν το προσωπικό τους για οποιεσδήποτε αλλαγές πραγματοποιούνται. Η πληροφορία είναι πλούτος σε μια τέτοια εποχή. Δεδομένης της ανάγκης για υποστήριξη από όλους τους υπαλλήλους τους προκειμένου να ξεπεράσουν αυτήν την κρίση, είναι σημαντικό η διοίκηση να είναι διαφανής σχετικά με τις αποφάσεις που λαμβάνονται και τις προσδοκίες όλων των εργαζομένων σε όλη αυτή τη δοκιμαστική περίοδο.

Καθώς η κρίση του COVID-19 παρατείνεται, τα στελέχη, ιδιαίτερα στις ανεπτυγμένες οικονομίες, αισθάνονται χειρότερα για την κατάσταση της οικονομίας και τις προοπτικές των δικών τους εταιρειών. Είναι φυσικό μια πρόκληση τόσο αδιάκοπη όσο η πανδημία να παράγει εναλλασσόμενες ελπίδες και απόγνωση. Όσο οι εταιρείες και οι βιομηχανίες σχεδιάζουν τη ζωή μετά την πανδημία του COVID-19, ένα από τα πιο δύσκολα καθήκοντα θα είναι ο προσδιορισμός ενός νέου συνόλου προτεραιοτήτων. Καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της κρίσης, η αντιμετώπιση και η παρακολούθηση της συνεχώς μεταβαλλόμενης κατάστασης είχαν προτεραιότητα. Ωστόσο, ένας μεταδοτικός ιός δεν θα είναι πάντα το κύριο μέλημα των οργανισμών (PWC, COVID-19 Workforce Challenges & Tips)

2.3 Η επίδραση της πανδημίας στους καταναλωτές

Η έννοια της συμπεριφοράς του καταναλωτή καλύπτει ένα ιδιαίτερα μεγάλο πεδίο. Σύμφωνα με τον (Michael, 2011) συμπεριφορά καταναλωτή είναι η μελέτη των

διαδικασιών που εμπλέκονται όταν άτομα ή ομάδες επιλέγουν, αγοράζουν, χρησιμοποιούν ή απορρίπτουν προϊόντα, υπηρεσίες, ιδέες ή εμπειρίες για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους. Η συμπεριφορά του καταναλωτή είναι διαφορετική όταν υπάρχει ένα μπερδεμένο περιβάλλον γύρω από αυτόν, οι κρίσεις γενικά τείνουν να δημιουργούν μια αίσθηση αβεβαιότητας και άγχους, που με τη σειρά τους οδηγούν σε σύγχυση του καταναλωτή.

Η κατανάλωση είναι μια συνήθεια, και η συμπεριφορά των καταναλωτών μπορεί να διαταραχθεί από αλλαγές στο κοινωνικό πλαίσιο, τη τεχνολογία και γενικά το περιβάλλον του καταναλωτή. Τα τελευταία χρόνια, η εξέλιξη των κινητών τηλεφώνων σε smartphones, το διαδίκτυο και το ηλεκτρονικό εμπόριο έχουν φέρει μια σημαντική αλλαγή στις καταναλωτικές συνήθειες. Επιπλέον, οι κανόνες και οι κανονισμοί που εφαρμόζονται σε δημόσιους χώρους σε επίπεδο χώρας ή περιοχής επηρεάζουν τη συμπεριφορά των καταναλωτών. Τέλος, απρόβλεπτα γεγονότα, όπως φυσικές καταστροφές ή πανδημίες ή ακόμα και πόλεμοι επηρεάζουν σημαντικά την κατανάλωση, αλλά και την παραγωγή και την αλυσίδα εφοδιασμού.

Μία από τις πιο πρόσφατες κρίσεις που βίωσαν άνθρωποι στον κόσμο, ήταν η οικονομική κρίση το 2008, οι καταναλωτική συμπεριφορά άλλαξε αφού οι καταναλωτές είχαν περισσότερες απαιτήσεις και έγιναν πιο αυστηροί με τις επιλογές τους. Γενικά όταν δημιουργείτε μια κρίση, οι καταναλωτές αλλάζουν την αγοραστική τους συμπεριφορά ανάλογα με τη σοβαρότητα της κατάστασης. Εάν η έλλειψη πόρων δεν είναι σημαντική, μειώνουν τις δαπάνες τους σε όλες τις κατηγορίες προϊόντων. Όταν όμως η έλλειψη πόρων είναι πράγματι σημαντική, δίνουν προτεραιότητα και αγοράζουν μόνο από τις κατηγορίες προϊόντων που θεωρούν ότι είναι πιο απαραίτητες για αυτούς. Μια από τις συμπεριφορές που υιοθετούνται κατά τη διάρκεια μιας κρίσης είναι οι αγορές πανικού, που χαρακτηρίζονται από άσκοπες αγορές και αποθήκευση αποθεμάτων που δημιουργούν προβλήματα στις αγορές λόγω των ξαφνικών μετατοπίσεων της ζήτησης, κάτι που παρατηρήθηκε και κατά τη διάρκεια της τρέχουσας κρίσης λόγω της πανδημίας COVID-19. (Elena Anastasiadou, 2020)

Σύμφωνα με έρευνα της McKinsey(2020), η τρέχουσα πανδημία έχει επιφέρει αλλαγές στη συμπεριφορά των καταναλωτών σε τέσσερις διαφορετικές πτυχές:

1. Στροφή προς τα βασικά και οικονομικά αγαθά : Η επιβολή των μέτρων οδήγησε σε μείωση του εισοδήματος των καταναλωτών με αποτέλεσμα να γίνουν πιο προσεκτικοί στα προϊόντα που αγοράζουν αλλά και στα χρήματα

που ξοδεύουν για αυτά τα προϊόντα. Η στροφή έγινε προς τα πιο απαραίτητα προϊόντα, όπως τρόφιμα και οικιακά προϊόντα.

2. Μετάβαση στις ψηφιακές αγορές: Οι καταναλωτές αύξησαν τις ηλεκτρονικές αγορές τους σε διάφορες κατηγορίες προϊόντων, ακόμη και εκεί όπου μέχρι πρότινος τα ποσοστά ηλεκτρονικών αγορών ήταν ιδιαίτερα χαμηλά.
3. Μείωση της αφοσίωσης: Οι διακοπές των εφοδιαστικών αλυσίδων που προκλήθηκαν από την πανδημία, ανάγκασαν τους καταναλωτές να αναζητήσουν τα προϊόντα που προτιμούν αλλού ή ακόμη και να αλλάξουν επωνυμίες σε ορισμένες περιπτώσεις. Ήταν επίσης πρόθυμοι να δοκιμάσουν μια νέα μάρκα προκειμένου να συμπληρώσουν το κενό τους.
4. Στήριξη στους εργαζόμενους: Η εταιρική κοινωνική ευθύνη που επέδειξαν ορισμένες επιχειρήσεις εκτιμήθηκε ιδιαίτερα από τους καταναλωτές, οι οποίοι προτίμησαν προϊόντα από εταιρείες που δείχνουν ότι νοιάζονται για τους υπαλλήλους του (McKinsey, 2020) .

Ενώ σύμφωνα με τον Jagdish Sheth οι αλλαγές που προκλήθηκαν από την πανδημία COVID-19 στη συμπεριφορά των καταναλωτών ήταν οι εξής:

- Αποθησαύριση: Οι καταναλωτές αγοράζουν περισσότερες ποσότητες από όσες πραγματικά χρειάζονται, σε μια προσπάθεια να διαχειριστούν την αβεβαιότητα και τον φόβο ότι θα υπάρξει έλλειψη των προϊόντων που επιθυμούν. Τα προϊόντα που αγοράζουν χωρίς μέτρο οι καταναλωτές ανήκουν κυρίως στις κατηγορίες των προϊόντων υγιεινής ,καθαρισμού και τροφίμων
- Αυτοσχεδιασμός: Οι καταναλωτές λόγω των περιοριστικών μέτρων που εφαρμόζονται ενάντια στην πανδημία είναι εγκλωβισμένοι. Αρκετά καταστήματα ανέστειλαν την λειτουργία τους, και οι επιλογές που έχουν οι καταναλωτές περιορίστηκαν. Επομένως η μόνη τους επιλογή είναι να αυτοσχεδιάσουν και να εφεύρουν νέους τρόπους κάλυψης των αναγκών τους.
- Στροφή στην ψηφιακή τεχνολογία: Οι καταναλωτές πρέπει να συνεχίσουν να συναναστρέφονται με τους φίλους και τις οικογένειές τους και για να το κάνουν αυτό έχουν επεκτείνει τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας ως μέσο για να περνούν χρόνο με τα αγαπημένα τους πρόσωπα. Από την άλλη πλευρά, λόγω των περιορισμών μετακίνησης που επιβλήθηκαν από τις

περισσότερες τοπικές κυβερνήσεις, οι καταναλωτές αναγκάστηκαν να αρχίσουν να χρησιμοποιούν ή να αυξήσουν τη χρήση των ηλεκτρονικών αγορών. (Steth, 2020)

Η πανδημία COVID-19 έχει σίγουρα αλλάξει το καταναλωτικό τοπίο. Ο τρόπος με τον οποίο ζουν και ψωνίζουν οι καταναλωτές είναι διαφορετικός, ενώ η αβεβαιότητα παραμένει υψηλή. Οι καταναλωτές στην Ευρώπη φαίνεται να ανησυχούν λιγότερο για την οικονομία, την υγεία ή τον τρόπο ζωής, παρόλο που το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιταλία ήταν μεταξύ των χωρών που έχουν πληγεί περισσότερο από τον κορονοϊό. Όσον αφορά την αξιοπιστία, οι καταναλωτές φαίνεται να προτιμούν τα προϊόντα που παράγονται τοπικά, ενώ εμπιστεύονται επίσης προϊόντα που παράγονται ή εισάγονται από τις γειτονικές τους χώρες (Global Data, 2020).

2.4 Η επισιτιστική ασφάλεια στην περίοδο της πανδημίας

Δεδομένου ότι το ένα τρίτο του παγκόσμιου πληθυσμού βρισκόταν σε lockdown (29 Μαρτίου 2020) , έχουν εμφανιστεί παγκόσμιες προειδοποιήσεις για την επισιτιστική ασφάλεια. Το κλείσιμο των συνόρων, οι διαταραχές που δημιουργήθηκαν στον ανεφοδιασμό και το λιανεμπόριο καθώς και η αναμενόμενη οικονομική ύφεση, θα μπορούσαν να δημιουργήσουν πρόβλημα στην πρόσβαση των ανθρώπων σε επαρκή, και υψηλής διατροφικής αξίας τρόφιμα ειδικότερα σε πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και σε χώρες που πλήττονται περισσότερο από τον ιο ή αντιμετωπίζουν ήδη επισιτιστική ανασφάλεια, το πρόβλημα θα μπορούσε να είναι πολύ μεγάλο.

Στα συστήματα τροφίμων ενσωματώνονται όλα τα διαφορετικά στάδια της παραγωγής τροφίμων από το αγρόκτημα μέχρι το πιάτο του καταναλωτή. Για να αποφευχθούν οι τεράστιες ελλείψεις τροφίμων, είναι ύψιστης σημασίας οι χώρες να συνεχίσουν να διατηρούν τις αλυσίδες εφοδιασμού τροφίμων. Στο πλαίσιο αυτό, ο FAO προτείνει συγκεκριμένες στρατηγικές, όπως η επέκταση των προγραμμάτων έκτακτης βοήθειας σε τρόφιμα και η παροχή άμεσης βοήθειας κυρίως στους παραγωγούς μικρών καλλιεργειών ενισχύοντας ταυτόχρονα το ηλεκτρονικό εμπόριο. Κατά του πρώτους μήνες της πανδημίας όπου παρατηρήθηκαν προσωρινά κενά ράφια στα καταστήματα τροφίμων, οι αρχές προσέγγισαν τις επιχειρήσεις τροφίμων για να

συλλέξουν πληροφορίες σχετικά με τις προμήθειές τους σε βασικά προϊόντα όπως ρύζι και φρέσκα προϊόντα (π.χ. λαχανικά). (Jane Brennan, 2021)

Στην Ελλάδα, από το Μάιο του 2020 έχει συσταθεί Ομάδα Εργασίας για την εκτίμηση της επισιτιστικής επάρκειας και της διατροφικής ασφάλειας . Η ομάδα αυτή αποτελείται από προϊστάμενους των διευθύνσεων του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, στελέχη των εποπτευόμενων οργανισμών του Υπουργείου καθώς και ακαδημαϊκούς και τα ευρήματα τους αποστέλλονται κάθε μήνα στον Γενικό Γραμματέα Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Ο David Beasley, επικεφαλής του Παγκόσμιου Επισιτιστικού Προγράμματος (WFP), δήλωσε ότι η πανδημία είναι μια πρωτόγνωρη κατάσταση και θα πρέπει να ληφθούν μέτρα ενώ εκτιμά ότι ο αριθμός των πληττόμενων από την πείνα ανθρώπων θα μπορούσε να αυξηθεί πάνω από τα 250 εκατομμύρια από 135 εκατομμύρια που είναι σήμερα. Αυτοί που κινδυνεύουν περισσότερο βρίσκονται σε χώρες που ήδη δοκιμάζονται από συγκρούσεις, οικονομική κρίση και κλιματική αλλαγή. Για τον FAO, η ανησυχία έγκειται στο ότι αυξάνεται ο αριθμός των λοιμώξεων και η διάρκεια της πανδημίας σε ευάλωτες χώρες, δηλαδή μεταξύ πληθυσμών που έχουν ήδη υποσιτιστεί, όντας αδύναμοι και ευάλωτοι σε ασθένειες, θα μπορούσε να προκύψει μια “κρίση μέσα στην κρίση”, λόγω της επιδείνωσης της κρίσης υποσιτισμού. (Maehr, 2020)

Στις αρχές της πανδημίας Covid-19 οι υπεραγορές τροφίμων αντιμετώπισαν πρωτόγνωρες καταστάσεις, οι πελάτες αγόραζαν τα βασικά είδη διατροφής σε πολύ μεγάλες ποσότητες με αποτέλεσμα η ζήτηση να υπερβαίνει την προσφορά. Τον επόμενο χρόνο, η πίεση μειώθηκε αν και μέχρι σήμερα σε ορισμένες χώρες εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα.

Από την άλλη πλευρά κάποιες χώρες αντιστάθηκαν στις δυσμενείς συνθήκες που δημιουργήθηκαν και διασφάλισαν την επισιτιστική τους ακεραιότητα. Στη κορυφή της λίστας με τις κορυφαίες χώρες ως προς την επισιτιστική ασφάλεια βρέθηκε η Φιλανδία. Αξιοσημείωτο είναι ότι και το Ηνωμένο Βασίλειο πάρα τα επιπλέον προβλήματα που προκλήθηκαν λόγω του Brexit βρέθηκε στη 6η θέση αφήνοντας πίσω του τις ΗΠΑ και τον Καναδά που ήταν στην 11η και 12η θέση.

Κλείνοντας αξίζει να σημειωθεί το παράδειγμα της Άτλαντα , όπου δημιουργήθηκε ένα δωρεάν «δάσος διατροφής» με 2.500 φυτά τα οποία καλλιεργούνταν από 1.000 εθελοντές , με αποτέλεσμα να παρέχονται στους πολίτες δωρεάν φρούτα και λαχανικά. Σε μια χώρα όπου 1 στους 3 κατοίκους ζουν κάτω από το όριο της

φτώχειας, βρέθηκε ένας τρόπος να διατηρηθούν τα όρια της επισιτιστικής ασφάλειας σε ένα καλό επίπεδο. (weforum.org, 2021)

Κεφάλαιο 3 : Η πανδημία στις ελληνικές επιχειρήσεις

Στην Ελλάδα η πανδημία COVID-19 ξεκίνησε από τις 26 Φεβρουαρίου 2020 όπου εντοπίστηκε το πρώτο επιβεβαιωμένο κρούσμα στη Θεσσαλονίκη . Από τις πρώτες μέρες και με την αύξηση των κρουσμάτων κυρίως σε ανθρώπους που είχαν ταξιδέψει στην Ιταλία, το Ισραήλ και την Αίγυπτο εφαρμόστηκαν τα πρώτα περιοριστικά μέτρα αρχικά σε τοπικό επίπεδο. Ωστόσο εντός του Μαρτίου η αύξηση των κρουσμάτων και ο πρώτος θάνατος που σημειώθηκε στις 12 Μαρτίου από τον φονικό ιό οδήγησαν σε μια σειρά μέτρων που αφορούσε το κλείσιμο των εκπαιδευτικών δομών , των καταστημάτων εστίασης και λιανεμπορίου. Από τις 23 Μαρτίου επιβλήθηκαν σημαντικοί περιορισμοί στην κυκλοφορία και μετακίνηση των πολιτών σε ολόκληρη την επικράτεια. Εφαρμόστηκε γενικευμένη απαγόρευση κυκλοφορίας και μέτρα που περιλάμβαναν το κλείσιμο των συνόρων και αναστολή συνδέσεων με τις άλλες χώρες, αναστολή λειτουργίας επιχειρήσεων και χώρων εργασίας, αναστολή θρησκευτικών εκδηλώσεων , ενώ καθιερώθηκαν και καθημερινές ενημερώσεις από το Υπουργείο Υγείας σχετικά με την εξέλιξη της πανδημίας στη χώρα.

Στις 4 Μαΐου 2020 ξεκίνησε η σταδιακή αποκλιμάκωση των μέτρων με την άρση των περιορισμών στις μετακινήσεις και την επανέναρξη λειτουργίας των επιχειρήσεων ενώ τον Ιούλιο κατέφθασαν και οι πρώτοι τουρίστες στη χώρα μας. Όμως από τον Σεπτέμβριο του 2020 η επιδημιολογική κατάσταση της χώρας επιδεινώθηκε με αποτέλεσμα την εκ νέου επιβολή περιοριστικών μέτρων και τον νέο καθολικό περιορισμό μετακινήσεων για όλη τη χώρα που τέθηκε σε ισχύ από το Σάββατο 7 Νοεμβρίου 2020 . Μέχρι και σήμερα (Νοέμβριος 2021) δεν έχει πραγματοποιηθεί ολική άρση των περιορισμών ενώ έχουν καταγραφεί περισσότερα από 838.824 κρούσματα στη χώρα , ενώ τουλάχιστον 16.800 άνθρωποι έχουν χάσει τη ζωή τους (ΕΟΔΥ).

Από την έναρξη της πανδημίας η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θεσπίσει μια Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την αντιμετώπιση της έξαρσης του κορονοϊού ενώ για την οικονομική ανάκαμψη των χωρών η επιτροπή ενέκρινε οικονομικές ενισχύσεις για 19 χώρες της

Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Ελλάδα να έχει λάβει έγκριση για 5,6 δισεκατομμύρια ευρώ. (COMMISSISON)

3.1 Η κατάσταση της χώρας πριν την πανδημία

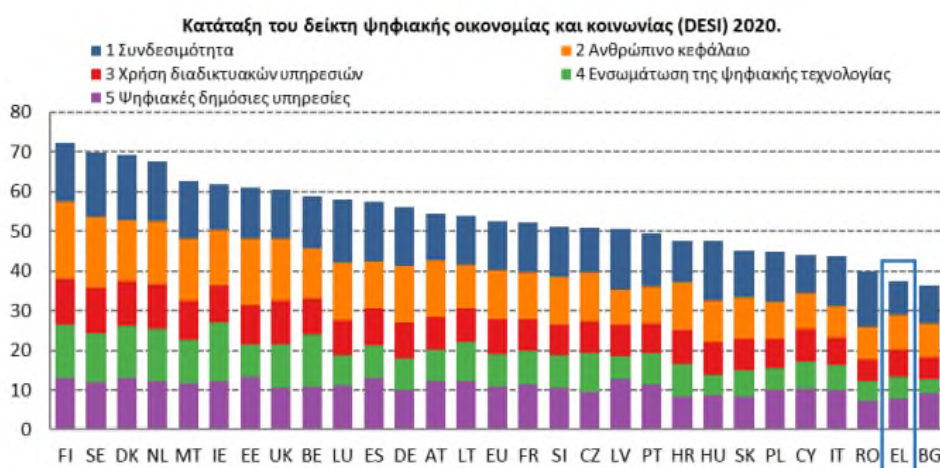
Η Ελλάδα από το 2008 είχε βρεθεί σε πολύ δεινή θέση καθώς βρέθηκε αντιμέτωπη με μια περίοδο βαθιάς οικονομικής κρίσης που επηρέασε αρνητικά τη χώρα. Η Ελλάδα προσέφυγε σε προγράμματα οικονομικής διάσωσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το διεθνές νομισματικό ταμείο που είχαν ως στόχο την αποφυγή της χρεοκοπίας, την αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους, και τη δημοσιονομική προσαρμογή. Κατά τη περίοδο 2009-2018 παρατηρήθηκε μείωση του ΑΕΠ, ραγδαία αύξηση ανεργίας, αύξηση των χρεών, πτώχευση αρκετών επιχειρήσεων και ραγδαία μείωση των επενδύσεων, ενώ εφαρμόστηκαν και ιδιαίτερα σκληρά μέτρα στη χώρα που είχαν ως στόχο να αποφευχθεί η χρεοκοπία της χώρας. Μετά από τα 8 χρόνια βαθιάς κρίσης η χώρα έδειξε τα πρώτα σημάδια ανάκαμψης η ελληνική οικονομία είδε ρυθμούς ανάπτυξης πάνω από 2% και σημαντική πρόοδο, και ενώ όλα έδειχναν ότι η χώρα θα έμπαινε σε μια περίοδο οικονομικής άνθισης και ανάπτυξης μετά από τις πολυετές θυσίες του ελληνικού λαού η πανδημία COVID-19 δημιούργησε μια νέα παγκόσμια οικονομική ύφεση. Η πανδημία βρήκε την Ελλάδα σε πολύ διαφορετικά επίπεδα ετοιμότητας σε σχέση με την κατάσταση του 2008 αφού τα δημοσιονομικά μεγέθη ήταν θετικά, τα επίπεδα εμπιστοσύνης βελτιωμένα και υπήρχε πρόσβαση σε διεθνείς αγορές. Αυτό της έδωσε την ευχέρεια, σε συνδυασμό με την απαιτούμενη στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να δημιουργήσει διάφορα μέτρα στήριξης για όσους επλήγησαν. Τους πρώτους μήνες της πανδημίας τα αποτελέσματα ήταν πολύ θετικά για την ελληνική οικονομία αφού συρρικνώθηκε σε ποσοστό 8,5% έναντι της οικονομίας της Ευρωζώνης που συρρικνώθηκε κατά 9,2% με κάποιες ευρωπαϊκές οικονομίες να βιώνουν μια πολύ βαθιά ύφεση κατά το πρώτο ενιάμηνο του 2020. Η σχετικά καλή πορεία και η αποτελεσματική διαχείριση της πανδημίας κατά τους πρώτους μήνες ισχυροποίησε την εικόνα της χώρας διεθνώς και δημιούργησε ένα κλίμα σχετικής εμπιστοσύνης. Το ερώτημα όμως που γεννάται είναι κατά πόσο η επιστροφή της οικονομίας σε επίπεδα προ πανδημίας Covid-19 μπορεί να επιτευχθεί σύντομα και για πόσο καιρό θα έχει τη δυνατότητα το κράτος να στηρίζει όσους

επλήγησαν καθώς η διάρκεια της πανδημίας δε μπορεί να προσδιοριστεί με ακρίβεια και έχει απόκλιση από τις αρχικές εκτιμήσεις. (ΦΛΩΡΟΣ, 2021)

Επίσης η Ελλάδα τόσο σε κρατικό όσο και σε επιχειρηματικό επίπεδο χαρακτηριζόταν από χαμηλό βαθμό ψηφιοποίησης , σύμφωνα με το ευρωπαϊκό δείκτη DESI η Ελλάδα κατείχε την προτελευταία θέση (27^η) ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης το στοιχείο αυτό διεύρυνε την ανησυχία για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας , αφού αποτελεί εμπόδιο για την ανάπτυξη και επιβίωση της επιχειρηματικότητας στις πρωτόγνωρες συνθήκες που δημιουργήθηκαν.

Εικόνα 2 Κατάταξη Δείκτη DESI 2020

ΔΕΙΚΤΗΣ DESI	Ελλάδα		ΕΕ
	κατάταξη	βαθμολογία	βαθμολογία
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020	27	37,3	52,6
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2019	27	35,1	49,4
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2018	28	32,3	46,5

(Commission)

Όμως η Ελλάδα αντέδρασε αρκετά άμεσα προχωρώντας στην ψηφιοποίηση κρίσιμων λειτουργιών της δημόσιας διοίκησης , ενώ και οι περισσότερες επιχειρήσεις εφάρμοσαν διάφορες ψηφιακές μεθόδους ώστε να συνεχίσουν την λειτουργία τους ενισχύοντας την εικόνα της χώρας διεθνώς. (Commission)

3.2 Η επίδραση της πανδημίας στις Ελληνικές επιχειρήσεις

Σύμφωνα με έρευνα του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού

Περιεχομένου (ΕΚΤ) που πραγματοποιήθηκε στο τέλος του 2020 και συλλέχθηκαν 631 πλήρως συμπληρωμένα ερωτηματολόγια από επιχειρήσεις διαφόρων κλάδων από όλη την Ελλάδα, εννέα στις δέκα επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι έχουν επηρεαστεί από την πανδημία, με το 22% των επιχειρήσεων να επηρεάζονται σημαντικά. Οι επιπτώσεις σε επιχειρήσεις των κλάδων του τουρισμού, του λιανεμπορίου, της εστίασης και των μεταφορών ήταν πολύ μεγάλες καθώς οι περισσότερες από αυτές τις επιχειρήσεις ανέστειλαν τη λειτουργία τους κατόπιν κρατικής εντολής. ((ΕΚΤ), 2021)

Σύμφωνα με την έρευνα τα τμήματα των επιχειρήσεων που επηρεάστηκαν περισσότερο από την πανδημία ήταν το Τμήμα πωλήσεων/μάρκετινγκ , το Τμήμα Ανθρώπινου Δυναμικού κυρίως στις μεγάλες επιχειρήσεις, το Τμήμα Παραγωγής και το Τμήμα του Λογιστηρίου κυρίως στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Ενώ τα κυριότερα προβλήματα που συνάντησαν λόγω της πανδημίας αφορούσαν :

1. Αναγκαστικές απουσίες υπαλλήλων είτε λόγω αδειών ειδικού σκοπού παιδικής μέριμνας (55%) είτε λόγω αδειών υπαλλήλων που βρισκόντουσαν σε ευπαθείς ομάδες υγείας (46%)
2. Καθυστερήσεις εισπράξεων (52%)
3. Αυξημένες διοικητικές υποχρεώσεις (41%)
4. Μειωμένες υπηρεσίες logistics (29%)
5. Ανεπαρκείς ψηφιακές υποδομές (25%)
6. Δυσκολία εισαγωγής πρώτων υλών από το εξωτερικό (24%)

Αναφορικά με τις πωλήσεις σε όλες τις έρευνες αναφέρεται ότι αυτές μειώθηκαν στην πλειονότητα των επιχειρήσεων κατά το πρώτο εξάμηνο της πανδημίας . Σύμφωνα με την έρευνα της PWC που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 142 εισαγμένων εταιριών στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, οι επιχειρήσεις που εξετάστηκαν εμφάνισαν μειωμένο κύκλο εργασιών κατά 21% αλλά και μειωμένα λειτουργικά έξοδα κατά 19% που όμως δεν ήταν αρκετά για να αντισταθμίσουν την πτώση της κερδοφορίας. Ο κλάδος της Ελληνικής Βιομηχανίας ήταν αυτός που παρουσίασε τη χειρότερη εικόνα κατά τη διάρκεια της πανδημίας, αφού έχασε πάνω από € 3,5δισ. σε έσοδα και αύξησε το δανεισμό της κατά € 0,8δισ . Επίσης στον κλάδο των υπηρεσιών οι εταιρείες των μεταφορών παρουσίασαν αρνητικά αποτελέσματα κυρίως λόγω των απαγορεύσεων που επιβλήθηκαν στις μετακινήσεις , ενώ σε παρόμοια επίπεδα κυμάνθηκαν και οι πετρελαϊκές επιχειρήσεις καθώς ο περιορισμός των μετακινήσεων

που προκάλεσε πτώση της ζήτησης για καύσιμα συνδυαστικά με τη πτώση της διεθνούς τιμής του πετρελαίου οδήγησε σε μειώσεις του τζίρου. (PWC, Οι επιπτώσεις της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις, 2021)

Αντιστοίχως σύμφωνα με την έρευνα του EKT οι πωλήσεις των επιχειρήσεων επηρεάστηκαν αρνητικά τόσο και σε επίπεδο πωλήσεων σε καταναλωτές όσο και σε επίπεδο πωλήσεων σε επιχειρήσεις, πιο συγκεκριμένα το 50% των επιχειρήσεων παρουσίασαν μειωμένες εγχώριες πωλήσεις σε επιχειρήσεις (B2B) και το 38% μειωμένες εγχώριες πωλήσεις σε καταναλωτές (B2C) αντίστοιχα τα ποσοστά αυτά σε επίπεδο πωλήσεων στο εξωτερικό ανέρχονται σε 42% και 27%. Ενώ σχετικά με τις εξαγωγές σχεδόν 1 στις 3 επιχειρήσεις (30% των μικρομεσαίων και 27% των μεγάλων) παρουσίασε μείωση, σύμφωνα με την έρευνα του EKT.

Επίσης η έξαρση της πανδημίας δημιούργησε ένα ακόμα πρόβλημα στις επιχειρήσεις που σχετίζεται με την καθυστέρηση πληρωμών. Σύμφωνα με έρευνα της Inturm όπου συμμετείχαν 240 Ελληνικές επιχειρήσεις σχεδόν οι μισές (48%) έχουν αποδεχτεί πληρωμές σε αργότερο χρόνο από αυτόν που θα αισθάνονταν άνετα για να μην επηρεαστούν αρνητικά οι σχέσεις με τους πελάτες, ενώ σε παρόμοιο ποσοστό (45%) οι επιχειρήσεις προσφέρουν όρους πληρωμής ιδιαίτερα γενναιόδωρους που ενδέχεται να βλάψουν την επιχείρηση. Πιο συγκεκριμένα το 66% των επιχειρήσεων που συμμετείχαν στην έρευνα (έναντι 35% το 2020) θεωρούν ότι υπάρχει αυξημένος κίνδυνος για την εταιρία τους για τους επόμενους μήνες λόγω των εκπρόθεσμων ή μηδενικών πληρωμών από τους οφειλέτες καθώς νιώθουν να εμποδίζεται η ανάπτυξη ή ακόμα και η βιωσιμότητα τους. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις (55%) δεν εφαρμόζουν τη σχετική Ευρωπαϊκή Οδηγία ώστε να λάβουν αποζημίωση στις περιπτώσεις των εκπρόθεσμων πληρωμών και 4 στις 10 επιχειρήσεις όμως επιλέγουν ως μέσο προστασίας από τις εκπρόθεσμες πληρωμές την προπληρωμή από τους πελάτες. (European Payment Report 2021)

Παρόλα όμως τα αρνητικά νούμερα στους οικονομικούς δείκτες τα στελέχη των ελληνικών επιχειρήσεων σε ποσοστό 76% θεωρούν ότι η επιχείρησή τους έχει υπεραποδώσει κατά τη διάρκεια της πανδημίας, αφού αισθάνθηκαν πιο ανθεκτικές και προετοιμασμένες κατά τη διάρκεια της πανδημίας λόγω της εμπειρίας που είχαν αποκτήσει κατά την οικονομική κρίση. Θεωρούν πως η πανδημία είχε μικρότερο αντίκτυπο στα έσοδα και τις ταμειακές ροές συγκριτικά με τις εκτιμήσεις που είχαν πραγματοποιηθεί κατά του πρώτους μήνες της κρίσης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν

έχουν προβληματιστεί για το μέλλον τους. Σύμφωνα με τις περισσότερες έρευνες, μετά το τέλος των περιορισμών η πλειονότητα των επιχειρήσεων θα παραμένει ιδιαίτερα επιφυλακτική και δεν θα προβεί σε νέες επενδύσεις. Μετά το τέλος της πρώτης φάσης της υγειονομικής κρίσης οι επιχειρήσεις διατήρησαν τα ταμειακά τους διαθέσιμα ως μια κίνηση διατήρησης της ασφάλειας τους, ενώ προγραμματίζουν η ανάπτυξή τους για το επόμενο έτος να προέλθει εσωτερικά και μόλις το 30% σκοπεύει να προχωρήσει σε εξαγορές και συγχωνεύσεις με στόχο να αντιμετωπίσουν τις εμπορικές προκλήσεις μέσω της ενίσχυσης των αλυσίδων εφοδιασμού.

Οι μεγαλύτερες προγραμματισμένες επενδύσεις αναμένονται από τους κλάδους της Βιομηχανίας και των Υποδομών με τον υποκλάδο της Ενέργειας να προπορεύεται. (Ιωσηφίδης, 2021)

Την θετική εικόνα ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις ανταπεξήλθαν όσο καλύτερα μπορούσαν στη κρίση που δημιουργήθηκε συμπληρώνουν τα στοιχεία της έρευνας της PWC όπου 41 εταιρίες αύξησαν το κύκλο εργασιών κατά το πρώτο εξάμηνο του 2020 που αποτελούσε τη περίοδο βαθιάς κρίσης από τη πανδημία. Οι δύο κύριοι λόγοι που οδήγησαν αυτές τις εταιρίες να αντεπξέλθουν των δυσκολιών είναι ότι παρήγαγαν προϊόντα ανελαστικής ζήτησης όπως τα προϊόντα που καλύπτουν βιοτικές ανάγκες ή προϊόντα που παρουσίασαν μεγάλη άνοδο κατά τη περίοδο της πανδημίας όπως τα προϊόντα τεχνολογίας . Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με την άμεση προσαρμοστικότητα που επιδείξαν αυτές οι εταιρίες αφού μετασχημάτισαν τις γραμμές παραγωγής τους παράγοντας προϊόντα που είχαν κατακόρυφη αύξηση ζήτησης όπως οι προστατευτικές μάσκες, τα αντισηπτικά και γενικότερα υγειονομικό υλικό. Οι 21 εταιρείες ανήκουν στον κλάδο της Βιομηχανίας και κάποια χαρακτηριστικά ονόματα είναι οι εταιρείες Παπουτσάνης και Σαράντης στα είδη προσωπικής υγιεινής οι Νίκας, Κρι-Κρι και ΕΛΓΕΚΑ στα είδη διατροφής ενώ και εταιρείες στον υποκλάδο των logistics όπως η Φούντλινκ και η ACS που κατάφεραν ανταπεξέλθουν λόγω της αυξημένης ζήτησης για τις υπηρεσίες τους.

3.3 Μέσα αντιμετώπισης της πανδημίας από τις Ελληνικές επιχειρήσεις

Αναμφίβολα, οι επιχειρήσεις ήρθαν αντιμέτωπες με μία νέα πραγματικότητα από την αρχή της πανδημίας μέχρι σήμερα την οποία προσπάθησαν και προσπαθούν να αντιμετωπίσουν λαμβάνοντας διάφορα μέτρα και προσαρμόζοντας τις στρατηγικές

τους.

Η ελληνική κυβέρνηση προκειμένου διατηρήσει την οικονομία και να στηρίξει τις επιχειρήσεις και τους εργαζομένους οι οποίοι πλήττονταν λόγω των περιοριστικών μέτρων που είχαν επιβληθεί εφάρμοσε μια σειρά από μέτρα και ειδικά προγράμματα στήριξης. Τα μέτρα αυτά αποτελούνται από πιστοδοτικές διευκολύνσεις, φορολογικές ελαφρύνσεις, προγράμματα υποστήριξης της απασχόλησης, ασφαλιστικές ελαφρύνσεις, δασμολογικές ελαφρύνσεις σε εισαγόμενα προϊόντα, επιδοτήσεις ενοικίων και οικονομική υποστήριξη σε ελεύθερους επαγγελματίες, αυτοαπασχολούμενους και ιδιοκτήτες ατομικών επιχειρήσεων. Πιο συγκεκριμένα εφαρμόστηκαν :

- Αποζημιώσεις ειδικού σκοπού: Οι εργαζόμενοι των πληττόμενων είτε των κλειστών επιχειρήσεων των οποίων η σύμβαση έχει τεθεί σε αναστολή δέχονται αποζημίωση από το κράτος. Το ποσό ανέρχεται στα 534 ευρώ ή διαφορετικά 17,8 ευρώ ανά ημέρα, ενώ από το κράτος καλύπτονται και οι ασφαλιστικές εισφορές οι οποίες υπολογίζονται με βάση τον ονομαστικό μισθό.
- Υποχρεωτική μείωση ενοικίου: Όλες οι πληττόμενες επιχειρήσεις(βάση ΚΑΔ) καθώς και οι υπάλληλοι που τέθηκαν σε αναστολή , είχαν απαλλαγή ή μείωση καταβολής ενοικίου.
- Επιστρεπτές προκαταβολές : Οι επιχειρήσεις, οι αυτοαπασχολούμενοι και οι ελεύθεροι επαγγελματίες οι οποίοι είχαν μείωση τζίρου (>30%) κατά τη διάρκεια της πανδημίας , είχαν τη δυνατότητα να ενταχθούν σε προγράμματα οικονομικών ενισχύσεων με τη μορφή επιστρεπτών προκαταβολών .
- Αναστολή πληρωμής οφειλών προς το Δημόσιο: Οι εργαζόμενοι σε αναστολή καθώς και οι επιχειρήσεις που έχουν αναστείλει την λειτουργία τους, είχαν τη δυνατότητα αναστολής πληρωμών των δόσεων ρυθμισμένων οφειλών προς την εφορία και τα ασφαλιστικά ταμεία.
- Πληρωμή τόκων ενήμερων επιχειρηματικών δανείων: Μέσω χρηματοδότησης ΕΣΠΑ δόθηκε δυνατότητα πληρωμής τόκων ενήμερων επιχειρηματικών δανείων μικρομεσαίων επιχειρήσεων .

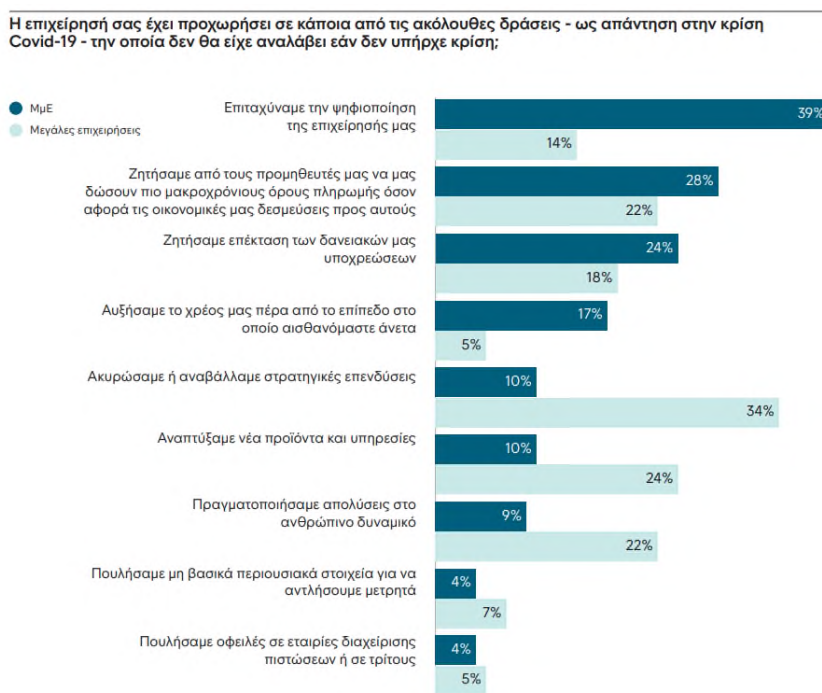
Σύμφωνα με την έρευνα του ΕΚΤ το 91% των επιχειρήσεων που συμμετείχαν δήλωσαν ότι είχαν επιτυχή πρόσβαση στη πληροφόρηση για τα προγράμματα

στήριξης, ενώ ως πιο χρήσιμα μέτρα για τις επιχειρήσεις αξιολογήθηκαν οι φορολογικές και ασφαλιστικές ελαφρύνσεις και οι πιστοδοτικές διευκολύνσεις.

Από την άλλη πλευρά οι επιχειρήσεις προκειμένου να αντεπέξελθουν έπρεπε να προσαρμοστούν και εσωτερικά καθώς οι διευκολύνσεις του κράτους δεν ήταν αρκετές και οι προκλήσεις που δημιουργήθηκαν αρκετά μεγάλες. Σύμφωνα με την 23η έκδοση του European Payment Report της Intrum για το 2021, οι επιχειρήσεις αναγκάστηκαν να προχωρήσουν σε δράσεις, τις οποίες δεν θα είχαν υλοποιήσει εάν δεν υπήρχε η πανδημία στο προσκήνιο, η πλειονότητα των επιχειρήσεων προτίμησε να υιοθετήσει κυρίως στρατηγικές με αναπτυξιακό χαρακτήρα για την αντιμετώπιση της κρίσης και να μη προβεί σε απολύσεις εργαζομένων ή πωλήσεις περιουσιακών στοιχείων, ενώ όλες οι έρευνες συμφωνούν στο ότι η ψηφιακή αναβάθμιση ήταν η κίνηση που υιοθετήθηκε από την πλειονότητα των επιχειρήσεων.

Πιο συγκεκριμένα και σύμφωνα με την έρευνα οι επιχειρήσεις για να ανταπεξέλθουν από την κρίση της πανδημίας ζήτησαν διευκολύνσεις από προμηθευτές και τράπεζες, δεν προχώρησαν σε επενδύσεις και πήραν σημαντικές αποφάσεις για το προσωπικό και τα περιουσιακά τους στοιχεία. Τα στοιχεία παρουσιάζονται στη παρακάτω εικόνα για τις μεγάλες (>250 εργαζομένους) και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (<250 εργαζομένους).

Εικόνα 3 Δράσεις αναχαίτισης της κρίσης

European Payment Report 2021 Ελλάδα

(Hellas, 2021)

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο οι περισσότερες ελληνικές επιχειρήσεις πιστεύουν πως έχουν κάνει «ό,τι ήταν ανθρωπίνως δυνατόν» για να αντιμετωπιστεί η κρίση και θεωρούν ότι πλέον λειτουργούν με πιο αποτελεσματικά μέσα σε σχέση με την προ-COVID-19 εποχή. Οι επιχειρήσεις υποστηρίζουν ότι η ποιότητα του ανθρωπίνου δυναμικού τους, η κουλτούρα και το όνομα της επιχείρησης, η καλή σχέση με τους πελάτες τους καθώς και η οργάνωση και η προετοιμασία τους ήταν από τους καθοριστικούς παράγοντες που τους βοήθησαν να ανταπεξέλθουν στη κρίση. Επομένως οι επιχειρήσεις στηρίχθηκαν περισσότερο στο εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης καθώς και στις σχέσεις που είχαν με τους συνεργάτες τους παρά σε εξωγενείς και χρηματοδοτικούς παράγοντες. (School, 2021)

3.4 Η ελληνική εφοδιαστική αλυσίδα κατά τη διάρκεια της πανδημίας

Η εξάπλωση της πανδημίας COVID-19 δεν θα μπορούσε να μην επηρεάσει των τομέα των εφοδιαστικών αλυσίδων των επιχειρήσεων. Σε παγκόσμιο επίπεδο υπήρξε σημαντική μείωση των δρομολογίων από και προς την Κίνα από την αρχή της

πανδημίας που δημιούργησε προβλήματα στη διακίνηση των εμπορευματοκιβωτίων προκαλώντας αναβρασμό σε όλο το κόσμο καθώς η Κίνα αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα εμπορευματικά κέντρα.

Σε εθνικό επίπεδο οι μεταφορές βρέθηκαν μοιρασμένες σε τρεις κατηγορίες οι οποίες είχαν διαφορετικά αποτελέσματα αύξησης ή μείωσης του μεταφερόμενου όγκου. Αρχικά οι εταιρείες που διέθεταν στόλους οχημάτων ψυχόμενου φορτίου ή ειδικού φορτίου καθώς και οι εταιρείες αστικών διανομών σημείωσαν μέχρι και τριπλασιασμό του μεταφερόμενου όγκου λόγω αυξημένης ζήτησης με αντίστοιχα αποτελέσματα και στον τζίρο τους. Αυτή η ραγδαία αύξηση δημιουργήθηκε λόγω των περιορισμών που είχαν τεθεί με τους καταναλωτές αναγκαστικά να επιλέγουν εταιρείες μεταφορών για τις αγορές τους. Αντίθετα οι μεταφορές γενικού ξηρού φορτίου, οι οποίες και αποτελούν τον μεγαλύτερο όγκο διακινούμενου φορτίου και εκπροσωπούνται από πλήθος εταιρειών εθνικών μεταφορών, είχαν κάθετη πτώση της τάξεως 35%-50%.

Ένας ακόμα τομέας που είχε σημειώσει άνθιση τα τελευταία χρόνια ήταν οι αποθηκευτικές εταιρείες εμπορευμάτων τρίτων (Third Party Logistics – 3PL). Οι συγκεκριμένες εταιρείες ανάλογα με τις βασικές εταιρείες που εξυπηρετούσαν βρέθηκαν αντιμέτωπες με διαφορετικές συνθήκες, για παράδειγμα οι εταιρείες 3PL που αποθήκευαν και διένειμαν τρόφιμα ή φάρμακα δέχτηκαν σημαντική πίεση φόρτου εργασίας, με κάθετη αύξηση των ροών και των διανομών. Μεγαλύτερη ακόμα ήταν η πίεση για τις αποθηκευτικές εταιρείες εμπορευμάτων τρίτων που εξυπηρετούσαν εταιρείες το ηλεκτρονικό εμπόριο, οι οποίες υπέστησαν ισχυρό σοκ αύξησης παραδόσεων. Ωστόσο υπήρχαν εταιρείες που δεν είχαν παρόμοιες αυξήσεις στις παραδόσεις και αντίστοιχα στους τζίρους τους, καθώς αρκετές από αυτές έβλεπαν τα αποθηκευμένα εμπορεύματα στις αποθήκες να παραμένουν χωρίς διακίνηση και η λίστα των παραδόσεων να έχει αντίστοιχα πτωτική ή μηδενική πορεία. (Τσαμόπουλος, 2021)

Έχει γίνει σαφές ότι η πανδημία αποτέλεσε κεραυνό εν αιθρία για τη χώρα που βρισκόταν σε στάδια ανάκαμψης στους περισσότερους τομείς. Το πλήγμα στις ελληνικές εφοδιαστικές αλυσίδες υπήρξε βίαιο και σημαντικό. Το 58% της βιομηχανίας τροφίμων και το 22% των προϊόντων μεταποίησης καταναλώνονται σε ετήσια βάση από τον τουριστικό κλάδο που όπως έχει ήδη αναφερθεί πλήγηκε σημαντικά από την πανδημία λόγω των περιορισμών κυκλοφορίας που επιβλήθηκαν από το κράτος και του φόβου που δημιουργήθηκε στον πληθυσμό. Αξίζει να

σημειωθεί πως όλοι οι εμπλεκόμενοι στο τομέα των εφοδιαστικών αλυσίδων δούλεψαν με υπευθυνότητα, σοβαρότητα και αψηφώντας τον φόβο που ίσως ένιωθαν ιδιαίτερα στην αρχική φάση της πανδημίας όπου η αγορά βρέθηκε σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, εξυπηρετώντας τη διακίνηση και διατηρώντας τα ράφια των καταναλωτικών αγαθών γεμάτα. (Ευάγγελος, 2021)

Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε την περίοδο 28 Μαρτίου - 3 Απριλίου 2020 σε δείγμα 100 επαγγελματιών από διάφορους κλάδους της αγοράς στην Ελλάδα από την Optimum σε ερώτηση «Πόσο έχει επηρεαστεί η λειτουργία της Αποθήκης και Εφοδιαστικής Αλυσίδας στον οργανισμό σας, από την τρέχουσα πανδημία», το 81% απάντησε “Πολύ” ενώ μόλις το 4% δήλωσε ότι δεν έχει δει αλλαγή. (Optimum, 2020) Επιπρόσθετα οι εταιρείες που βίωσαν αρνητικές επιπτώσεις, παρέμειναν προσηλωμένες στον ψηφιακό μετασχηματισμό τους, με 92% να συνεχίζουν απρόσκοπτα τις τεχνολογικές τους επενδύσεις, καθώς πιστεύουν ότι θα τους βοηθήσουν να ανταπεξέρχονται γρηγορότερα σε μελλοντικές κρίσεις . Καταλήγοντας η πανδημία του COVID-19, απέδειξε και σε όσους δε το γνώριζαν ότι οι εφοδιαστικές αλυσίδες των εταιρειών είναι από τα πιο σημαντικά τμήματα και σχετίζονται άμεσα με την εύρεση καταναλωτικών αγαθών και την άνθιση της οικονομίας. Χωρίς σύγχρονα επαρκή μεταφορικά δίκτυα και δίχως τη βιώσιμη ανάπτυξη των μεταφορών και της εφοδιαστικής αλυσίδας η ελληνική οικονομία δεν μπορεί να αναπτύσσεται και να ευημερεί.

3.5 Ελληνικός ψηφιακός μετασχηματισμός στην εποχή της πανδημίας

Τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται στην Ελλάδα συνεχείς βελτιώσεις στο ψηφιακό περιβάλλον και το συνολικό επίπεδο ψηφιακής ωριμότητας βελτιώνεται , ειδικότερα η περίοδος έξαρσης της πανδημίας δεν άφησε πολλά περιθώρια τόσο στο κράτος όσο και στις επιχειρήσεις όπου επιτάχυναν την ψηφιοποίηση τους για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν. Από τη μια πλευρά το κράτος ανέλαβε σειρά ψηφιακών πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των φραγμών που προκλήθηκαν από την πανδημία. Αρχικά το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης εξασφάλισε την ασφαλή πρόσβαση σε εικονικό ιδιωτικό δίκτυο (VPN) για την τηλεργασία που έγινε υποχρεωτική ενώ ακόμα δημιούργησε για τους περισσότερους δημόσιους φορείς πλατφόρμες τηλεσυνεδριάσεων καθώς και οδηγίες

για την αποφυγή διαδικτυακών απατών. Σχετικά με τις εκπαιδευτικές δομές το Υπουργείο Παιδείας παρείχε μια ψηφιακή πλατφόρμα για τη ζωντανή διδασκαλία: mathainoumestospiti.gov.gr και μαθήματα μέσω της κρατικής τηλεόρασης .

Το κράτος γενικότερα επιταχύνει την ψηφιοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών μέσω της κυβερνητικής διαδικτυακής πύλης «gov.gr» όπου παρέχονται πάνω από 500 ηλεκτρονικές υπηρεσίες και κάθε νέα υπηρεσία που ψηφιοποιείται προστίθεται στη λίστα. Σχετικά με τον δείκτη DESI που αναφέρθηκε και προηγουμένως παρόλες τις προσπάθειες η χώρα δεν διαθέτει ακόμη ραδιοφάσμα για υπηρεσίες 5G , και είναι πίσω ως προς την ανάπτυξη δικτύων πολύ υψηλής χωρητικότητας (VHCN) με αποτέλεσμα να παρουσιάζει χαμηλότερο ποσοστό από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η έλλειψη ψηφιακών δεξιοτήτων, παραμένει σημαντικό εμπόδιο για την Ελλάδα στο πλαίσιο του ψηφιακού μετασχηματισμού της κοινωνίας και της οικονομίας της.

Από την άλλη πλευρά οι επιχειρήσεις βρέθηκαν αντιμέτωπες με μια νέα πραγματικότητα και έπρεπε να εφαρμόσουν άμεσα όλα όσα σχεδίαζαν για την ψηφιακή τους αναβάθμιση. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας αυξήθηκε το ποσοστό χρήσης ψηφιακών μέσων για την ενίσχυση της επικοινωνίας και της ανταλλαγής ιδεών μεταξύ του προσωπικού και έφτασε το 48% ενώ την τριετία 2016-2018 το ποσοστό αντιστοιχούσε σε 38%. Αυξημένο είναι και το ποσοστό των επιχειρήσεων (33%) που από την αρχή της πανδημίας για την πρόσβαση στις αγορές επέλεξαν ως μέσο αλληλεπίδρασης με τους πελάτες ψηφιακά κανάλια επικοινωνίας. Σύμφωνα με την έρευνα του ΕΚΤ η πλειοψηφία των επιχειρήσεων (82%) δήλωσε ότι σκοπεύει να δώσει έμφαση στον ψηφιακό μετασχηματισμό της επιχείρησής του ενώ το 44% των επιχειρήσεων θεωρεί ότι είναι από τις σημαντικές αναπτυξιακές στρατηγικές. Η έμφαση που έδωσαν οι επιχειρήσεις στην ψηφιοποίηση αφορούσε όλους τους τομείς επιχειρηματικής λειτουργίας , πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με την έρευνα το 41% των επιχειρήσεων εφάρμοσε ψηφιακές τεχνολογίες για τη συνεχή βελτίωση και ανάπτυξη αγαθών ή υπηρεσιών, το 32% για την αναδιοργάνωση των διαδικασιών της επιχείρησης (συστήματα τύπου ERP), το 27% για την ενίσχυση της εφοδιαστικής αλυσίδας, των παραδόσεων και της διανομής ενώ το 26% των επιχειρήσεων προχώρησε στην εγκατάσταση συστήματος διαχείρισης πελατών (CRM). Τέλος σύμφωνα με την έρευνα, το 43% των επιχειρήσεων επιθυμεί να ενισχύσει και τις ψηφιακές δεξιότητες των εργαζομένων αφού δημιουργήθηκε

άμεση ανάγκη εξεύρεσης τεχνολογικών λύσεων για την επίτευξη της εργασίας από απόσταση.

Η τηλεργασία ήταν ένα από τα πρώτα μέτρα που εφαρμόστηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας τόσο λόγω της ανασφάλειας που επικρατούσε εξαιτίας της διασποράς του ίου όσο και λόγω της ύπαρξης υγειονομικών μέτρων που απαγορεύαν τις άσκοπες μετακινήσεις και τον συνωστισμό. Οι επιχειρήσεις χρησιμοποίησαν εργαλεία όπως πλατφόρμες συνεργασίας (groupware), εικονικά ιδιωτικά δίκτυα (virtual private networks ή VPNs), κλήσεις τύπου διασκέψεων (conference calling) και βίντεο-διασκέψεων (videoconferencing) και τεχνολογίες φωνής πάνω από IP (Voice over IP ή VOIP).

Η τηλεργασία στην Ευρώπη αλλά και στην Ελλάδα την τελευταία 10ετία μέχρι και πριν την εξάπλωση της πανδημίας covid-19 δεν συγκαταλεγόταν στις προτιμήσεις των επιχειρήσεων. Στο τέλος του 2019 η χώρα βρισκόταν στην 22ή θέση από τις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ποσοστά τηλεργασίας με ποσοστό 1,9% , κάτι που άλλαξε σε πολύ μεγάλο βαθμό αφού σύμφωνα με έρευνα του κέντρου ερευνών της Ευρωπαϊκής επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας στα μέσα του Αυγούστου (14 Αυγούστου 2020) το ποσοστό τηλεργασίας ήταν 39%. Όμως, οι ελληνικές επιχειρήσεις φαίνεται ότι κατέφυγαν στη τηλεργασία σαν ένα μέσο αποφυγής εξάπλωσης της νόσου στην επιχείρησή τους ή λόγω της υποχρεωτικότητας καθώς σε κάποιες περιόδους της πανδημίας το κράτος επέβαλε στις επιχειρήσεις να απασχολεί το 50% εργαζομένων του με τη μορφή εξ αποστάσεως εργασίας και δεν θέλουν να υιοθετήσουν μόνιμα τη μέθοδο αυτή. (Εργασίας)

Τόσο στην έρευνα του Alba Graduate Business School όσο και σε έρευνα της Adecco (Adecco, 2020) διαπιστώνεται ότι ενώ οι εργοδότες αναγνωρίζουν τα πλεονεκτήματα της τηλεργασίας ενδεικτικά αναφέρουν τα πιο ευέλικτα ωράρια εργασίας και τα μειωμένα λειτουργικά έξοδα δήλωσαν ότι θεωρούν την τηλεργασία λιγότερο αποδοτική από τη δουλειά στο γραφείο, και η πλειοψηφία τόνισε ότι δεν θα συνεχίσει τα προγράμματα εξ αποστάσεως εργασίας μετά τη λήξη της πανδημίας. Καταλήγοντας με σημείο εκκίνησης την πανδημία, ο ψηφιακός μετασχηματισμός ενισχύεται ως κεντρική στρατηγική από τις ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες στοχεύουν να φτάσουν τα Ευρωπαϊκά ποσοστά καθώς θεωρούν ότι μέσω του ψηφιακού μετασχηματισμού θα έχουν θετικά οικονομικά αποτελέσματα.

Κεφάλαιο 4 : Η πανδημία στις επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα

Η πανδημία του COVID-19 δε θα μπορούσε να μην επηρεάσει τον κλάδο τροφίμων και ποτών, το κλείσιμο των συνόρων, οι απαγορεύσεις κυκλοφορίας που οδήγησαν σε διαταραχές της αγοράς, της εφοδιαστικής αλυσίδας και του εμπορίου έχουν αποσυντονίσει τη βιομηχανία τροφίμων διεθνώς. Πρωτίστως οι βιομηχανίες τροφίμων ήρθαν αντιμέτωπες με το φόβο της μόλυνσης που κατέκλεισε τόσο τους εργαζομένους όσο και τους καταναλωτές, ο φόβος αυτός σε συνδυασμό με την επιβολή του περιορισμού κυκλοφορίας οδήγησε τους καταναλωτές σε υπερκατανάλωση. Αυτή η κατακόρυφη αύξηση της ζήτησης κυρίως για τα τρόφιμα μακράς διάρκειας δημιούργησε μεγάλη πίεση στις βιομηχανίες παραγωγής και στους προμηθευτές αυτών των αγαθών. Όμως οι συνθήκες δεν ήταν ίδιες για όλες τις επιχειρήσεις τροφίμων αφού, ενώ ένα μέρος από τις βιομηχανίες προσπαθούσε να βρει τρόπους για να ανταπεξέλθει σε αυτές τις πρωτοφανείς συνθήκες ώστε να μην επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό η διασφάλιση της ύπαρξης τροφίμων για όλους τους καταναλωτές, ένα άλλο μέρος των βιομηχανιών βρέθηκε αντιμέτωπο με ακυρώσεις παραγγελιών και διακοπή παραγωγής εξαιτίας της διακοπής λειτουργίας των καταστημάτων εστίασης.

4.1 Η διασπορά του ιού στις επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα

Πολλές εστίες του COVID-19 έχουν πράγματι διαπιστωθεί μεταξύ εργαζομένων σε βιομηχανίες και μονάδες επεξεργασίας τροφίμων, πιθανότατα λόγω πτυχών του εργασιακού τους περιβάλλοντος που τους καθιστά δύσκολο να τηρήσουν τα μέτρα οι οποίες θα αναλυθούν στη συνέχεια. Ενδεικτικά αναφέρονται συρροές κρουσμάτων σε εργοστάσια τροφίμων τουλάχιστον 54.036 εργαζόμενοι (39.905 εργάτες συσκευασίας κρέατος, 8.343 εργάτες επεξεργασίας τροφίμων και 5.788 αγρότες) έχουν αναγνωριστεί ως θετικοί στον COVID-19 και τουλάχιστον 232 εργαζόμενοι (184 εργάτες συσκευασίας κρέατος, 34 εργαζόμενοι στη μεταποίηση τροφίμων και 14 εργάτες αγροκτημάτων) έχουν χάσει τη ζωή τους. Στη Βραζιλία, 2.400 εργαζόμενοι σε εργοστάσια κρέατος αναγνωρίστηκαν ως θετικοί στον COVID-19 από 24 σφαγεία, πολλά εργοστάσια κρέατος ανέστειλαν τη λειτουργία τους μετά από θετικά

κρούσματα στην Αγγλία και την Ουαλία. Στη Γκάνα, 534 μέλη του προσωπικού βρέθηκαν θετικά στον ιό σε ένα εργοστάσιο επεξεργασίας ψαριών ενώ στη Γερμανία, 1.553 κρούσματα COVID-19 εντοπίστηκαν σε εργοστάσια επεξεργασίας κρέατος και στη Γαλλία, περισσότερα από 100 κρούσματα κορονοϊού καταγράφηκαν σε σφαγεία. Στην Ελλάδα παρατηρήθηκαν τέτοια φαινόμενα κατά τη διάρκεια της πανδημίας, αλλά σε μικρότερη έκταση όπως τα 35 κρούσματα σε βιομηχανία κρέατος στα Αμισιανά του Δήμου Παγγαίου στην Καβάλα, 50 κρούσματα σε εργοστάσιο παραγωγής και τυποποίησης ελιάς στην Ορμυλία Χαλκιδικής και η μεγαλύτερη καταγεγραμμένη διασπορά του κλάδου όπου εντοπίστηκαν 114 κρούσματα σε βιομηχανία επεξεργασίας και κονσερβοποίησης φρούτων στα Γιαννιτσά. Η διασφάλιση της ασφάλειας και της ευημερίας όλων των εργαζομένων στα τρόφιμα είναι υψίστης σημασίας, ένα υγιές και επαρκές εργατικό δυναμικό είναι ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση της λειτουργίας των αλυσίδων εφοδιασμού. (Aday & Aday , 2020)

4.1.1 Λόγοι μετάδοσης στους χώρους των επιχειρήσεων

Το Αμερικανικό Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων (CDC) είχε προειδοποιήσει από πολύ νωρίς ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή για την αποφυγή της υπερμετάδοσης του ιού στους συγκεκριμένους χώρους εργασίας καθώς υπάρχουν ιδιαίτερα ευνοϊκές συνθήκες. Οι χώροι απασχόλησης στους οποίους μπορεί να υπάρξει έκθεση στον ιό όπως αναφέρονται στον οδηγό για τις βιομηχανίες τροφίμων που εκδόθηκε από τον ΕΦΕΤ είναι οι παρακάτω :

- Προμήθεια, παραλαβή υλικών
- Αποθήκες Α' υλών και υλικών συσκευασίας
- Χώροι επεξεργασίας/παραγωγής
- Συσκευαστήρια
- Αποθήκες τελικών προϊόντων
- Χώροι Πωλήσεων
- Κατά την προσέλευση και αποχώρηση προσωπικού
- Καρά την προσέλευση και παραμονή εξωτερικών συνεργείων/ επισκεπτών
- Γραφεία
- Ανελκυστήρες

- Τουαλέτες
- Κυλικείο / Χώροι διαλείμματος

Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό όλοι οι χώροι μιας επιχείρησης τροφίμων μπορεί να είναι δυνητικά επικίνδυνοι χώροι.

Οι λόγοι που συμβαίνει αυτό και οδήγησαν τόσο την Διεθνή Οργάνωση Τροφίμων και Γεωργίας (Food and Agriculture Organization, FAO) όσο και τον ΕΦΕΤ να δημιουργήσει οδηγούς με μέτρα προστασίας από τον ιό ειδικούς για τις επιχειρήσεις τροφίμων, είναι αρκετοί και αναλύονται παρακάτω:

- Περιβάλλον εργασίας: Αρκετές φορές στις βιομηχανίες τροφίμων επικρατεί ένα ψυχρό και με υγρασία περιβάλλον για λόγους ποιότητας και λειτουργίας της επιχείρησης. Επίσης λειτουργούν συστήματα εξαερισμού που ανακυκλώνουν τον αέρα του περιβάλλοντος. Αυτές οι συνθήκες σύμφωνα με τους ειδικούς είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές για την ανάπτυξη και διάδοση του ιού.
- Επαφές εργαζομένων: Οι γραμμές παραγωγής και οι θέσεις εργασίας έχουν καθορισμένες αποστάσεις μεταξύ τους οι οποίες συχνά είναι κοντινές. Οι εργαζόμενοι μπορεί να είναι κοντά μεταξύ τους και σε άλλες χρονικές στιγμές όπως κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων ή στα αποδυτήρια. Ακόμα λόγω της φύσης της εργασίας και ιδιαίτερα στον χώρο της παραγωγής και επεξεργασίας οι εργαζόμενοι αναγκάζονται να μιλούν δυνατά λόγω του θορύβου αφού στους χώρους αυτούς λειτουργούν ψυγεία ή μηχανές γεγονός που αυξάνει την πιθανότητα μετάδοσης του ιού.
- Κοινή χρήση μέσων εργασίας: Η έκθεση με τον κορονοϊό μπορεί να προκύψει από την επαφή με μολυσμένες επιφάνειες ή αντικείμενα, όπως εργαλεία, σταθμούς εργασίας ή τραπέζια συχνά οι εργαζόμενοι σε τέτοιες επιχειρήσεις εργάζονται με βάρδιες επομένως άνθρωποι που στην ουσία δεν βρίσκονται μαζί έρχονται σε επαφή με τα ίδια μέσα. (ΕΘΝΟΣ, 2020)

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί ότι τόσο από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (WHO) , από την Ευρωπαϊκή Αρχή για την Ασφάλεια των Τροφίμων (EFSA), από την Διεθνή Ένωση Επιστήμης και Τεχνολογίας Τροφίμων (IUFoST) όσο φυσικά και από τα ελληνικά όργανα όπως ο ΕΟΔΥ και ο ΕΦΕΤ δεν υπάρχουν στοιχεία που

να τεκμηριώνουν ότι τα τρόφιμα ενέχουν κίνδυνο για τη δημόσια υγεία σε σχέση με την νόσο COVID-19. Η βάση αυτής της διαπίστωσης στηρίζεται στο ότι ο ιός SARS-CoV2 δεν αποτελείται από ζωντανά κύτταρα και χρειάζεται ένα ζωντανό κύτταρο (ξενιστή) για να αναπαραχθεί, για το λόγο αυτό δεν πολλαπλασιάζεται στα τρόφιμα και το νερό εάν αυτά μολυνθούν, αφού δεν αποτελούν ξενιστή. Τα τρέχοντα δεδομένα υποδεικνύουν ότι ούτε τα τρόφιμα ούτε η συσκευασία των τροφίμων είναι μια οδός για τη διάδοση των ιών που προκαλούν αναπνευστικές ασθένειες, συμπεριλαμβανομένου του SARS-CoV-2. Ειδικότερα τον Αύγουστο του 2020 Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) υποβάθμισε τον κίνδυνο διάδοσης του νέου κορονοϊού μέσω των συσκευασιών, καλώντας τους πολίτες να μην φοβούνται ότι ο ιός θα μπει στην τροφική αλυσίδα. Με άλλα λόγια, ο SARS-CoV-2 δεν αποτελεί άμεσο κίνδυνο για την ασφάλεια των τροφίμων. (ΕΦΕΤ, 2020)

4.2 Μέτρα πρόληψης για τη διασπορά στις επιχειρήσεις τροφίμων & ποτών

Όπως έγινε κατανοητό οι επιχειρήσεις τροφίμων είναι ιδιαίτερα ευάλωτες έναντι του κορονοϊού και για αυτό θα πρέπει να εφαρμοστούν μέτρα πρόληψης ώστε να διασφαλιστεί τόσο η υγεία των εργαζομένων όσο και η απρόσκοπτη λειτουργία των επιχειρήσεων. Οι Βιομηχανίες Τροφίμων έχουν ήδη βάση νομοθεσίας αναπτύξει Συστήματα Διαχείρισης Ασφάλειας Τροφίμων (ΣΔΑΤ). Τα Συστήματα αυτά βασίζονται στις αρχές Ανάλυσης Κινδύνου και Κρίσιμων Σημείων Ελέγχου (HACCP), και προβλέπουν όλες τις βασικές προϋποθέσεις και δραστηριότητες που απαιτούνται για τη διατήρηση ενός υγιεινού περιβάλλοντος εργασίας για τους εργαζόμενους και επεξεργασίας των και περιλαμβάνουν:

- ✓ Ορθές πρακτικές υγιεινής.
- ✓ Υγιεινή Προσωπικού.
- ✓ Καθαρισμό και απολύμανση εξοπλισμού και εγκαταστάσεων.
- ✓ Σωστές συνθήκες επεξεργασίας.
- ✓ Ελέγχους (παραλαβή α' υλών, θερμοκρασίες, προμηθευτές).
- ✓ Σωστή αποθήκευση προϊόντων και α' υλών.
- ✓ Διανομή και μεταφορά.

Επομένως οι υπεύθυνοι αυτών των θεμάτων θα πρέπει να θεσπίσουν εταιρικά μέτρα που να στοχεύουν στην προστασία των εργαζομένων και των προϊόντων ενάντια σε αυτή τη νέα πρόκληση. Τα μέλη αυτών των ομάδων πρέπει να συμπεριληφθούν σε σχετικές συζητήσεις και να καταρτιστούν κατάλληλα για να διασφαλιστεί ότι θα παρθούν νέα μέτρα που στοχεύουν στην ελαχιστοποίηση τυχόν εξάπλωσης του COVID-19 από άτομο σε άτομο μέσα στην επιχείρηση. Τέτοια μέτρα θα περιλαμβάνουν τυπικά πολιτικές που ενθαρρύνουν τους εργαζόμενους να μένουν στο σπίτι όταν είναι άρρωστοι, την εισαγωγή λειτουργικών και διαρθρωτικών ελέγχων για την αύξηση της φυσικής απόστασης μεταξύ των εργαζομένων, τον διαχωρισμό ή τους φραγμούς μεταξύ των σταθμών εργασίας και τη συμμόρφωση με αυστηρά μέτρα υγιεινής με κυριότερες τη χρήση μάσκας και την προώθηση του συχνού και αποτελεσματικού πλυσίματος των χεριών. Αυτές οι στρατηγικές είναι ιδιαίτερα σημαντικές σε επιχειρήσεις τροφίμων με περιβάλλοντα λειτουργίας που ευνοούν τη μετάδοση ιών μεταξύ εργαζομένων, για παράδειγμα, εκείνους με περιορισμένο αερισμό ή φιλτράρισμα αέρα, θόρυβο και σε κλειστό περιβάλλον για μεγάλα χρονικά διαστήματα (μεγαλύτερο από 15 λεπτά). Αυτές οι στρατηγικές παρέμβασης και πρόληψης θα πρέπει να εφαρμόζονται, στο μέτρο του δυνατού, σε ολόκληρη την αλυσίδα παραγωγής τροφίμων, όχι μόνο στις γραμμές επεξεργασίας, αλλά και σε άλλους χώρους όπου μπορούν να συγκεντρωθούν εργαζόμενοι, όπως σε αίθουσες συσκέψεων, αποδυτήρια ή χώρους διαλειμμάτων και χώρους εστίασης.

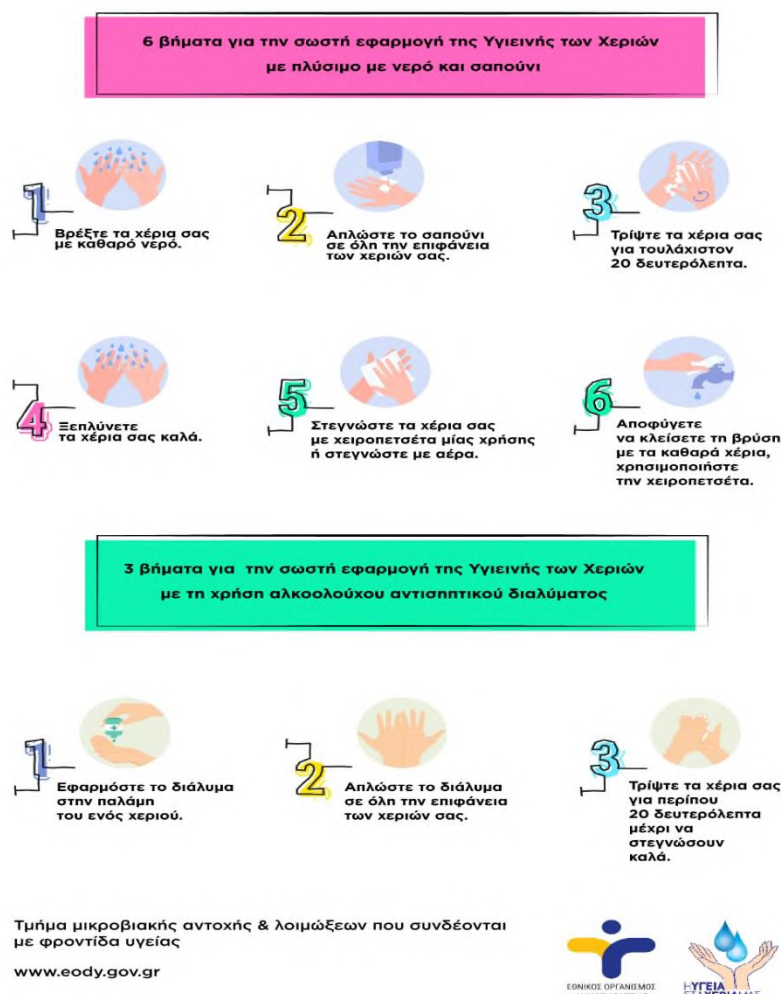
Αναλυτικότερο το πρώτο μέτρο που προτείνεται από τους αρμόδιους φορείς είναι η φυσική αποστασιοποίηση που είναι πολύ σημαντική για να επιβραδυνθεί η εξάπλωση του COVID-19, η πιθανότητα μετάδοσης του COVID-19 μειώνεται καθώς αυξάνεται η απόσταση μεταξύ των ατόμων.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ) η απόσταση μεταξύ των εργαζομένων πρέπει να είναι τουλάχιστον ένα μέτρο και όπου το περιβάλλον το καθιστά δύσκολο, οι εργοδότες πρέπει να εξετάσουν ποια πρόσθετα μέτρα μπορούν να ληφθούν για την προστασία των εργαζομένων. Τέτοια μέτρα θα μπορούσαν να είναι : (FAO, 2021)

- Η οργάνωση του προσωπικού σε ομάδες εργασίας, μέσω της θέσπισης διαφορετικών βαρδιών για τη μείωση του αριθμού των εργαζομένων στους χώρους της επιχείρησης.

- Η εναλλαγή των θέσεων εργασίας στην παραγωγή ώστε οι εργάτες να μην βρίσκονται αντικρυστά ο ένας με τον άλλον.
- Η εισαγωγή φραγμάτων μεταξύ των θέσεων εργασίας.
- Η αύξηση των μέσων εξαερισμού ώστε να υπάρχει καλύτερη ανανέωση αέρα.
- Ιδιαίτερα σημαντικό είναι να καθαρίζονται και να απολυμαίνονται οι κοινές επιφάνειες επαφής, όπως λαβές, πόμολα και ο κοινός εξοπλισμός .
- Τέλος η δημοσίευση ορατών ειδοποιήσεων και η παροχή εκπαίδευσης σε γλώσσες που κατανοούνται από το προσωπικό για την προώθηση της καλής υγιεινής των χεριών, τη χρήση μάσκας και της διατήρησής της απόστασης. Παράδειγμα τέτοιων ειδοποιήσεων που προωθήθηκε για τις επιχειρήσεις της χώρας μας από τον αρμόδιο φορέα φαίνεται στη παρακάτω εικόνα.

Εικόνα 4 Οδηγίες πλύσιματος χεριών

(ΕΟΔΥ, 2020)

Στη συνέχεια η προσωπική υγιεινή των εργαζομένων είναι εξίσου σημαντική, τα εμβόλια σύμφωνα με τον ΠΟΥ έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικά για τη μείωση της σοβαρότητας κατά τη νόσηση με COVID-19 και μπορούν να μειώσουν τον κίνδυνο μετάδοσης της νόσου. Όπου είναι εφικτό και διαθέσιμο, οι υπεύθυνοι θα πρέπει να ενθαρρύνουν και να επιτρέπουν σε όλους τους εργαζόμενους της επιχείρησης να εμβολιαστούν, για παράδειγμα, παρέχοντας την απαραίτητη ευελιξία στον ωράριο εργασίας. Η καλή προσωπική υγιεινή αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο τόσο της πρόληψης των μεταδοτικών ασθενειών όσο και της ασφάλειας των τροφίμων.

Οι επιχειρήσεις τροφίμων πρέπει να διασφαλίσουν ότι παρέχονται κατάλληλες εγκαταστάσεις υγιεινής και να διασφαλίσουν ότι οι εργαζόμενοι στα τρόφιμα πλένουν καλά και συχνά τα χέρια τους. Όπως έχει ήδη αναφερθεί ο πιο διαδεδομένος τρόπος μετάδοσης του ιού είναι μέσω σταγονιδίων και η πιο αποτελεσματική πρόληψη κατά της εξάπλωσης σταγονιδίων και αερολυμάτων αναπνοής είναι η χρήση επαρκώς αποτελεσματικών καλυμμάτων προσώπου ή μάσκας. Οι υπεύθυνοι των επιχειρήσεων τροφίμων πρέπει να παρέχουν κατάλληλες μάσκες προσώπου και οδηγίες για την κατάλληλη χρήση τους σύμφωνα με τις οδηγίες του ΠΟΥ. Από την άλλη τα γάντια δεν είναι απαραίτητα για τη διαχείριση του COVID-19 στα τρόφιμα αφού το πλύσιμο των χεριών αποτελεί μεγαλύτερο προστατευτικό εμπόδιο στη μόλυνση. Τα γάντια μιας χρήσης δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται στο περιβάλλον εργασίας των τροφίμων ως υποκατάστατο του πλυσίματος των χεριών, αφού η χρήση γαντιών μιας χρήσης μπορεί να δώσει ψευδή αίσθηση ασφάλειας και να έχει ως αποτέλεσμα το προσωπικό να μην πλένει τα χέρια τόσο συχνά όσο απαιτείται.

Τα προγράμματα ασφάλειας και γενικής προστασίας της δημόσιας υγείας μιας επιχείρησης τροφίμων θα πρέπει να εφαρμόζονται από όλο το προσωπικό και τους επισκέπτες. Το προσωπικό που εργάζεται σε χώρους τροφίμων θα πρέπει να λαμβάνει γραπτές οδηγίες και εκπαίδευση σχετικά με τον τρόπο πρόληψης της εξάπλωσης του COVID-19, τόσο εντός όσο και εκτός εργασίας. Τα προαπαιτούμενα προγράμματα και άλλα προγράμματα επαγγελματικής ασφάλειας και γενικής υγείας πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι εργαζόμενοι που έχουν μολυνθεί από COVID-19 (συμπτωματικά άτομα και επιβεβαιωμένοι συμπτωματικοί φορείς) και οι επαφές τους (όσοι εκτίθενται σε επιβεβαιωμένα κρούσματα) αποκλείονται από τους χώρους των τροφίμων μέχρι να περάσει αρκετός χρόνος ή μέχρι συγκεκριμένοι έλεγχοι να επιβεβαιώσουν ότι δεν είναι πλέον μολυσματικοί. Αυτό είναι επιτακτικό επειδή ένας μολυσμένος εργαζόμενος μπορεί να μολύνει συναδέλφους, μπορεί να μολύνει το

περιβάλλον παραγωγής και επεξεργασίας τροφίμων και μπορεί να μολύνει τρόφιμα ή υλικά τροφίμων (π.χ. συσκευασίες κ.λπ.), τα οποία ενδέχεται να προκαλέσουν αναταραχές. Το πιο σημαντικό ζήτημα είναι το προσωπικό να μπορεί να αναγνωρίσει τα συμπτώματα νωρίς, ώστε να μπορεί να αναζητήσει κατάλληλη ιατρική φροντίδα και εξετάσεις και να ελαχιστοποιήσει τον κίνδυνο μόλυνσης των συναδέλφων του.

4.2.1 Μέτρα πρόληψης στα καταστήματα λιανικής πώλησης τροφίμων

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, ο κλάδος λιανικής πώλησης τροφίμων αντιμετώπιζε σημαντικές προκλήσεις όσον αφορά τη διατήρηση των υψηλότερων προτύπων υγιεινής, την προστασία του προσωπικού και των πελατών από τον κίνδυνο μόλυνσης, τη διατήρηση της φυσικής απόστασης όταν αντιμετώπιζαν πολύ μεγάλο αριθμό πελατών, και συνεχή λειτουργία των καταστημάτων και τη διασφάλιση ότι υπάρχουν επαρκείς προμήθειες τροφίμων καθημερινά . Για να αποφευχθούν φαινόμενα υπερμετάδοσης καθώς και να διασφαλιστεί ότι τα καταστήματα δε θα κλείσουν λόγω κρουσμάτων κάτι που θα μπορούσε να διαταράξει την επάρκεια και τη προμήθεια τροφίμων, τα καταστήματα έλαβαν μια σειρά μέτρων:

- Τοποθέτηση πινακίδων στα σημεία εισόδου ώστε οι πελάτες να μην εισέλθουν στο κατάστημα εάν είναι αδιάθετοι ή έχουν συμπτώματα COVID-19.
- Ρύθμιση του αριθμού των πελατών, των εργαζομένων και των επισκεπτών που εισέρχονται στο κατάστημα λιανικής και στα γραφεία του ομίλου για να αποφύγουν τον συνωστισμό και την παροχή οδηγιών σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να τηρούνται κατά την παραμονή τους στις εγκαταστάσεις.
- Διαχείριση του ελέγχου ουρών και περιορισμός του αριθμού των ατόμων που μπορούν να βρίσκονται σε χώρο σύμφωνα με τις συμβουλές φυσικής αποστασιοποίησης, χρησιμοποιώντας για παράδειγμα σημάνσεις δαπέδου ή πρόγραμμα κρατήσεων επισκεπτών.
- Χρήση σημάνσεων δαπέδου εντός και εκτός του καταστήματος λιανικής για τη διευκόλυνση της συμμόρφωσης με τις απαιτήσεις φυσικής απόστασης, ιδιαίτερα στις περιοχές με πολύ κόσμο, όπως η εξυπηρέτηση γκισέ και τα ταμεία.
- Εισαγωγή πλεξιγκλάς ή άλλων φραγμών σε ταμεία και γκισέ ως πρόσθετο επίπεδο προστασίας για το προσωπικό.

- Συνεχή καθαριότητα και απολύμανση σε σημεία συχνής επαφής που σχετίζονται με τις εγκαταστάσεις της επιχείρησης (π.χ. καρότσια αγορών, καλάθια, χειρολαβές πόρτας και ζυγαριές).
- Παροχή απολυμαντικών χεριών, σε σημεία εισόδου καταστημάτων για χρήση από τους πελάτες.
- Αύξηση της ροής του αέρα στα κτίρια διατηρώντας ανοιχτές τις πόρτες, τα παράθυρα κλπ. .
- Ενθάρρυνση των πελατών να χρησιμοποιούν ανέπαφες παραγγελίες και πληρωμές.
- Ανάρτηση ειδοποιήσεων και χρήση ηχητικών ειδοποιήσεων στους χώρους λιανικής πώλησης τροφίμων υπενθυμίζοντας στους πελάτες τα μέτρα που πρέπει να τηρούν. (FAO, 2021)

4.3 Η επίδραση της πανδημίας στις επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα

Για να γίνει πιο εύκολα κατανοητό πόσο μεγάλο αντίκτυπο έχει αυτή η πανδημία στο σύστημα τροφίμων, είναι σημαντικό να δημιουργηθεί μια εικόνα αυτού του συνόλου επιχειρήσεων με αξία 8 τρισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ και ίση περίπου με το 10% του παγκόσμιου ΑΕΠ, το σημερινό σύστημα τροφίμων είναι ένα πολύπλοκο δίκτυο διαφορετικών μελών που συνεργάζονται για να διατηρούν μια λεπτή ισορροπία προσφοράς και ζήτησης. Μια μεγάλη επιτυχία αυτού του σύγχρονου συστήματος τροφίμων είναι η μείωση του παγκόσμιου υποσιτισμού, από το 50% του παγκόσμιου πληθυσμού το 1945 σε μόλις 10,8% το 2017 (Deloitte: Shay Eliaz, Lily Murphy, 2020).

Οι νέες συνθήκες από την επιβολή των περιορισμών οδήγησαν στη δημιουργία κέρδους για κάποιες επιχειρήσεις τροφίμων με πολλές εταιρείες να σημειώσει πολύ περισσότερες πωλήσεις από ό, τι το προηγούμενο έτος και ζημίας για κάποιες άλλες. Οι επιχειρήσεις αρχικά επηρεάστηκαν από τα μέτρα που εφαρμόστηκαν σχεδόν σε όλο τον κόσμο για τον περιορισμό της πανδημίας και από την αντίδραση του κόσμου να προμηθευτεί μεγάλες ποσότητες τροφίμων λόγω του φόβου για το μέλλον στην εποχή της πανδημίας. Όσοι υποκλάδοι τροφίμων και ποτών έχουν

στενούς δεσμούς με τον τομέα χονδρικής πώλησης τροφίμων (τομέας Ho.Re.Ca. Hotel, Restaurant, Café) επλήγησαν περισσότερο, ενώ αντιθέτως το λιανικό εμπόριο τροφίμων παρουσίασε αυξημένες πωλήσεις, επειδή οι καταναλωτές στράφηκαν από το φαγητό εκτός οικίας προς την κατανάλωση τροφίμων εντός οικίας και όντας σε κατάσταση πανικού, αγόραζαν αγαθά για να καλύψουν τις ανάγκες ενός μήνα. Με βάση στατιστικά στοιχεία της McKinsey & Company, ολόκληρος ο κλάδος τροφίμων γενικά επεκτάθηκε κατά 12% κατά τη διάρκεια της πανδημίας (Martino, 2021) . Σύμφωνα με στοιχεία της Nielsen κατά τη περίοδο αυτή το οργανωμένο λιανεμπόριο τροφίμων παρουσίασε διψήφιο ρυθμό ανάπτυξης που έφτασε το 27,5%. Για την Ελλάδα το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης καταγράφηκε στη Θεσσαλονίκη, με 33,5%, καθώς εκεί εμφανίστηκε και το πρώτο κρούσμα του κορονοϊού, , ενώ στην Αττική το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 27,7%. Οι κατηγορίες τροφίμων που εμφανίστηκε η μεγαλύτερη αύξηση παρουσιάζονται στην παρακάτω εικόνα και όπως φαίνεται είναι όλα τρόφιμα μακράς διάρκειας, να σημειωθεί ότι τα παρακάτω ποσοστά αφορούν τη περίοδο (24/02/20-22/03/20) σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο το 2019 (25/02/19-24/03/19) και συλλέχτηκαν από καταστήματα τροφίμων άνω των 100 τ.μ στην Ηπειρωτική Ελλάδα & Κρήτη, εξαιρούμενων των Νησιών. Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάστηκε και σε άλλες χώρες, στην Ιταλία και την Κίνα, παρατηρήθηκαν αλλαγές στα τρόφιμα με μεγαλύτερη ζήτηση για βασικά, μη φθαρτά τρόφιμα και μείωση της ζήτησης για φρέσκα φρούτα και λαχανικά.

Εικόνα 5 Αύξηση ζήτησης τροφίμων

(Ναυτεμπορική, 2020)

Όμως εκτός από τις παραπάνω κατηγορίες και άλλα είδη παρουσίασαν αύξηση στις πωλήσεις, όπως τα κατεψυγμένα τρόφιμα, όπου στη Γαλλία το Μάρτιο οι πωλήσεις τους ήταν 63% υψηλότερες από ό,τι την ίδια περίοδο του 2019. Την ίδια πορεία ακολούθησαν και οι πωλήσεις συσκευασμένων τροφίμων στη Γερμανία αφού αυξήθηκαν κατά 56% στα τέλη Μαρτίου, σε σύγκριση με το 2019. Η παραγωγή στη βιομηχανία τροφίμων και ποτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνέχισε να ανακάμπτει το γ' τρίμηνο του 2020 με αύξηση 8,2% συγκριτικά με το β' τρίμηνο ενώ και κύκλος εργασιών αυξήθηκε κατά 5,9%. Κάποια ακόμα ενδιαφέροντα στοιχεία σύμφωνα με το Food Dive είναι ότι κατά τους πρώτους έξι μήνες της πανδημίας, οι μάρκες premium σημείωσαν αύξηση 0,7% σε σχέση με το 2019, ενώ οι μάρκες super premium σημείωσαν αύξηση 1%, καθώς και 4 στους 10 καταναλωτές δοκίμασαν ένα νέο εμπορικό σήμα κατά τη διάρκεια της πανδημίας. (Poinski, 2021) Τα μέτρα για τον περιορισμό της εξάπλωσης του κορονοϊού έχουν εμποδίσει τις δραστηριότητες μάρκετινγκ όλων των εταιρειών, ανεξάρτητα από τον τομέα δραστηριότητας ή το στάδιο της αλυσίδας αξίας στο οποίο δραστηριοποιούνται. Αν και οι δραστηριότητες Έρευνας & Ανάπτυξης και τα projects έχουν μειωθεί σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη, αυτές οι δραστηριότητες έχουν επηρεαστεί λιγότερο. Ορισμένες εταιρείες συνέχισαν να αναπτύσσουν έργα και επενδύσεις σε Έρευνα & Ανάπτυξη και καινοτομία κυρίως για να μπορέσουν να επιβιώσουν, η διαφοροποίηση των καναλιών πωλήσεων τους έδωσε ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, καθώς αντιστάθμισαν την πτώση των πωλήσεων στο κανάλι Horeca με αύξηση της ζήτησης για άλλα προϊόντα που σχετίζονται με οικιακή κατανάλωση και τα οποία βρίσκονται στο κανάλι λιανικών πωλήσεων. (Poinski, 2021)

Γενικότερα κατά τη διάρκεια του δεύτερου κύματος της πανδημίας, η βιομηχανία τροφίμων επηρεάστηκε σε πολύ μικρότερο βαθμό από ό,τι στο πρώτο κύμα, οι εταιρίες ήταν πιο προετοιμασμένες και ήξεραν τι είχαν να αντιμετωπίσουν, ενώ και οι καταναλωτές ήταν πιο προετοιμασμένοι και λιγότερο φοβισμένοι. Οι εταιρίες που δραστηριοποιούνται στο κλάδο HO.RE.CA επηρεάστηκαν και πάλι αρνητικά, ίσως σε λίγο μικρότερο βαθμό, καθώς ορισμένοι παραγωγοί μπόρεσαν να προσαρμόσουν την παραγωγή τους προσανατολίζοντάς την στο λιανικό εμπόριο.

Σύμφωνα με τους Beatriz et al. (2021) στην Ισπανία ο τομέας HO.RE.CA μειώθηκε κατά 50 έως 60%, με αποτέλεσμα απώλειες περίπου 11,700,000,000 ευρώ. Για παράδειγμα, η Coca-Cola σημείωσε πτώση πωλήσεων το περασμένο καλοκαίρι, τη περίοδο δηλαδή που παρατηρείτε αύξηση στις πωλήσεις ιδιαίτερα στις κατηγορίες

προϊόντων που απευθύνονται σε επιχειρήσεις μαζικής εστίασης της πιθανότατα επειδή οι χώροι εκδηλώσεων ήταν κλειστοί. Οι εταιρείες που συμμετέχουν σε κάποιο στάδιο της αλυσίδας αξίας προϊόντων που σχετίζονται με γιορτές, όπως οι αφρώδεις οίνοι, το χαβιάρι, τα ποιοτικά κρασιά και τα τυριά έχουν επίσης επηρεαστεί αρνητικά. Το μοσχάρι, το οποίο χρησιμοποιείται εκτενώς σε εστιατόρια γνώρισε σημαντική μείωση της ζήτησης ενώ η μείωση της κατανάλωσης γάλακτος κατά 10% είχε σημαντικό αντίκτυπο στις γαλακτοβιομηχανίες. Κάποια ακόμα προϊόντα στα οποία παρατηρήθηκε μείωση της ζήτησης ήταν οι τσίγλες όπου οι πωλήσεις τους μειώθηκαν κατά 22,7% το 2020 καθώς και σνακ τα οποία συνήθως καταναλώνονται στο δρόμο κυρίως από εργαζόμενους ή μαθητές. Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι πωλήσεις τέτοιων ειδών μειώθηκαν έως και 20% τους πρώτους δύο μήνες της πανδημίας ενώ σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Nielsen, οι πωλήσεις των ενεργειακών μπαρών που ανήκουν σε αυτή τη κατηγορία προϊόντων μειώθηκαν κατά 17% τους πρώτους επτά μήνες του περιορισμού κυκλοφορίας.

Ένας ακόμα κλάδος που επηρεάστηκε αρκετά αφού έχει άμεση σχέση με το τομέα HORECA είναι η βιομηχανία ποτών, σύμφωνα με αναφορές φαίνεται ότι περίπου 117.600 θέσεις εργασίας έχουν χαθεί σε όλη τη βιομηχανία αλκοόλ ενώ το 13% του κλάδου της βιομηχανίας μύρας βρίσκεται σε διαδικασία κλεισίματος και η βιομηχανία του κρασιού βρίσκεται σε σοβαρή αναστάτωση.

Στην Ελλάδα το 2020 ο κλάδος των ζυθοποιών είχε απώλειες άνω των 120 εκατομμυρίων ευρώ σε σχέση με το 2019, χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι οι πωλήσεις σε αξία της Ελληνικής Ζυθοποιίας Αταλάντης (E.Z.A) μειώθηκαν σχεδόν κατά 10 εκατομμύρια ευρώ και βρέθηκαν σε επίπεδα χαμηλότερα και από το 2016. Στο Ηνωμένο Βασίλειο η κατάσταση ήταν αντίστοιχη και κάποιοι παραγωγοί αλκοολούχων ποτών όπως οι William Grant & Sons και Diageo προκειμένου να ανταπεξέλθουν τροποποίησαν τις γραμμές παραγωγής και ξεκίνησαν να παράγουν απολυμαντικά χεριών. Αυτές οι επιχειρήσεις είναι άγνωστο αν θα συνεχίσουν την παραγωγή των προϊόντων μετά το τέλος της πανδημίας του ιού COVID-19, αλλά με αυτό τον τρόπο επέτρεψαν στις επιχειρήσεις τους να είναι λειτουργικές και παραγωγικές κατά τη διάρκεια μιας περιόδου αναστάτωσης όπου άλλες επιχειρήσεις του κλάδου αναγκάστηκαν να διακόψουν τη λειτουργία τους. (Deloitte: Shay Eliaz, Lily Murphy, 2020)

Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη από το Food Industry Executive (State of the Food Industry COVID-19 Pulse Survey, 2020) στην οποία συμμετείχαν 324 ερωτηθέντες

από όλη τη βιομηχανία τροφίμων διαπιστώθηκε ότι η μεγαλύτερη πρόκληση που αντιμετωπίζουν οι παραγωγικές εταιρείες λόγω της πανδημίας σχετίζεται με ζητήματα εργατικού δυναμικού (41%) αναφέροντας ότι κάποιοι εργαζόμενοι φοβόντουσαν να έρθουν στη δουλειά και ότι ένα ποσοστό εργαζομένων θα έπρεπε να απουσιάζει για την εξάλειψη του κινδύνου, ενώ ακολουθούσαν οι προκλήσεις που σχετίζονται με τις πωλήσεις και το μάρκετινγκ (23%) αναφέροντας ότι δε δέχονταν κλήσεις για νέες πωλήσεις και τη αλυσίδα εφοδιασμού (16%) με την αλλαγή της ζήτησης να δημιουργεί κινδύνους στον εφοδιασμό. Σχετικά με τις εμπορικές εταιρείες τροφίμων η μεγαλύτερη πρόκληση είναι οι μειωμένες πωλήσεις, κυρίως λόγω της αδυναμίας ταξιδιών και επίσκεψής των πωλητών στα καταστήματα (35%), ακολουθούν τα ζητήματα εργατικού δυναμικού (20%) και projects που καθυστέρησαν ή ακυρώθηκαν(9%). Το 52% των παραγωγικών μονάδων ανέφεραν μικρότερη ζήτηση, κυρίως λόγω της μείωσης των καναλιών διάθεσης τροφίμων ενώ το 23% ανέφερε μεγαλύτερη ζήτηση, κυρίως λόγω της αύξησης στις λιανικές πωλήσεις τροφίμων.

Από την άλλη μεριά σχεδόν οι μισές (44%) από τις εμπορικές επιχειρήσεις δήλωσαν ότι οι πελάτες τους είχαν μειωμένους προϋπολογισμούς ή ακύρωσαν/καθυστέρησαν νέα projects που είχαν συζητηθεί. Σχετικά με την επιχειρηματική στρατηγική τόσο οι εμπορικές όσο και οι παραγωγικές επιχειρήσεις δήλωσαν ότι έκαναν αλλαγές για να ανταπεξέλθουν , οι πιο κοινές αλλαγές που αναφέρθηκαν σχετίζονται με την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών , την ασφάλεια των εργαζομένων και με την ενίσχυση του καναλιού λιανικής πώλησης. Σχετικά με τη διαχείριση των εργαζομένων το 85% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι τουλάχιστον κάποιοι από τους υπαλλήλους της εταιρείας δούλευαν εξ' αποστάσεως λόγω της πανδημίας, ενώ στο 37,8% των εταιρειών, περισσότεροι από τους μισούς εργαζόμενους εργάζονται εξ αποστάσεως.

Επιπρόσθετα ένα πολύ ενθαρρυντικό στοιχείο είναι ότι το 70,3% ερωτηθέντων δήλωσε ότι η εταιρεία τους δε οδηγήθηκε σε απολύσεις προσωπικού ως μέτρο για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Καταλήγοντας η έρευνα ολοκληρώνεται με ένα πολύ ηχηρό μήνυμα για τη βιομηχανία τροφίμων όπου παρά τις προκλήσεις, παραμένει αισιόδοξη με τους περισσότερους από τους μισούς ερωτηθέντες πιστεύουν ότι η επιχείρησή τους θα επιστρέψει από την πανδημία ισχυρότερη από πριν.

4.4 Μέτρα στήριξης των επιχειρήσεων του κλάδου σε διαφορετικά κράτη

Κατά τους πρώτες μήνες όπου η επίδραση στο κλάδο ήταν μεγαλύτερη λόγω των νέων συνθηκών πολλές χώρες προέβησαν σε κάποιες υποστηρικτικές ενέργειες. Περίπου 29 χώρες έθεσαν περιορισμούς στη ροή τροφίμων για να προστατεύσουν τις εγχώριες προμήθειες προκαλώντας περαιτέρω διαταραχές. Το πρώτο δίμηνο του 2020, οι εξαγωγές της Κίνας όπου τότε βίωνε το πρώτο μεγάλο κύμα έξαρσης της πανδημίας μειώθηκαν κατά 17,2% από τα αντίστοιχα επίπεδα του 2019, σημαντικοί προμηθευτές, συμπεριλαμβανομένου του Βιετνάμ, της Ταϊλάνδης, της Ρωσίας και του Καζακστάν, απαγόρευσαν τις εξαγωγές τροφίμων όπως ρύζι, αυγά, δημητριακά και πατάτες για να διατηρήσουν την επάρκεια για εγχώρια προσφορά τροφίμων. Αυτά τα γεγονότα οδήγησαν σε κύμα ανατιμήσεων, οι τιμές των τροφίμων στην Κίνα ήταν πάνω από 20% υψηλότερες τον Ιανουάριο του 2020 σε σχέση με ένα χρόνο πριν, ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες, εκτός από τις τιμές στα σούπερ μάρκετ που αυξήθηκαν παρατηρήθηκε ότι τόσο οι κατασκευαστές όσο και τα καταστήματα προσέφεραν 28% λιγότερες εκπτώσεις σε αντιστοιχία με τις προηγούμενες χρονιές. Οι κυβερνήσεις πολλών χωρών θέλοντας να προστατέψουν τις επιχειρήσεις που σχετίζονται με τον αγροδιατροφικό τομέα έλαβαν μέτρα και προσέφεραν διευκολύνσεις . Παρακάτω θα αναφερθούν κάποια παραδείγματα αυτών των κινήσεων. (Galanakis, 2020)

- Κίνα

Η Alibaba, μια εταιρεία ηλεκτρονικού εμπορίου, δημιούργησε μια πλατφόρμα ηλεκτρονικού εμπορίου για να βοηθήσει τους παραγωγούς να πουλήσουν τα αγροτικά προϊόντα τους δημιουργώντας ένα «πράσινο κανάλι» για φρέσκα προϊόντα. Η κεντρική κυβέρνηση του Πεκίνου δημιούργησε επιδότηση 20 εκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ για την αγορά μηχανήματων και εργαλείων για γεωργικούς σκοπούς. Παρέχει επίσης δάνεια χαμηλού επιτοκίου και μειώσεις ενοικίων για να ενθαρρύνει την ανάπτυξη ψηφιακών γεωργικών τεχνολογιών, όπως γεωργικά drones και μη επανδρωμένα οχήματα. Η Γεωργική Τράπεζα της Κίνας μειώνει το επιτόκιο κατά 0,5% για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, στους αυτοαπασχολούμενους και τους ιδιώτες στην επαρχία Χουμπέι που χτυπήθηκε ιδιαίτερα από την πανδημία.

- Ιταλία

Διάρθεσε 100 εκατομμύρια ευρώ για τη στήριξη των γεωργικών και αλιευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες έπρεπε να σταματήσουν τις δραστηριότητές τους. Επιπλέον 100 εκατομμύρια ευρώ διατέθηκαν για χρηματοδότηση από επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης στους αγρότες.

- Ινδία

Με σκοπό τη μείωση της συμφόρησης στις αγορές χονδρικής δημιουργήθηκε εφαρμογή λογισμικού για εμπορικές συναλλαγές συγκομισμένων τροφίμων που βρίσκονταν στις αποθήκες.

- Πολωνία

Προσφέρθηκαν επιδοτούμενα δάνεια σε επιχειρήσεις μεταποίησης τροφίμων προς διευκόλυνση της συνέχειας των δραστηριοτήτων τους.

- Σιγκαπούρη

Ξεκινά πρόγραμμα αυτονόμησης για να είναι πιο δυνατή σε μια ενδεχόμενη νέα διατάραξη. Πιο συγκεκριμένα η Σιγκαπούρη, η οποία εισάγει μεγάλη ποσότητα τροφίμων, σχεδιάζει να παράγει το 30% των τροφίμων της έως το 2030, σε σύγκριση με το 2019 όπου παρήγαγε μόνο το 10% των αναγκών της σε τρόφιμα. (Megashnee, Telukdarie, & Mohlala, 2020)

4.5 Η εφοδιαστική αλυσίδα των επιχειρήσεων του κλάδου στην εποχή της πανδημίας

Η αλυσίδα εφοδιασμού τροφίμων μπορεί να χωριστεί σε πέντε στάδια, συμπεριλαμβανομένης της γεωργικής παραγωγής, του χειρισμού μετά τη συγκομιδή, της επεξεργασίας, της διανομής και της κατανάλωσης. Τα μέτρα ασφαλείας για τη διασφάλιση της συνέχειας της ροής των τροφίμων σε κάθε στάδιο μπορούν να ομαδοποιηθούν ως θέματα υγείας των εργαζομένων σε τρόφιμα, προσωπική υγιεινή, χρήση ατομικών προστατευτικών μέσων, απολύμανση επιφανειών και περιβάλλοντος εργασίας, ασφαλής χειρισμοί κατά την επεξεργασία και παράδοση των τροφίμων, και

φυσικά τη διατήρηση της κοινωνικής απόστασης. Τα προστατευτικά μέτρα στα τελευταία στάδια της αλυσίδας εφοδιασμού τροφίμων είναι κρίσιμα, καθώς περισσότερα άτομα μπορεί να επηρεαστούν δυνητικά καθώς κινούνται προς τα τελευταία στάδια.

Σε αντίθεση με τη γρίπη των πτηνών, τους μικροοργανισμούς *Escherichia coli* ή *Listeria*, η πανδημία του COVID-19 δεν επηρεάζει άμεσα την παραγωγή, καθώς δεν εξαπλώνεται απευθείας μέσω των ζώων ή των γεωργικών προϊόντων. Ωστόσο, λόγω της πανδημίας, όπως έχει ήδη αναφερθεί οι κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο έχουν επιβάλει σημαντικούς περιορισμούς στη μεταφορά (χερσαίων, υδάτινων και αεροπορικών μεταφορών) αγαθών, οι εκθέσεις έδειξαν ότι η χρήση των φορτηγών για διανομή τροφίμων μειώθηκε στο 60% την περίοδο των ισχυρών περιορισμών στη Γαλλία. Επιπρόσθετα οι περιορισμοί στην ατομική κυκλοφορία δημιούργησαν προβλήματα στη μετακίνηση του εργατικού δυναμικού, στις αναπτυσσόμενες και υπανάπτυκτες χώρες, η προσωρινή ή εποχική απασχόληση είναι κοινή, ειδικά για φύτευση, διαλογή, συγκομιδή, επεξεργασία ή μεταφορά των καλλιεργειών στις αγορές. Ως εκ τούτου, η αλυσίδα εφοδιασμού επηρεάζεται σημαντικά ως αποτέλεσμα της απουσίας ντόπιων ή μεταναστών εργαζομένων λόγω ασθένειας ή ταξιδιωτικών περιορισμών που επιβάλλονται από το lockdown.

Ειδικά, η έλλειψη εργατικού δυναμικού λόγω της κρίσης του COVID-19 προκάλεσε σοβαρές διαταραχές σε ορισμένους τομείς όπως η κτηνοτροφία, η φύτευση, η συγκομιδή και η επεξεργασία των καλλιεργειών, οι εταιρίες που βασίζονται σε μετανάστες εργάτες για τη συγκομιδή καλλιεργειών βρέθηκαν σε τέλμα. Στη Γαλλία και τη Γερμανία, τα υπουργεία γεωργίας ανέφεραν ότι από τα αγροκτήματα και στις δύο χώρες έλειπαν πάνω από 200.000 εργαζόμενοι, ενώ σε παρόμοια κατάσταση βρέθηκαν και τα αγροκτήματα στην Ισπανία, τα οποία είχαν έλλειψη 150.000 εργαζομένων. Αυτές οι συνθήκες καθυστέρησαν την παράδοση τροφίμων και γεωργικών εισροών και δημιούργησαν προβλήματα στην παροχή συνεχούς εφοδιασμού τροφίμων στις αγορές (ILO, COVID-19 and the impact on agriculture and food security, 2020). Μετά το πρώτο σοκ όμως, οι επιχειρήσεις διασφάλισαν σε καλό βαθμό τις αλυσίδες εφοδιασμού αφού τα σύνορα έμειναν ανοιχτά για βασικά προϊόντα και διασφαλίστηκε η μετακίνηση των εργαζομένων έτσι μπόρεσαν να ανακάμψουν και να συνεχίσουν τη παραγωγή τους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν πολλές αναφορές ότι οι αγρότες αναγκάστηκαν να καταστρέψουν τα προϊόντα τους καίγοντας ή αφήνοντάς τα να χαλάσουν λόγω των

περιορισμών. Οι Γαλακτοπαραγωγοί στην Αμερική θεωρούν ότι 14 εκατομμύρια λίτρα γάλακτος χανόντουσαν καθημερινά λόγω της διακοπής της εφοδιαστικής αλυσίδας. Στην Αγγλία, ο πρόεδρος των γαλακτοπαραγωγών ανέφερε ότι περίπου 5 εκατομμύρια λίτρα γάλακτος κινδυνεύσαν σε μια εβδομάδα.

Τα μεγαλύτερα ζητήματα στην αλυσίδα εφοδιασμού τροφίμων είναι η απόκτηση πρώτων υλών από τους προμηθευτές και η διασφάλιση της συνέχειας της ροής τροφίμων από τους κατασκευαστές στους τελικούς χρήστες (Alonso et al., (2007)). Τα προβλήματα θέτουν σε κίνδυνο την ικανότητα των γεωργικών επιχειρήσεων να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους ως συνήθως , και μπορεί να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην ποιότητα, τη φρεσκάδα και την ασφάλεια (FAO, 2020). Καθώς οι χώρες παλεύουν με αυτήν την πανδημία, πρέπει να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να κινήσουν τα γρανάζια των αλυσίδων εφοδιασμού τροφίμων, δεδομένου ότι όλες οι διαδικασίες και τα στάδια σε μια αλυσίδα εφοδιασμού συνδέονται στενά μεταξύ τους, μια μικρή καθυστέρηση ή δυσλειτουργία μπορεί να προκαλέσει φαινόμενα που θα λειτουργούν ως “domino” με αποτέλεσμα μεγάλη απώλεια της απόδοσης και της παραγωγής (FAO, 2020).

Ένα ακόμα πρόβλημα με το οποίο ήρθαν αντιμέτωποι οι άνθρωποι των εφοδιαστικών αλυσίδων ήταν η μεγαλύτερη καταναλωτική ζήτηση που οδήγησε σε άδεια ράφια με αποτέλεσμα η μείωση της προσφοράς να προκαλέσει αύξηση των τιμών των προϊόντων. Η πανδημία του COVID-19 προκάλεσε σημαντικό αντίκτυπο στο εμπόριο τροφίμων και οδήγησε σε διακοπή της αλυσίδας εφοδιασμού τροφίμων λόγω των περιορισμών στις εξαγωγές. Οι πολιτικές περιορισμού των εξαγωγών αύξησαν τις παγκόσμιες τιμές σταθερών προϊόντων διατροφής όπως το σιτάρι, το καλαμπόκι και το ρύζι και είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση της ποσότητας και της ποιότητας των τροφίμων που καταναλώνονται. Οι πελάτες επίσης συχνά δεν μπορούσαν να βρουν ένα προϊόν που δεν καλλιεργείται ή παράγεται σε εθνικό επίπεδο. (Mussell, Bilyea, & Douglas, 2020)

Από την άλλη πλευρά η πανδημία είχε σαν αποτέλεσμα να διαφανεί η σημαντικότητα των αλυσίδων εφοδιασμού τροφίμων και να βγουν κάποια πολύ σημαντικά συμπεράσματα για το μέλλον και για το χειρισμό των συγκεκριμένων αλυσίδων .

Για παράδειγμα πριν από την πανδημία, το ένα τρίτο όλων των τροφίμων που παράγονται για ανθρώπινη κατανάλωση χανόταν μέσα σε όλα τα στάδια της αλυσίδας εφοδιασμού τροφίμων συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής, του χειρισμού μετά τη συγκομιδή, της επεξεργασίας, της διανομής, και της κατανάλωσης. Ως εκ τούτου, η

σπατάλη τροφίμων έχει κερδίσει περισσότερη προσοχή από ποτέ στην εποχή του κορονοϊού. Η βιομηχανία θα πρέπει επίσης να καθορίσει ποιες οδοί μεταφοράς έχουν αποκλειστεί, θα πρέπει να αναζητηθούν πιθανές εναλλακτικές λύσεις και να μπορεί να υπολογίζει πόσοι εργαζόμενοι δεν μπορούν να εργαστούν λόγω περιορισμών. Το τοπικό εργατικό δυναμικό θα πρέπει να εκπαιδευτεί και να ενεργοποιηθεί σε περίπτωση διασυνοριακών περιορισμών. Η εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού θα ήταν μια ευκαιρία να εξασφαλιστεί αξιόπιστο και μακροπρόθεσμο δυναμικό για το μέλλον μέσω της αύξησης των δεξιοτήτων των τοπικών υπαλλήλων. Οι εργαζόμενοι στη γεωργία αναγνωρίζονταν πλέον ως βασικοί άνθρωποι, και αυτό τους εξασφάλιζε να εργάζονται κάτω από καλύτερες συνθήκες και με υψηλότερους μισθούς. Οι αλλαγές στη ζήτηση είναι ένας άλλος παράγοντας που όπως φάνηκε επηρεάζει την απόδοση της εφοδιαστικής αλυσίδας. Επομένως, οι απαιτήσεις θα πρέπει να προσδιορίζονται χρησιμοποιώντας προβλέψεις και προσομοιώσεις. Ειδικά, τα προϊόντα που είναι απαραίτητα για την καθημερινή ζωή, όπως τα απολυμαντικά και τα είδη διατροφής, απέκτησαν μεγαλύτερη ζήτηση στην αρχή της κρίση. Η πρόσβαση σε σωστά δεδομένα την κατάλληλη στιγμή είναι σημαντική για την αποτελεσματική λειτουργία της εφοδιαστικής αλυσίδας. Η διαθεσιμότητα αξιόπιστων πληροφοριών μειώνει τις αβεβαιότητες στην αγορά και επιτρέπει σε ιδιωτικούς και δημόσιους οργανισμούς να προσδιορίζουν τις πηγές πιθανών διαταραχών και κινδύνων. Τα σωστά δεδομένα παρέχουν επίσης καλύτερη λήψη αποφάσεων και αυξημένη κερδοφορία. Επιπλέον, η συνεργασία μεταξύ κρατικών υπηρεσιών και ιδιωτικού τομέα μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική με εύκολα προσβάσιμα δεδομένα. Η κοινή χρήση δεδομένων και πληροφοριών σε όλη την αλυσίδα εφοδιασμού τροφίμων μπορεί να μειώσει τις αρνητικές επιπτώσεις και μπορεί να ενισχύσει την ευελιξία μακροπρόθεσμα. (Aday & Aday , 2020)

Κεφάλαιο 5 : Έρευνα

Σε αυτή την ενότητα γίνεται παρουσίαση της μεθοδολογίας και του ερευνητικού εργαλείου που χρησιμοποιήθηκε για την συλλογή των δεδομένων. Επιπρόσθετα γίνεται και η παρουσίαση των δημογραφικών στοιχείων των συμμετεχόντων στην έρευνα καθώς και η ανάλυση των αποτελεσμάτων.

5.1 Μεθοδολογία Έρευνας

Η ποσοτική έρευνα διεξήχθη τον Δεκέμβριο του 2021 σε δείγμα 131 εργαζομένων σε επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών. Αφού κατασκευάστηκε το ερωτηματολόγιο στάλθηκε σε εργαζομένους για να ληφθούν οι απαντήσεις. Η δειγματοληψία για την συλλογή των δεδομένων ήταν αυτή της ευκολίας (convenience sampling) καθώς με αυτή την μέθοδο είναι πιο εύκολη η συλλογή μεγαλύτερου αριθμού απαντήσεων. Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε σε εργαζόμενους επιχειρήσεων τροφίμων και ποτών που εδρεύουν στην Ελλάδα μέσω των καταλόγων ενεργών επιχειρήσεων του ΕΦΕΤ, και της πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης LinkedIn.

Κατά την συλλογή των δεδομένων τηρήθηκαν οι κανόνες ηθικής και δεοντολογίας καθώς τα ερωτηματολόγια ήταν ανώνυμα και δεν γινόταν καταγραφή των στοιχείων των συμμετεχόντων. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για τον σκοπό και τους στόχους της έρευνας, καθώς και ότι διεξάγονταν στο πλαίσιο διπλωματικής εργασίας του μεταπτυχιακού προγράμματος MBA FOOD & AGRIBUSINESS του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών και αποσκοπούσε στην μελέτη της πιθανής επίδρασης της πανδημίας στις επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών. Συνοψίζοντας ενημερώθηκαν ότι η έρευνα ήταν εθελοντική και ότι μπορούσαν να αποχωρήσουν από αυτή εάν το ήθελαν χωρίς περαιτέρω διευκρινήσεις.

Τέλος, παρέχονταν τα στοιχεία επικοινωνίας τους ερευνητριας στην περίπτωση που κάποιος ή κάποιιοι από τους συμμετέχοντες είχαν απορίες για την διαδικασία ή χρειαζόταν διευκρινήσεις σχετικά με το ερωτηματολόγιο. Μετά την συλλογή των δεδομένων ακολουθήσε κωδικοποίηση και καταχώρηση τους στο στατιστικό πακέτο SPSS για να πραγματοποιηθούν οι κατάλληλες στατιστικές αναλύσεις.

5.2 Δομή Ερωτηματολογίου

Το εργαλείο για την συλλογή των δεδομένων ήταν το ερωτηματολόγιο σε ηλεκτρονική μορφή. Το ερωτηματολόγιο κατασκευάστηκε από την συγγραφέα με την καθοδήγηση του επιβλέποντα καθηγητή τους. Η κατασκευή του βασίστηκε στο θεωρητικό μέρος της εργασίας καθώς και σε πρότυπα ερωτηματολόγια που είχαν γίνει σε παρόμοιες έρευνες (ILO, 2020) (Rodrigues, 2021). Αποτελούνταν από 14 κύριες ερωτήσεις που η βαθμολόγησή τους γινόταν κυρίως με την βοήθεια μιας πεντάβαθμης κλίμακας Likert (1=Καθόλου...5=Πάρα πολύ) ή μέσω πολλαπλών επιλογών. Τους περιέχονταν και 7 ερωτήσεις δημογραφικού περιεχομένου. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις 2 και 3 εξετάζουν τον βαθμό επίδρασης της πανδημίας στη λειτουργία της επιχείρησης και στη λειτουργία του κάθε τμήματος της επιχείρησης και η βαθμολόγηση τους γίνεται με την βοήθεια μιας πεντάβαθμης κλίμακας Likert (1=Καθόλου...5=Πάρα πολύ). Οι ερωτήσεις 4 και 5 εξετάζουν την επίδραση της πανδημίας στα έσοδα της επιχείρησης καθώς και την πεποίθηση των εργαζομένων για το χρόνο ανάκαμψης μετά το τέλος της πανδημίας μέσω 5 επιλογών. Οι ερωτήσεις 6-9 εξετάζουν τα μέτρα και τους στρατηγικές που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 της επιχείρησης τροφίμων και ποτών και είναι ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών. Στην επόμενη ενότητα του ερωτηματολογίου (ερωτήσεις 10-13) περιέχονται ερωτήσεις σχετικά με την εφαρμογή ψηφιακών μέσων κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 μέσω πολλαπλών επιλογών ενώ η ερώτηση 13 εξετάζει τη σημαντικότητα της χρήσης ψηφιακών μέσων μετά την εμπειρία με την πανδημία με την βοήθεια μιας πεντάβαθμης κλίμακας Likert (1=Καθόλου...5=Πάρα πολύ). Τέλος, οι ερωτήσεις 14-18 εξετάζουν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων τους ο τύπος και ο τομέας δραστηριότητας, η έδρα, ο αριθμός εργαζομένων και ο κύκλος εργασιών. Οι τελευταίες 2 ερωτήσεις αφορούν δημογραφικά χαρακτηριστικά του εργαζόμενου που είναι το τμήμα και η θέση εργασίας τους

5.3 Μέθοδοι Ανάλυσης

Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση της επίδρασης της πανδημίας Covid-19 στις επιχειρήσεις τροφίμων. Πιο συγκεκριμένα διερευνήθηκε η πιθανή επίδραση της πανδημίας στην λειτουργία, τις στρατηγικές και τη πορεία των επιχειρήσεων τροφίμων και ποτών στην Ελλάδα. Με σκοπό την καλύτερη διερεύνηση του θέματος τέθηκαν και 4 ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία εξετάστηκαν μέσω επαγωγικής στατιστικής. Τα ερωτήματα αυτά είναι τα κάτωθι :

1. Ποια είναι η επίδραση στα έσοδα μιας επιχείρησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας ανάλογα με το τύπο της ;
2. Πως επηρεάζει τα έσοδα μιας επιχείρησης η επίδραση που είχε σε αυτήν η πανδημία;
3. Ποια είναι η επίδραση στα έσοδα μιας επιχείρησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας ανάλογα με το αν έλαβε κρατική υποστήριξη η επιχείρηση;
4. Ποια είναι η επίδραση της πανδημίας σε μια επιχείρηση ανάλογα με τον εάν εφάρμοσε τηλεργασία;

Η ανάλυση των συγκεκριμένων ερωτημάτων έγινε μέσω στατιστικών αναλύσεων με τη βοήθεια του στατιστικού προγράμματος SPSS. Αρχικά έγινε καθαρισμός και ομαδοποίηση των δεδομένων που προέκυψαν από τις απαντήσεις των ερωτώμενων. Στη συνέχεια ορίστηκαν οι εξαρτημένες και ανεξάρτητες μεταβλητές για κάθε ερώτημα και αφού έγιναν οι κατάλληλοι έλεγχοι , διενεργήθηκαν τα απαιτούμενα για κάθε περίπτωση tests ώστε να εξαχθεί ένα συμπέρασμα για κάθε ερώτημα σε επίπεδο σημαντικότητας 95% ($\alpha=0,05$).

Πιο συγκεκριμένα για το πρώτο ερευνητικό ερώτημα θεωρήθηκε ως εξαρτημένη μεταβλητή η επιρροή στα έσοδα (Income) , οι τιμές της οποίας προέκυψαν από την ερώτηση 4 της έρευνας. Ως ανεξάρτητη το είδος της επιχείρησης (Business type), οι τιμές της οποίας προέκυψαν από την ερώτηση 14 της έρευνας, και διατυπώθηκαν οι 2 υποθέσεις ως εξής:

- H_0 : Ο τύπος της επιχείρησης δεν επηρεάζει τα έσοδά της κατά τη διάρκεια της πανδημίας
- H_1 : Ο τύπος της επιχείρησης επηρεάζει τα έσοδα της κατά τη διάρκεια της πανδημίας

Στη συνέχεια έγινε έλεγχος κανονικότητας της εξαρτημένης μεταβλητής χρησιμοποιώντας το Kolmogorov–Smirnov test το οποίο επιλέχθηκε βάση του αριθμού των δεδομένων ($n = 129$). Επειδή διαπιστώθηκε ότι η εξαρτημένη μεταβλητή δεν ακολουθεί κανονική κατανομή ($K-S \text{ sig} < 0,05$), η απάντησή στο ερευνητικό ερώτημα δόθηκε χρησιμοποιώντας το μη παραμετρικού τεστ Kruskal-Wallis Test. Συνεχίζοντας με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα τέθηκε ως εξαρτημένη μεταβλητή η επιρροή στα έσοδα (Income), οι τιμές της οποίας προέκυψαν από την ερώτηση 4 της έρευνας. Ως ανεξάρτητη μεταβλητή ορίστηκε η επίδραση της πανδημίας στην επιχείρηση (Impact) ερώτηση 2 της έρευνας και διατυπώθηκαν οι 2 υποθέσεις ως εξής:

- H_0 : Ο βαθμός επίδρασης της πανδημίας στην επιχείρηση δεν επηρεάζει τα έσοδα της.
- H_1 : Ο βαθμός επίδρασης της πανδημίας στην επιχείρηση επηρεάζει τα έσοδα της.

Ακολούθησε ο έλεγχος κανονικότητας μέσω του Kolmogorov–Smirnov test ($n = 129$) και αφού βρέθηκε ότι η εξαρτημένη μεταβλητή δεν ακολουθεί κανονική κατανομή ($K-S \text{ sig} < 0,05$), η απάντησή στο ερευνητικό ερώτημα δόθηκε μέσω μη παραμετρικού τεστ και πιο συγκεκριμένα του Kruskal-Wallis Test .

Για το τρίτο ερευνητικό ερώτημα ορίστηκε ως εξαρτημένη μεταβλητή η επιρροή στα έσοδα (Income), οι τιμές της οποίας προέκυψαν από την ερώτηση 4 της έρευνας. Ως ανεξάρτητη η αίτηση κρατικής υποστήριξης, που προέκυψε από την ερώτηση 8 της έρευνας και διατυπώθηκαν οι 2 υποθέσεις ως εξής :

- H_0 : Η διεκδίκηση κρατικής υποστήριξης από την επιχείρηση δεν επηρεάζει τα έσοδα κατά τη διάρκεια της πανδημίας
- H_1 : Η διεκδίκηση κρατικής υποστήριξης από την επιχείρηση επηρεάζει τα έσοδα κατά τη διάρκεια της πανδημίας

Έπειτα έγινε έλεγχος κανονικότητας μέσω του Kolmogorov–Smirnov test το οποίο επιλέχθηκε βάση του αριθμού των δεδομένων ($n = 66$). Αφού βρέθηκε ότι η εξαρτημένη μεταβλητή δεν ακολουθεί κανονική κατανομή ($K-S \text{ sig} < 0,05$), η απάντησή στο ερευνητικό ερώτημα δόθηκε μέσω μη παραμετρικού τεστ και πιο συγκεκριμένα του Mann-Whitney test.

Τέλος για το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα θεωρήθηκε ως εξαρτημένη μεταβλητή η επίδραση της πανδημίας (Impact) οι τιμές της οποίας προέκυψαν από ερώτηση 2 της έρευνας. Ως ανεξάρτητη ορίστηκε η εφαρμογή τηλεργασίας (Teleworking) από τις τιμές της ερώτησης 10 της έρευνας και οι 2 υποθέσεις που δημιουργήθηκαν ήταν οι :

- H_0 : Η εφαρμογή τηλεργασίας από την επιχείρηση δεν επηρεάζει την επίδραση της πανδημίας σε αυτήν
- H_1 : Η εφαρμογή τηλεργασίας από την επιχείρηση επηρεάζει την επίδραση της πανδημίας σε αυτήν

Στη συνέχεια έγινε έλεγχος κανονικότητας μέσω του Kolmogorov–Smirnov test το οποίο επιλέχθηκε βάση του αριθμού των δεδομένων ($n = 129$) και αφού βρέθηκε η εξαρτημένη μεταβλητή δεν ακολουθεί κανονική κατανομή (K-S sig $< 0,05$) , η απάντησή στο ερευνητικό ερώτημα δόθηκε μέσω του μη παραμετρικού τεστ Mann-Whitney test. Η επιλογή των τεστ που χρησιμοποιήθηκαν έγιναν με βάση το τύπο των εξαρτημένων και των ανεξάρτητων μεταβλητών.

Τα υπόλοιπα δεδομένα της έρευνας αναλύθηκαν μέσω περιγραφικής στατιστικής με τη βοήθεια του ίδιου στατιστικού πακέτου, αφού πραγματοποιήθηκε έλεγχος αξιοπιστίας και εγκυρότητας με τη βοήθεια του δείκτη Cronbach α . Ο δείκτης αυτός αποτελεί έναν από τους πιο ευρέως χρησιμοποιούμενους δείκτες και μέσω βιβλιογραφίας είναι αποδεκτό ότι για να θεωρηθούν τα αποτελέσματα αξιόπιστα η τιμή του πρέπει να είναι μεγαλύτερη από 0,7 (Cronbach, 1951). Η τιμή του δείκτη για το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο είναι $\alpha = 0,893$ κάτι που βάση βιβλιογραφίας αποδεικνύει την εσωτερική συνάφεια των ερωτήσεων.

Πίνακας 1 Δείκτης Cronbach α

Reliability Statistics	
Cronbach's	
Alpha	N of Items
,893	14

Κεφάλαιο 6: Αποτελέσματα

Σε αυτό το κεφάλαιο συνοψίζονται τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήχθη, για το πώς το η πανδημία του Covid-19 που ξέσπασε τόσο ανεπάντεχα επηρεάζει τις επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα παρατίθενται παρακάτω με κατάλληλα διαγράμματα και την απαραίτητη επεξήγηση.

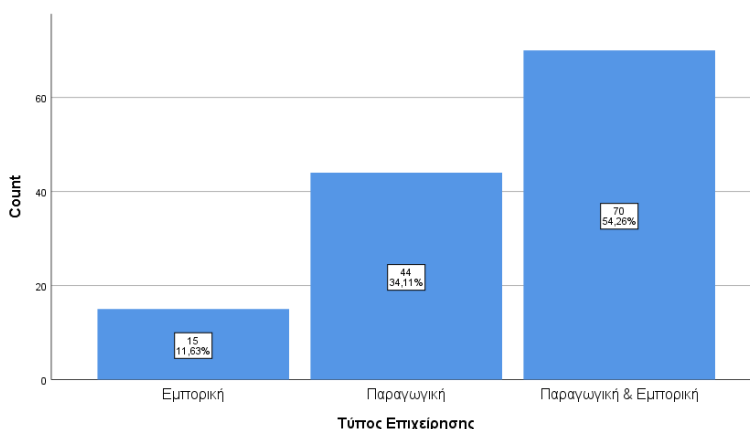
6.1 Δημογραφικά Στοιχεία Έρευνας

Σε σύνολο 131 συμπληρωμένων ερωτηματολογίων συλλέχθηκαν 129 απαντήσεις καθώς δυο ερωτώμενοι αποχώρησαν μετά την πρώτη ερώτηση επιλέγοντας ότι δεν επιθυμούν να συνεχίσουν την έρευνα.

Η συγκρότηση του δείγματος έγινε με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να περιέχει απαντήσεις από όσων των δυνατών περισσότερες επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών, από διαφορετικά σημεία της χώρας, διαφορετικών μεγεθών και από υπαλλήλους που εργάζονται σε διαφορετικά τμήματα και θέσεις. Ενδεικτικά κάποιες από τις εταιρείες που πήραν μέρος στην έρευνα ήταν οι: Βασιλείου Τροφινκο ΑΕΒΕ, Γευσήνους ΑΕΒΕ, Alfa Pastry, Creta Farm, ΜΕΒΓΑΛ, POT&PAN Foodservice SA, Dryfos, Ολυμπιακή Ζυθοποιία και πολλές άλλες .

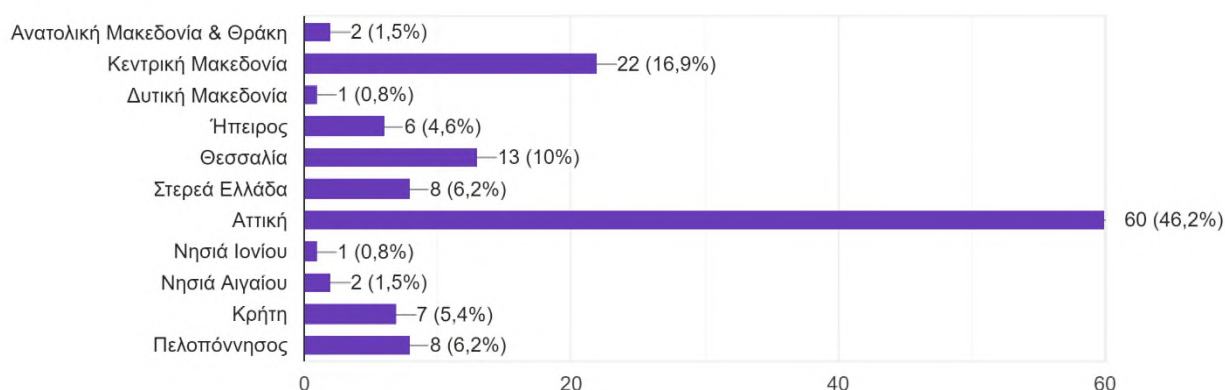
Πιο συγκεκριμένα το 34,2% των ερωτώμενων εργάζονταν σε Παραγωγικές επιχειρήσεις, ενώ το 11,6% σε Εμπορικές δηλαδή επιχειρήσεις που εμπορεύονται παραγόμενα προϊόντα άλλων επιχειρήσεων και τα μεταπωλούν. Η πλειοψηφία των ερωτώμενων (54,2%) εργάζεται σε επιχειρήσεις που είναι και παραγωγικές και εμπορικές.

Διάγραμμα 1 Τύπος Επιχείρησης

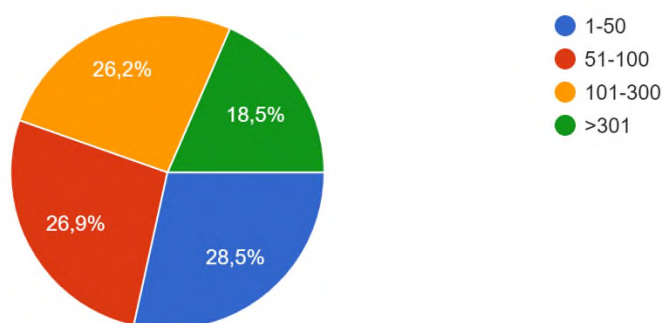
Ενώ όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα οι εταιρείες που έλαβαν μέρος στην έρευνα ήταν διασκορπισμένες σε όλη την Ελλάδα με την πλειοψηφία των επιχειρήσεων εδρεύουν στην Αττική (46,2%), και το 16,9% να έχει έδρα την Κεντρική Μακεδονία.

Διάγραμμα 2 Έδρα Επιχείρησης

Ως προς το μέγεθος των επιχειρήσεων το δείγμα ήταν σχεδόν ισόποσο όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 3 που καταγράφει τον αριθμό των εργαζομένων. Με το μικρότερο ποσοστό(18,5%) να καταγράφεται στις πολύ μεγάλες επιχειρήσεις που απασχολούν περισσότερους από 301 εργαζομένους .

Διάγραμμα 3 Αριθμός Εργαζομένων

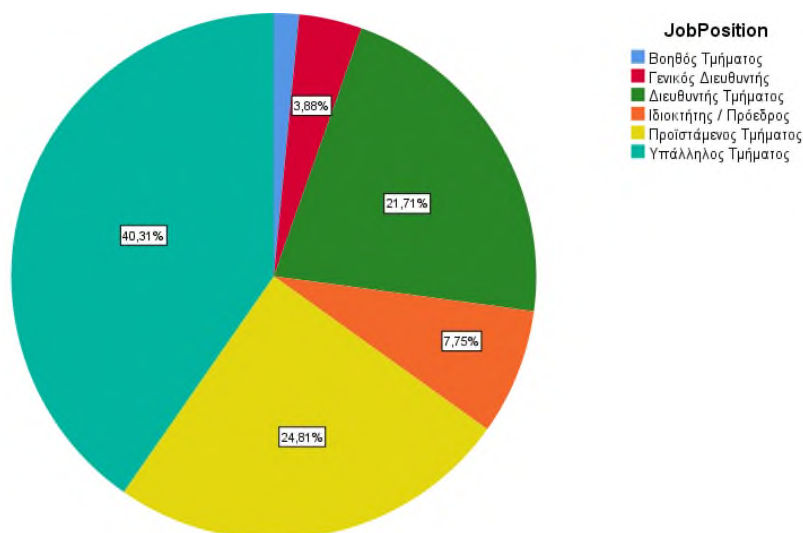

Κλείνοντας με τα στοιχεία των επιχειρήσεων για το 59,3% κατά την τελευταία οικονομική περίοδο ο κύκλος εργασιών κυμάνθηκε από 2.5000.000€ έως 50.000.000€ με το 33,1% να βρίσκεται πάνω από τις 10.000.000€

Σχετικά με τις ερωτήσεις που αφορούσαν τους εργαζόμενους 52 άτομα (40,31%) δήλωσαν ότι κατέχουν θέση υπαλλήλου, ενώ 32 (24,8%) είναι προϊστάμενοι

τμήματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι 10 (7,75%) εργαζόμενοι που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο είναι ιδιοκτήτες/ πρόεδροι .

Διάγραμμα 4 Θέση Εργασίας

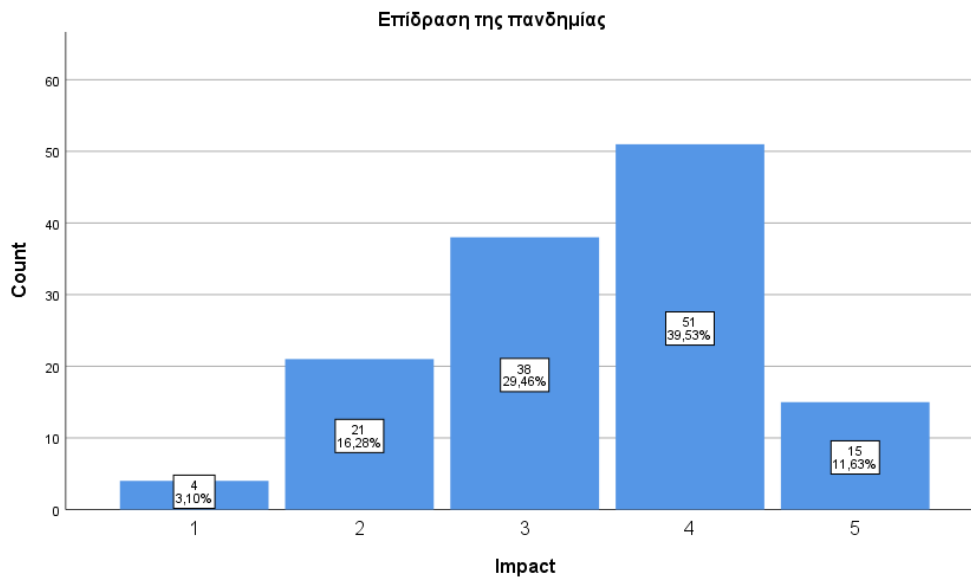

Κλείνοντας με την ανάλυση του δείγματος οι εργαζόμενοι που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο προερχόντουσαν από πολλά διαφορετικά τμήματα, το οποίο ήταν και κάτι που επιδιώχθηκε κατά την αποστολή των ερωτηματολογίων ώστε να υπάρχει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ποικιλομορφία στο δείγμα. Η πλειοψηφία των ερωτωμένων εργάζεται στο τμήμα Πωλήσεων (27,7%) και στο τμήμα Ποιοτικού Ελέγχου (26,2 %). Όμως υπήρχαν περισσότεροι από 1 εργαζόμενο και από τα τμήματα Marketing, Λογιστηρίου, Προμηθειών, Logistics, R&D και Στρατηγικού Σχεδιασμού.

6.2 Επίδραση της πανδημίας στις επιχειρήσεις

Η πρώτη ερώτηση της πρώτης ενότητας του ερωτηματολογίου εξέταζε τον βαθμό επίδρασης της πανδημίας στη λειτουργία των επιχειρήσεων . Τα αποτελέσματα των απαντήσεων των συμμετεχόντων στην έρευνα παρουσιάζονται στο παρακάτω γράφημα και έδειξαν ότι για το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων (N= 51, N%=39,5%) η λειτουργία της επιχείρησης που εργάζονται επηρεάστηκε σχεδόν στο μέγιστο βαθμό από την πανδημία Covid-19, ενώ για το 29,5% υπήρχε μια αρκετά σημαντική επίδραση στη λειτουργία της επιχείρησης.

Διάγραμμα 5 Σε τι βαθμό έχει επηρεαστεί η λειτουργία της επιχείρησης; (1= Καθόλου 5= Πάρα πολύ)

Στη συνέχεια εξετάστηκε η επίδραση της πανδημίας στην λειτουργία κάθε τμήματος της επιχείρησης. Τα αποτελέσματα των απαντήσεων των συμμετεχόντων έδειξαν ότι το τμήμα που δέχθηκε τη μεγαλύτερη επίδραση ήταν το τμήμα Πωλήσεων Χονδρικής (Μ.Τ.=3,38, Τ.Α.=1,348) και ακολουθούσε το τμήμα Προμηθειών (Μ.Τ.=3,20, Τ.Α.=1,290) και στην συνέχεια το τμήμα Διανομής (Μ.Τ.=3,18, Τ.Α.=1,420).

Πίνακας 2 Μέσος όρος και Τυπική Απόκλιση της επίδρασης της πανδημίας στα τμήματα των επιχειρήσεων

Statistics											
	Τμήμα Προμηθειών	Τμήμα Πωλήσεων λιανικής	Τμήμα Πωλήσεων χονδρικής	Τμήμα Marketing	Τμήμα Προσωπικού	Τμήμα Λογιστηρίου	Τμήμα Ποιοτικού Ελέγχου	Τμήμα Διανομής (Logistics)	Τμήμα IT	Τμήμα R&D	Τμήμα Στρατηγικού ή Σχεδιασμού
Mean	3,20	3,16	3,38	2,55	2,95	2,42	2,49	3,18	2,26	2,50	2,88
Std. Deviation	1,290	1,393	1,348	1,265	1,344	1,185	1,324	1,420	1,361	1,295	1,412

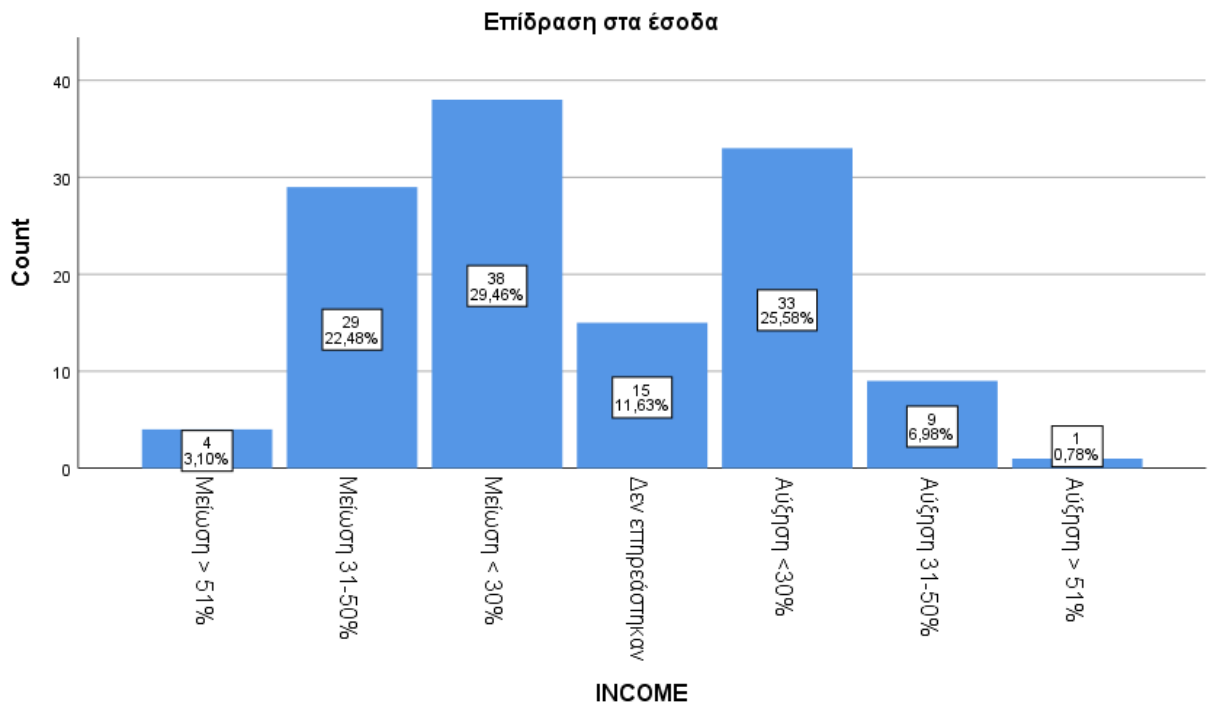
Τα τμήματα που σύμφωνα με την έρευνα επηρεάστηκαν λιγότερα ήταν αυτά της Πληροφορικής, Έρευνας & Ανάπτυξης και Ποιοτικού Ελέγχου, ενώ τα ποσοστά ανά κατηγορία εμφανίζονται αναλυτικά στον Πίνακα 3.

Πίνακας 3 Σε τι βαθμό έχει επηρεαστεί η λειτουργία κάθε τμήματος ;
(Μπλε Χρωματισμός οι ερωτήσεις με τη μεγαλύτερη συχνότητα)

	0 (Καθόλου)	2 (Λίγο)	3(Μέτρια)	4 (Πολύ)	5 (Πάρα Πολύ)	Δεν υπάρχει το τμήμα
Τμήμα Προμηθειών	11,90%	19,80%	23,80%	25,40%	19%	
Τμήμα Πωλήσεων Χονδρικής	12,00%	16,00%	20,80%	24,80%	26,40%	
Τμήμα Πωλήσεων Λιανικής	13,20%	18,60%	18,60%	17,10%	20,90%	11,60%
Τμήμα Marketing	23,30%	23,30%	25,60%	10,10%	9,30%	8,50%
Τμήμα Προσωπικού	18,30%	21,40%	23,00%	21,40%	15,90%	
Τμήμα Λογιστηρίου	26,80%	29,90%	23,60%	14,20%	5,50%	
Τμήμα Ποιοτικού Ελέγχου	27,90%	24,80%	17,80%	14,00%	9,30%	6,20%
Τμήμα Διανομής	15,40%	22,00%	16,30%	22,00%	24,40%	
Τμήμα IT	36,40%	17,80%	14,70%	9,30%	8,50%	13,20%
Τμήμα R&D	24,00%	20,90%	20,90%	10,10%	8,50%	15,50%
Τμήμα Στρατηγικού Σχεδιασμού	16,30%	20,20%	19,40%	8,50%	17,10%	18,60%

Η 3^η ερώτηση του πρώτου κεφαλαίου του ερωτηματολογίου εξέταζε το βαθμό επίδρασης της πανδημίας στα έσοδα της επιχειρήσεις. Στη πλειοψηφία των ερωτώμενων διαπιστώθηκε μείωση των εσόδων της επιχείρησης (55%), βέβαια αξίζει να σημειωθεί ότι 33 από τους ερωτώμενους διαπίστωσαν μια μικρή αύξηση στα έσοδα της επιχείρησης που εργάζονται. Αναλυτικά οι απαντήσεις των ερωτώμενων αποτυπώνονται στο Διάγραμμα 6 .

Διάγραμμα 6 Πως επηρεάστηκαν τα έσοδα της επιχείρησης;

Κλείνοντας αυτή την ενότητα οι ερωτώμενοι τέθηκαν να διατυπώσουν την άποψη τους σχετικά με το πόσο καιρό θα χρειαζόταν η επιχείρηση που εργάζονται να ανακάμψει μετά το οριστικό τέλος της πανδημίας. Οι απαντήσεις είχαν παρόμοια συχνότητα εμφάνισης, με τη πλειοψηφία των ερωτώμενων να πιστευτεί ότι θα χρειαστεί περισσότερο από 1 χρόνος για την ανάκαμψη (23,1 %). Αξίζει να σημειωθεί ότι 20 άτομα θεωρούν ότι η επιχείρηση τους δεν επηρεάστηκε σε σημαντικό βαθμό ώστε να χρειάζεται ένα εύλογο χρονικό διάστημα ανάκαμψης .

6.3 Μέτρα και στρατηγικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της πανδημίας

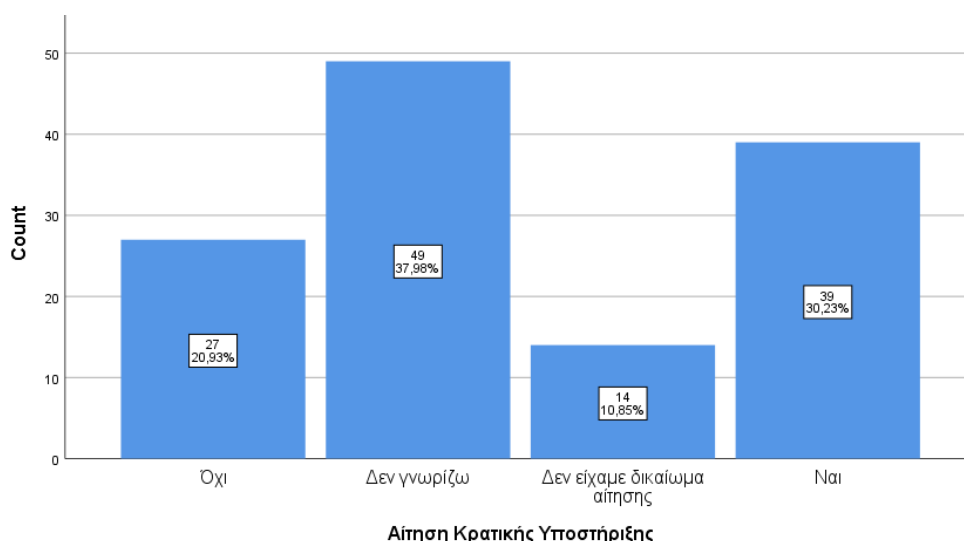
Η 1^η ερώτηση της 2^{ης} ενότητας του ερωτηματολογίου αφορούσε τα μέτρα που υιοθέτησαν οι επιχειρήσεις για την αντιμετώπιση της πανδημίας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων υιοθέτησε μέτρα υγιεινής, πιο συγκεκριμένα το 95,4% εφάρμοσε τη χρήση μάσκας στους χώρους της επιχείρησης, το 86,9% παρείχε απολυμαντικά διαλύματα στους εργαζομένους, το 83,1% διενεργούσε τακτικές απολυμάνσεις στους κοινόχρηστους χώρους, ενώ το

80% οργάνωσε προληπτικούς ελέγχους (Rapid Test) στους εργαζομένους. Ακόμα σε αρκετά υψηλά ποσοστά οι εργαζόμενοι δήλωσαν ότι μείωσαν τις δια ζώσης συναντήσεις (76,9%) καθώς και περιόρισαν τόσο τις μετακινήσεις εσωτερικού (51,5%) όσο και τα διεθνή ταξίδια (57,7%). Αξίζει να σημειωθεί ότι 14 ερωτώμενοι δήλωσαν ότι η επιχείρησή τους με σκοπό τη πρόληψη της εξάπλωσης της νόσου διέκοψε προσωρινά τη δραστηριότητά της.

Συνεχίζοντας με τις στρατηγικές που εφαρμοστήκαν, στη πλειοψηφία οι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι στις επιχειρήσεις που εργάζονται αναζητήθηκαν νέες αγορές (48,5%), καθώς και νέοι προμηθευτές ή διαπραγματεύτηκαν συμφωνιών με τους ήδη υπάρχοντες (41,5%). Ακόμα σε ένα ικανοποιητικό ποσοστό οι επιχειρήσεις προχώρησαν σε συνεργασίες με άλλες εταιρίες προκειμένου να επιβιώσουν (33,1%), ενώ αρκετοί δήλωσαν ότι άλλαξαν τους όρους πληρωμής που είχαν στην πολιτική της επιχείρησής τους (26,9 %). Επιπλέον αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι 8 ερωτώμενοι ανέφεραν ότι η επιχείρησή τους άλλαξε το τομέα απασχόλησης της προκειμένου να αντισταθεί στην πανδημία.

Στην επόμενη ερώτηση σχετικά με την αίτηση για τη στήριξη που δόθηκε από το κράτος στις επιχειρήσεις, η πλειοψηφία των ερωτώμενων (37,9%) δεν γνώριζε αν η επιχείρησή τους προχώρησε σε αίτηση, ενώ το 20,9% δήλωσε ότι δεν προχώρησαν σε αίτηση όπως φαίνεται και Διάγραμμα 7.

Διάγραμμα 7 Έκανε η επιχείρησή αίτηση για κρατική υποστήριξη ;

Σε σχετική ερώτηση η πλειοψηφία (54,6%) δήλωσε ότι η μείωση φόρων και εισφορών θα ήταν το καταλληλότερο κρατικό μέτρο για την ανάκαμψη της

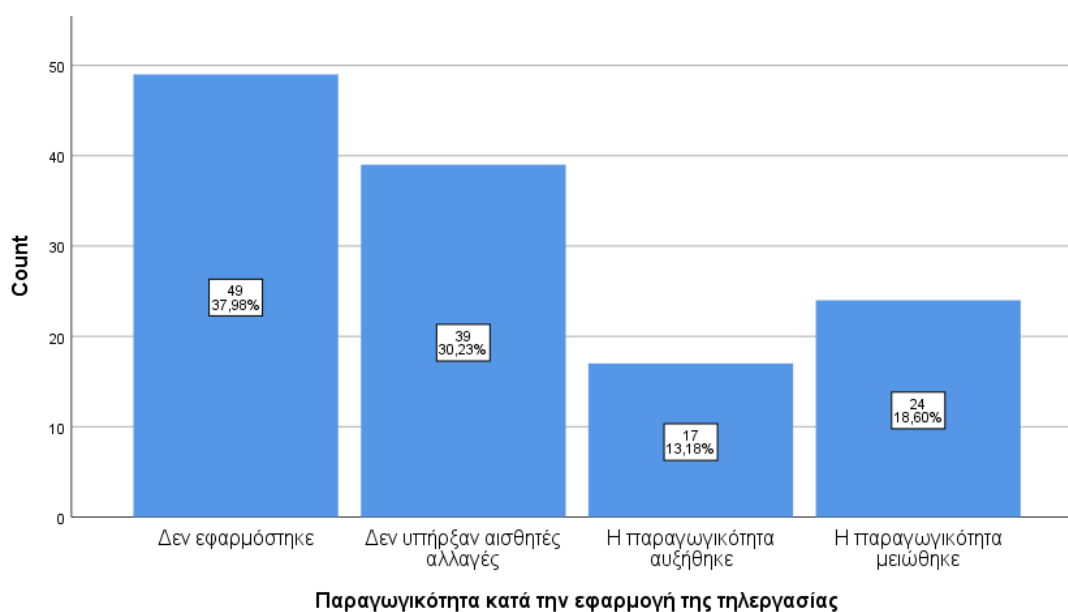
επιχείρησης , καθώς και 34 ερωτώμενοι (26,2%) θεωρούν τις άμεσες κρατικές επιχορηγήσεις κατάλληλο μέτρο ανάκαμψης.

6.4 Εφαρμογή ψηφιακών μέσων κατά τη διάρκεια της πανδημίας

Στην 3η ενότητα του ερωτηματολογίου οι ερωτώμενοι έδωσαν απαντήσεις σε σχέση με τα ψηφιακά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν.

Αρχικά σε σχέση με την τηλεργασία το 37,98% των ερωτώμενων δήλωσε ότι δεν εφαρμόστηκε η τηλεργασία στην επιχείρησή τους , ενώ στις επιχειρήσεις που εφαρμόστηκε η τηλεργασία το 30,23% δήλωσε ότι δεν υπήρξαν αισθητές αλλαγές στην παραγωγικότητα των εργαζομένων , με μόλις το 18,6% και το 13,2% να δηλώνει αντίστοιχα ότι η παραγωγικότητα μειώθηκε ή αυξήθηκε.

Διάγραμμα 8 Πως επηρεάστηκε η παραγωγικότητα από την τηλεργασία

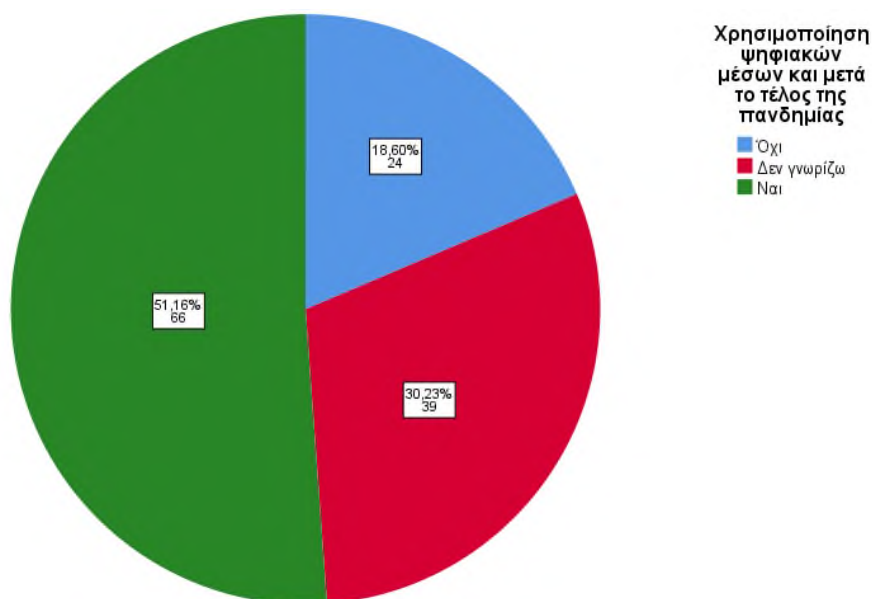

Σε σχέση με τα ψηφιακά μέσα που εφαρμόστηκαν κατά την διάρκεια της πανδημίας στις περισσότερες επιχειρήσεις χρησιμοποιήθηκαν οι κλήσεις τύπου διασκέψεων (74,6%) καθώς και τα συστήματα ενδοεπιχειρησιακού σχεδιασμού ERP (55,4%), ενώ το 28,5% χρησιμοποίησε και συστήματα διαχείρισης πελατών (CRM).

Στην επόμενη ερώτηση που αφορούσε τη χρήση ψηφιακών μέσων και μετά το τέλος της πανδημίας , όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 9 η πλειοψηφία δήλωσε ότι θα συνεχίσουν να χρησιμοποιούνται στην επιχείρησή τους τα ψηφιακά μέσα (51,2%) , όμως

ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό (30,2%) δε γνωρίζει ποια είναι η πρόθεση της εταιρείας που εργάζεται για το μέλλον.

Διάγραμμα 9 Θα συνεχίσει η επιχείρηση να χρησιμοποιεί ψηφιακά μέσα ;

Επιπρόσθετα οι συμμετέχοντες στην έρευνα σε ποσοστό 60,8% κρίνουν πολύ έως πάρα πολύ σημαντικό η επιχείρησή τους να ψηφιοποιηθεί περισσότερο μετά την εμπειρία που είχαν από την πανδημία Covid-19, ενώ μόλις το 4,6% έκρινε ότι δεν είναι καθόλου σημαντική η ψηφιοποίηση της επιχείρησής.

6.5 Σχέσεις μεταξύ μεταβλητών

Χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα SPSS και μέσω της μεθοδολογίας που έχει ήδη αναλυθεί εξετάστηκαν οι σχέσεις μεταξύ συγκεκριμένων μεταβλητών ώστε να δοθεί απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί.

Σχετικά με το ερώτημα που τέθηκε για το ποια είναι η επίδραση στα έσοδα μιας επιχείρησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας ανάλογα με το τύπο της; (1^ο ερευνητικό ερώτημα), και σύμφωνα με τα αποτελέσματα από το Kruskal-Wallis Test η μηδενική υπόθεση μπορεί να γίνει αποδεκτή. (sig > α όπου 0,681 > 0,05)

Πίνακας 4 Αποτελέσματα Kruskal-Wallis Test (1ο Ερώτημα)

Hypothesis Test Summary				
	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of INCOME is the same across categories of BUSINNESTYPE.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,681	Retain the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is ,050.

Με βάση το αποτέλεσμα συμπεραίνεται ότι δεν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στον τύπο της επιχείρησης και την επίδραση στα έσοδά της από την πανδημία.

Συνεχίζοντας με το 2ο ερευνητικό για το πώς επηρεάζει τα έσοδα μιας επιχείρησης η επίδραση που είχε σε αυτήν η πανδημία, με βάση τα αποτελέσματα του Kruskal-Wallis Test η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται. Επομένως υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στα έσοδα μιας επιχείρησης και στην επίδραση που είχε σε αυτήν η πανδημία. (sig < α όπου 0,019 > 0,05)

Πίνακας 5 Αποτελέσματα Kruskal-Wallis Test (2ο Ερώτημα)

Hypothesis Test Summary				
	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of INCOME is the same across categories of Impact.	Independent-Samples Kruskal-Wallis Test	,019	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is ,050.

Εφόσον έχει διαπιστωθεί η ύπαρξη στατιστικά σημαντικών διαφορών ανάμεσα στους μέσους όρους των εσόδων των επιχειρήσεων, το επόμενο βήμα είναι να εντοπιστούν τα επίπεδα (του επηρεασμού των επιχειρήσεων από την πανδημία) μεταξύ των οποίων υπάρχουν διαφορές. Μας ενδιαφέρει δηλαδή να εξεταστεί μεταξύ ποιων επιπέδων επηρεασμού από την πανδημία υπάρχει διαφορά ως προς το μέσο όρο των εσόδων και συγκεκριμένα σε ποια ζεύγη εντοπίζονται οι διαφορές.

Στον Πίνακα 6 παρουσιάζεται η σύγκριση των μέσων όρων των εσόδων των επιχειρήσεων ανά ζεύγη επιπέδων επίδρασης της πανδημίας σε αυτές (post- hoc test). Όπως έχει ήδη αναφερθεί ο ερωτώμενος είχε τη δυνατότητα να δηλώσει το βαθμό επίδρασης της πανδημίας στην επιχείρηση, σημειώνοντας τον ανάλογο αριθμό της 5βαθμης κλίμακας Likert. Η ερμηνεία της κλίμακας ήταν η εξής: «1- Καθόλου, 2- Πολύ Λίγο, 3- Λίγο, 4- Πολύ, 5- Πάρα Πολύ». Αξίζει να σημειωθεί ότι στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στους μέσους όρους των εσόδων των επιχειρήσεων παρατηρείται εκεί που υπάρχουν μεγάλες διαφορές στον βαθμό επηρεασμού τους από την πανδημία.

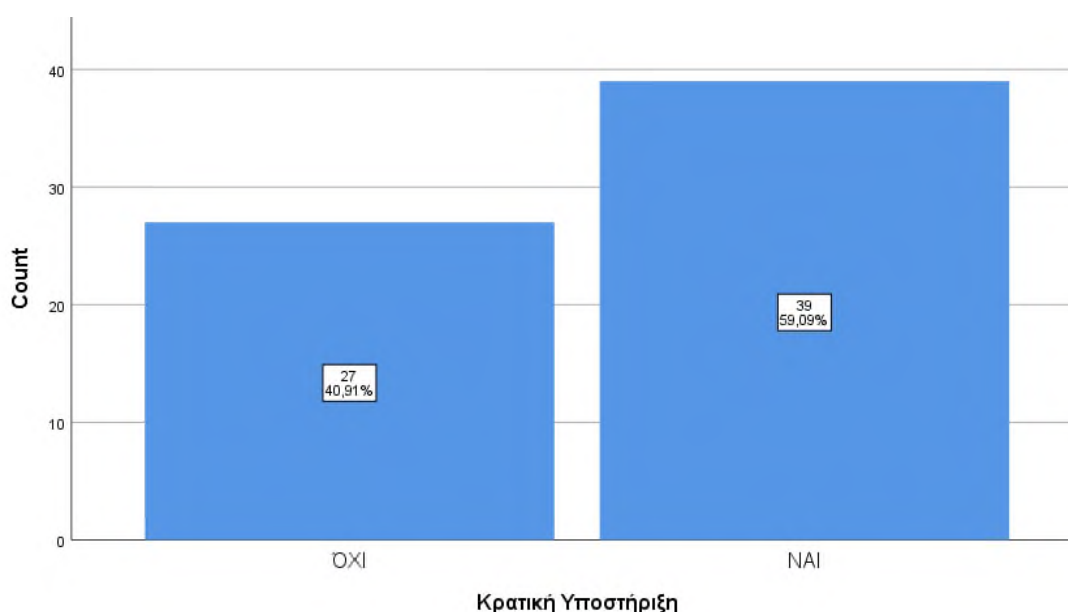
Πίνακας 6 Συγκριτικός Πίνακας επίδρασης

Pairwise Comparisons of Impact

Sample 1-Sample 2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj. Sig. ^a
5-4	10,841	10,671	1,016	,310	1,000
5-3	21,961	11,078	1,982	,047	,474
5-2	28,329	12,282	2,307	,021	,211
5-1	54,817	20,444	2,681	,007	,073
4-3	11,120	7,785	1,428	,153	1,000
4-2	17,487	9,420	1,856	,063	,634
4-1	43,975	18,864	2,331	,020	,197
3-2	6,367	9,878	,645	,519	1,000
3-1	32,855	19,097	1,720	,085	,854
2-1	26,488	19,820	1,336	,181	1,000

Σχετικά με το 3^ο ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε, για το ποια είναι η επίδραση στα έσοδα μιας επιχείρησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας ανάλογα με το αν έλαβε κρατική υποστήριξη η επιχείρηση το αποτέλεσμα ήταν ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο αυτών παραμέτρων. Η διερεύνηση στο συγκεκριμένο ερώτημα έγινε σε πλήθος (N) 66 απαντήσεων καθώς μέσω του καθαρισμού των δεδομένων αφαιρέθηκαν όσοι είχαν δηλώσει ότι δεν γνώριζαν ή δεν είχαν δικαίωμα αίτησης.

Διάγραμμα 10 Αίτηση Κρατικής Υποστήριξης

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του Mann-Whitney test η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται ($\text{sig} < \alpha$ όπου $0,00 > 0,05$) και επομένως η επιρροή της πανδημίας στα έσοδα ήταν διαφορετική στις επιχειρήσεις που αιτήθηκαν για κρατική υποστήριξη σε σχέση με αυτές που δεν έκαναν αίτηση.

Πίνακας 7 Αποτελέσματα Mann-Whitney Test (3^ο Ερώτημα)

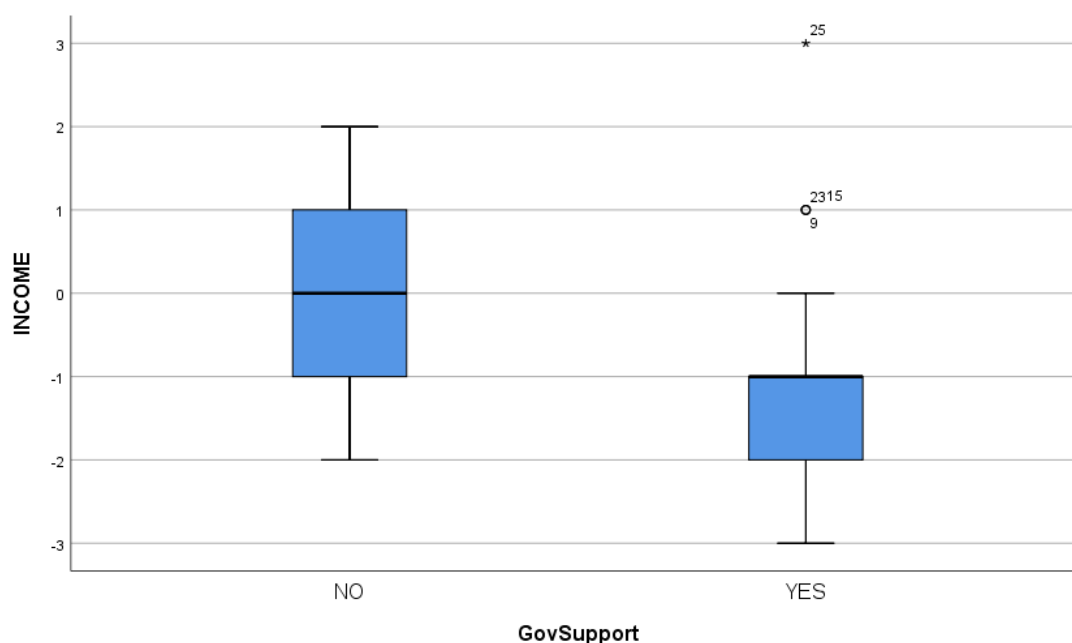
Hypothesis Test Summary				
	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of INCOME is the same across categories of GovSupport.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,000	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is ,050.

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 11, τα δεδομένα για αυτούς που δεν έκαναν αίτηση για κρατική υποστήριξη είναι πιο συμμετρικά κατανομημένα. Η διάμεσος βρίσκεται στην τιμή 0 που αντιστοιχεί στην επιλογή «τα έσοδα δεν επηρεάστηκαν», ενώ τα άκρα του θηκογράμματος κινούνται αναμεσα στις επιλογές «Μείωση εσόδων 31-50%» (-2) και «Αύξηση εσόδων 31-50%» (2). Τέλος παρατηρείται ότι σε αυτούς που έκανα αίτηση για κρατική υποστήριξη υπάρχουν ακραίες τιμές.

Βάση όλων των παραπάνω συμπαίρνεται ότι οι επιχειρήσεις που έκαναν αίτηση για κρατική υποστήριξη παρουσίασαν μειώσεις στα έσοδα στις κατά τον τελευταίο κύκλο εργασιών στις.

Διάγραμμα 11 Θηκόγραμμα 3^ο Ερωτήματος

Κλείνοντας με το 4^ο ερευνητικό, που αφορά το ποια είναι η επίδραση στις πανδημίας σε μια επιχείρηση ανάλογα με τον εάν εφάρμοσε τηλεργασία (sig < α όπου 0,019>0,05) σύμφωνα με τα αποτελέσματα του μη παραμετρικού τεστ υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο παραμέτρων .

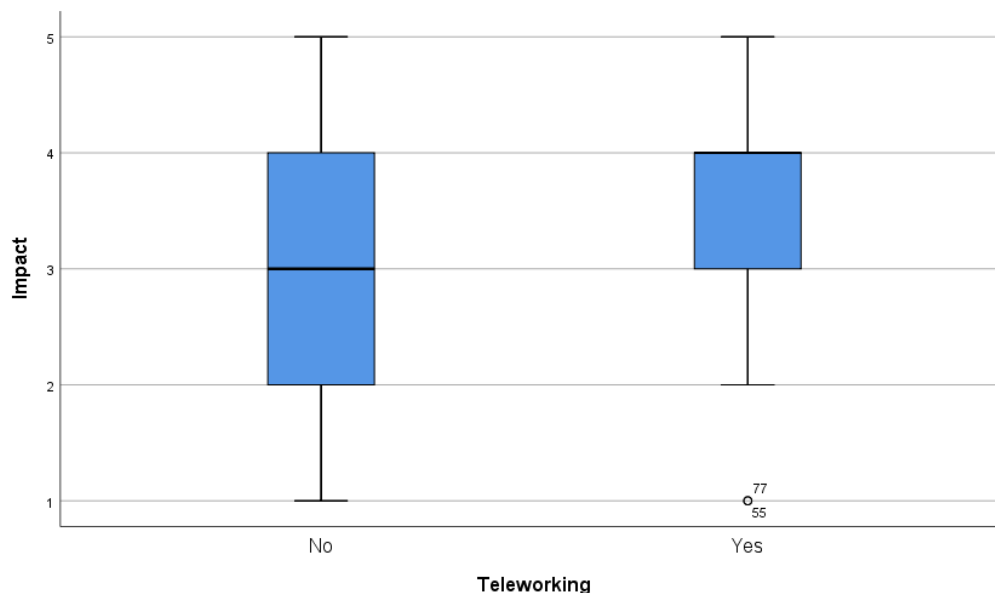
Πίνακας 8 Αποτελέσματα Mann-Whitney Test (4^ο Ερώτημα)

Hypothesis Test Summary				
	Null Hypothesis	Test	Sig.	Decision
1	The distribution of Impact is the same across categories of Teleworking.	Independent-Samples Mann-Whitney U Test	,019	Reject the null hypothesis.

Asymptotic significances are displayed. The significance level is ,050.

Πιο συγκεκριμένα στις παρατηρείται και στο Διάγραμμα 12 στις επιχειρήσεις που εφαρμόστηκε τηλεργασία ο αντίκτυπος της πανδημίας ήταν μεγαλύτερος , ενώ στις επιχειρήσεις που δεν εφαρμόστηκε τηλεργασία τα δεδομένα είναι περισσότερο συμμετρικά κατανομημένα και η διάμεσος στις επίδρασης στις πανδημίας βρίσκεται στην τιμή 3 που αντιστοιχεί σε μέτρια επίδραση.

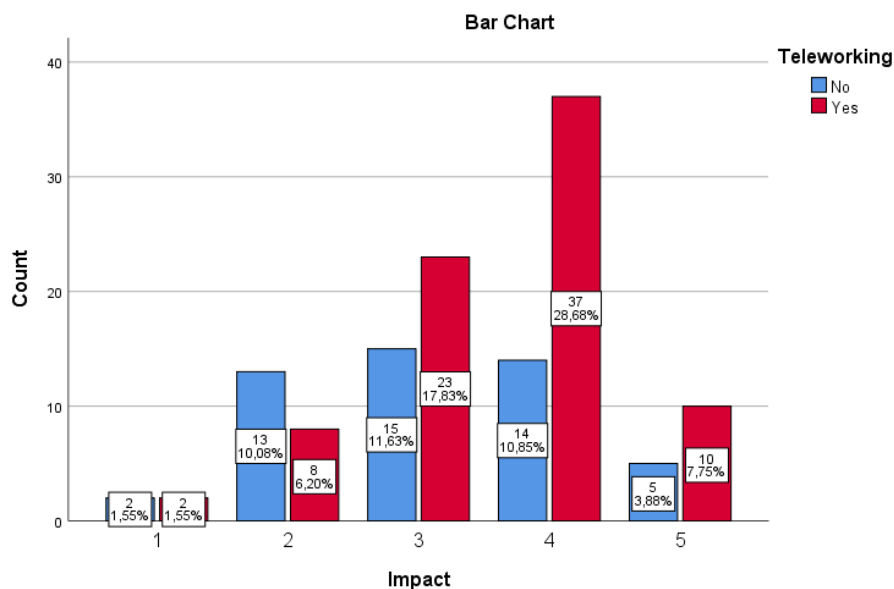
Διάγραμμα 12 Θηκόγραμμα 4^{ου} Ερωτήματος

Μια αντίστοιχη ερμηνεία μπορεί να δοθεί και από το παρακάτω ραβδόγραμμα συχνοτήτων που έχει προκύψει από την ανάλυση Crosstabs. Φαίνεται ότι το 28,68% των επιχειρήσεων που εφάρμοσαν τηλεργασία, επηρεάστηκαν πολύ από την

πανδημία (Επιλογή κλίμακας 4), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στις επιχειρήσεις που δεν εφάρμοσαν την τηλεργασία είναι 10,85%.

Διάγραμμα 13 Ραβδόγραμμα Συχνοτήτων 4^{ου} Ερωτήματος

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω στον Πίνακα 9 υπάρχουν συγκεντρωτικά όλα τα αποτελέσματα των ερευνητικών ερωτημάτων

Πίνακας 9 Συγκεντρωτικά Αποτελέσματα

Ερευνητικό Ερώτημα	Έλεγχος Κανονικότητας	Test	p-value	Συμπέρασμα
1 ^ο	Μη κανονική κατανομή	Kruskal-Wallis	0,681	Μη στατιστικά σημαντική συσχέτιση
2 ^ο	Μη κανονική κατανομή	Kruskal-Wallis	0,019	Στατιστικά σημαντική συσχέτιση
3 ^ο	Μη κανονική κατανομή	Mann-Whitney	0	Στατιστικά σημαντική συσχέτιση
4 ^ο	Μη κανονική κατανομή	Mann-Whitney	0,019	Στατιστικά σημαντική συσχέτιση

6.6 Ανάλυση Αποτελεσμάτων

Αρχικά παρατηρώντας τις απαντήσεις που δόθηκαν στην πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου που αφορά την επίδραση της πανδημίας στη λειτουργία των επιχειρήσεων, φαίνεται ότι η πλειοψηφία των επιχειρήσεων επηρεάστηκε από την πανδημία σε ένα αρκετά μεγάλο βαθμό. Πιο συγκεκριμένα, τα τμήματα που επλήγησαν περισσότερο ήταν αυτά των πωλήσεων, των logistics και των προμηθειών, αυτά τα στοιχεία συμφωνούν με όσα ήδη έχουν αναφερθεί και στο θεωρητικό κομμάτι της εργασίας για τη γενική πορεία του κλάδου κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Ειδικότερα συμφωνούν με τα στοιχεία από την έρευνα της Deloitte (Deloitte: Shay Eliaz, Lily Murphy, 2020) και την έρευνα από την Food Industry Executive (2020) όπου αναφέρεται ότι οι κυριότερες προκλήσεις εντοπίστηκαν στα θέματα εργασίας, τις πωλήσεις και την εφοδιαστική αλυσίδα.

Όμως όπως ήδη αναφέρθηκε δεν επηρεάστηκαν όλες οι επιχειρήσεις του κλάδου με τον ίδιο τρόπο και αυτό γίνεται ξεκάθαρο από τις απαντήσεις στην ερώτηση 4 που αφορούσε την επίδραση της πανδημίας στα έσοδα της επιχείρησης. Η πλειοψηφία δήλωσε ότι τα έσοδα επηρεάστηκαν αρνητικά, αρκετές επιχειρήσεις δήλωσαν πως δεν επηρεάστηκαν, ενώ ακόμα υπήρχαν και κάποιες που δήλωσαν ότι παρατηρήθηκε αύξηση των εσόδων τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας στοιχεία που αναφέρονται και στην έρευνα του Martino (2021). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της διαφοράς είναι οι επιχειρήσεις που απευθυνόντουσαν στο τομέα HORECA, οι οποίες επλήγησαν σε τρομακτικό βαθμό σε σχέση με τις επιχειρήσεις που είχαν σαν βασική δραστηριότητα το λιανικό εμπόριο βασικών αγαθών, οι οποίες παρουσίασαν άνθιση των οικονομικών τους στοιχείων.

Συνεχίζοντας με το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου και τα μέτρα και τις στρατηγικές που εφάρμοσαν οι επιχειρήσεις προκειμένου να συνεχίσουν τη λειτουργία τους και να ανταπεξέλθουν από αυτήν την πρωτόγνωρη περίοδο κρίσης, φαίνεται ότι η πλειοψηφία υιοθέτησε όλα τα μέτρα υγιεινής που προτάθηκαν από το εθνικό σύστημα υγείας. Η χρήση μάσκας, η απολύμανση των χώρων εργασίας και η διενέργεια προληπτικών test ήταν μέτρα που εφαρμόστηκαν από την συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων. Ακόμα φαίνεται ότι εφαρμόστηκαν μέτρα αποστασιοποίησης, μειώνοντας τόσο τα διεθνή επαγγελματικά ταξίδια όσο και τις μετακινήσεις στο εσωτερικό της χώρας. Αντίστοιχα μέτρα φαίνεται να εφαρμόστηκαν και σε άλλες επιχειρήσεις σύμφωνα με την έρευνα της Clear Seas Research (2020),

όπου η συντριπτική πλειοψηφία εφάρμοσε τις οδηγίες του FDA για την ασφάλεια των εργαζομένων , καθώς και μείωσε ή κατήργησε τις κατ' ιδίαν συναντήσεις.

Η κυριότερη στρατηγική που εφάρμοσαν οι επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα προκειμένου να συνεχίσουν τη λειτουργία τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας σχετιζόταν με την αναζήτηση νέων αγορών που θα μπορούσαν να διαθέσουν τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες τους. Παρόμοια αποτελέσματα αναφέρθηκαν και στην έρευνα της Food Industry Executive (2020) όπου όμως παρατηρήθηκε και η ανάπτυξη της τεχνολογίας στην επιχείρηση ως στρατηγική επιβίωσης και ανάκαμψης από την πανδημία. Ακόμα η αλλαγή των όρων πληρωμής ή των συμφωνιών που είχαν κάνει με τους προμηθευτές τους, καθώς και οι συνεργασίες με άλλες επιχειρήσεις ήταν μέσα που χρησιμοποιήθηκαν από τις επιχειρήσεις της έρευνας με σκοπό να διατηρηθεί η βιωσιμότητά τους.

Περνώντας στο τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου της έρευνας που αφορούσε τα ψηφιακά μέσα που χρησιμοποίησαν οι επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών κατά τη διάρκεια της πανδημίας, γίνεται φανερό ότι ένα αρκετά μεγάλο μέρος των επιχειρήσεων δεν εφάρμοσε την τηλεργασία πού ήταν ένα από τα βασικότερα ψηφιακά μέσα που εφαρμόστηκε σε όλο τον κόσμο κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Αυτό το στοιχείο έρχεται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα της έρευνάς Food Industry Executive (2020) όπου η πλειοψηφία απάντησε ότι τουλάχιστον ένας εργαζόμενος δούλευε μέσω τηλεργασίας . Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνει ότι στην Ελλάδα ο ψηφιακός μετασχηματισμός των επιχειρήσεων είναι σε πρώιμο στάδιο , όμως η κρίση της πανδημίας Covid-19 βοήθησε στην επίσπευση και στην κατανόηση της σημαντικότητας του ψηφιακού μετασχηματισμού. (EKT, 2020).

Κλείνοντας με την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων, αρχικά οι επιχειρήσεις που ήταν εμπορικές, παραγωγικές ή και τα δύο παρουσίασαν παρόμοιες επιδράσεις στα έσοδά τους . Επομένως, ο τύπος της επιχείρησης φαίνεται ότι δεν έπαιξε ρόλο στην επίδραση στα έσοδα των επιχειρήσεων της έρευνας.

Συνεχίζοντας με το πώς επηρεάζει τα έσοδα μιας επιχείρησης η επίδραση που είχε σε αυτήν η πανδημία, φάνηκε ότι οι επιχειρήσεις που δέχθηκαν τους μεγαλύτερους βαθμούς επίδρασης από την πανδημία , παρουσίασαν μειώσεις στα έσοδα τους. Αυτό είναι απόλυτα λογικό , καθώς το πρώτο πλήγμα που δέχθηκαν οι επιχειρήσεις σχετιζόταν με μειώσεις των πωλήσεων που επηρέασε τους κύκλους εργασιών τους. (Deloitte: Shay Eliaz, Lily Murphy, 2020)

Αναφορικά με την επίδραση στα έσοδα σε σχέση με την αίτηση για κρατική υποστήριξη, φάνηκε ότι οι επιχειρήσεις που έκαναν αίτηση παρουσίασαν στο μεγαλύτερο ποσοστό μειώσεις στα έσοδα τους. Αυτό θα μπορούσε να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι κλάδοι που επλήγησαν περισσότερο είχαν το δικαίωμα να λάβουν την κρατική υποστήριξη και το έπραξαν όπως αναφέρεται και στην έρευνα του Alba University School (School, 2021).

Καταλήγοντας σχετικά με την επίδραση της πανδημίας στην επιχείρηση ανάλογα με την εφαρμογή ή μη τηλεργασίας, φάνηκε ότι οι επιχειρήσεις που την εφάρμοσαν είχαν επηρεαστεί περισσότερο από την πανδημία. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στην έρευνα του ΕΚΤ (2020), οι ελληνικές επιχειρήσεις δεν είναι εξοικειωμένες με την εφαρμογή ψηφιακών μέσων, επομένως μια εξήγηση που θα μπορούσε να δοθεί είναι ότι οι επιχειρήσεις εφάρμοσαν την τηλεργασία σαν ένα τελευταίο μέτρο αντίστασης ενάντια στις αρνητικές επιδράσεις της πανδημίας.

Κεφάλαιο 7 : Συμπέρασμα

Ο στόχος της συγκεκριμένης έρευνας είναι να μελετηθεί κατά πόσο οι επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών στην Ελλάδα έχουν επηρεαστεί από την πανδημία Covid-19, ποιες στρατηγικές και ποια μέσα χρησιμοποίησαν ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν αυτή την πρωτόγνωρη πρόκληση. Τέλος ένα κομμάτι της έρευνας αφορά τον ψηφιακό μετασχηματισμό των επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας όπου συμμετείχαν 131 εργαζόμενοι, οι οποίοι εργάζονταν σε αρκετά διαφορετικά τμήματα επιχειρήσεων τροφίμων και ποτών της Ελλάδας συμπεραίνεται ότι η πανδημία επηρέασε τις επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών όμως η επίδραση αυτή δεν ήταν η ίδια σε ολόκληρο τον κλάδο.

Πιο συγκεκριμένα, τα μέτρα που εφαρμόστηκαν από την πολιτεία είναι απόλυτα λογικό να επηρεάσουν συνολικά τις επιχειρήσεις αλλά και συγκεκριμένα τμήματα μιας επιχείρησης. Η εφαρμογή περιοριστικών μέτρων καθώς και τα lockdown που εφαρμόστηκαν σχεδόν σε ολόκληρο τον κόσμο, συνδυαστικά με τις αντιδράσεις των καταναλωτών δεν θα μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστες τις επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών.

Ένα αρκετά ενθαρρυντικό αποτέλεσμα της συγκεκριμένης έρευνας είναι ότι αρκετές επιχειρήσεις θα συνεχίσουν να χρησιμοποιούν ψηφιακά μέσα που υιοθέτησαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Με την συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων να θεωρεί ότι η ψηφιοποίηση της επιχείρησης στην οποία εργάζεται είναι πάρα πολύ σημαντική μετά την εμπειρία που είχαν από την πανδημία Covid-19.

Κλείνοντας αξίζει να σημειωθεί ότι όλα αυτά τα αποτελέσματα προέκυψαν μέσω απαντήσεων από πολύ σημαντικές επιχειρήσεις του κλάδου που εδρεύουν σε διαφορετικές περιοχές και μέσω απαντήσεων υπαλλήλων διαφορετικών τμημάτων και θέσεων. Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στην έρευνα εμπεριέχονται στοιχεία από τα περισσότερα μέρη της Ελλάδας, από επιχειρήσεις διαφορετικών μεγεθών και από ανθρώπους που βίωσαν διαφορετικά την πανδημία με αποτέλεσμα να δημιουργήσαν διαφορετικές εμπειρίες κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

7.1 Περιορισμοί Έρευνας

Ένας περιορισμός της έρευνας ήταν η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος. Πιο συγκεκριμένα επειδή η συμμετοχή στην έρευνα και η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ήταν εθελοντική, από τη πλευρά της ερευνήτριας έγινε προσπάθεια για τη συγκέντρωση του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού απαντήσεων, όμως οι ερωτώμενοι δεν ήταν πάντα πρόθυμοι. Αν είχε συμπληρωθεί μεγαλύτερος αριθμός ερωτώμενων, τα αποτελέσματα θα μπορούσαν να είναι περισσότερο αντιπροσωπευτικά για την επίδραση της πανδημίας στο κλάδος τροφίμων και ποτών. Επιπρόσθετα κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας η πανδημία Covid-19 δεν είχε ακόμα ολοκληρωθεί, αρκετοί εργαζόμενοι ήταν εκτός γραφείου για αρκετό διάστημα με αποτέλεσμα να μην έχουν ολοκληρωμένη άποψη για το τι συνέβαινε σε άλλα τμήματα της επιχείρησης που εργάζονται.

Τέλος η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων χωρίς την παρουσία του ερευνητή αν και αποτρέπει την πιθανότητα εκδήλωσης προκατάληψης και εξασφαλίζει την ανωνυμία, αποτελεί μειονέκτημά για την επίλυση τυχών αποριών και διευκρινήσεων. Στην συγκεκριμένη έρευνα έγινε προσπάθεια να περιοριστούν τα προβλήματα αυτά μέσω της αναλυτικότερης παρουσίασης των ερωτήσεων και παρέχοντας στους ερωτώμενους τα στοιχεία της ερευνήτριας για την επίλυση όλων των αποριών.

7.2 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Σε αυτήν την εποχή όπου όλα είναι ρευστά και οι αλλαγές είναι συνεχείς, είναι πολύ σημαντικό να γίνονται έρευνες που να δίνουν χρήσιμα δεδομένα στις επιχειρήσεις ώστε να μπορούν να εξασφαλίζουν όλα τα απαραίτητα στοιχεία για να σχεδιάζουν με περισσότερη ασφάλεια τις επόμενες στρατηγικές τους. Αρχικά η διενέργεια παρόμοιας ποσοτικής έρευνας τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο, θα μπορούσε να βοηθήσει στην εξαγωγή πολύ χρήσιμων αποτελεσμάτων για τη πορεία του κλάδου.

Αδιαμφισβήτητα μια έρευνα σχετικά με την επίδραση της πανδημίας Covid-19 στις επιχειρήσεις του κλάδου τροφίμων και ποτών θα μπορούσε να διενεργηθεί μετά το τέλος της πανδημίας. Με αυτό τον τρόπο θα συλλέγονταν στοιχεία που θα έδειχναν

την ολική επίδραση της πανδημίας στο κλάδο , και θα μπορούσαν να εξαχθούν πιο αναλυτικά συμπεράσματα.

Μια άλλη έρευνα θα μπορούσε να εστιάσει στις επιχειρήσεις που αύξησαν την κερδοφορία τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας , και στα μέσα που χρησιμοποίησαν για να επιτύχουν αυτά τα αποτελέσματα

Τέλος μια έρευνα σχετικά με την ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων τροφίμων και ποτών, σε μια εποχή όπου οι ψηφιακές δυνατότητες αυξάνονται συνεχώς , θα μπορούσε να εξάγει πολύ χρήσιμα συμπεράσματα για το μέλλον του κλάδου.

Βιβλιογραφία

- (ΕΚΤ), Ε. Κ. (2021). *Ο Ψηφιακός Μετασχηματισμός των ελληνικών επιχειρήσεων 2020: Η επίδραση της πανδημίας COVID-19*. Αθήνα: ΕΚΤ.
- Aday, S., & Aday, M. (2020). Impact of COVID-19 on the food supply chain. *Food Quality and Safety*, σσ. 167–180.
- Adecco. (2020). *Η Απασχολησιμότητα στην Ελλάδα το 2020*.
- Alonso, E. G. (2007). Material availability and the supply chain: risks, effects, and responses. *Environmental Science and Technology*, σσ. 6649–6656.
- Beatriz Corchuelo Martínez-Azúa, P. E.-S.-B. (2021). Impact of the COVID-19 Pandemic on Agri-Food Companies in the Region of Extremadura (Spain).
- Clear Seas Research. (2020). *Food & Beverage Mfg. Industry Perspective*.
- COMMISSISON, E. (n.d.). Ανάκτηση από https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/financial-assistance-eu/funding-mechanisms-and-facilities/sure_en
- Commission, E. (n.d.). Ανάκτηση από https://ec.europa.eu/greece/news/20200611_1_el
- Commission, E. (n.d.). Ανάκτηση από <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>
- Cronbach, L. J. (1951). *COEFFICIENT ALPHA AND THE INTERNAL STRUCTURE OF TESTS*.
- Deloitte: Shay Eliaz, Lily Murphy. (2020). A shock to the food system: Lessons learned from the COVID-19 pandemic.
- Elena Anastasiadou, M. C. (2020). The coronavirus' effects on consumer behavior and supermarket activities: insights from Greece and Sweden.
- FAO. (2020). *COVID-19 and the risk to food supply chains: How to respond ?* Ανάκτηση από <http://www.fao.org/3/ca8388en/CA8388EN.pdf>
- FAO. (2021, Αύγουστος). Guidance for preventing transmission of COVID-19 within food businesses.
- Food Industry Executive. (2020). State of the Food Industry COVID-19 Pulse Survey.
- GAIN, S. W. (2020). *Impacts of COVID-19 on small- and medium-sized enterprises in the food system*.
- Galanakis, C. M. (2020, Απρίλιος). The Food Systems in the Era of the Coronavirus (COVID-19) Pandemic Crisis.
- Harel, R. (2021). *The Impact of COVID-19 on Small Businesses' Performance and Innovation*. Ανάκτηση από <https://doi.org/10.1177%2F09721509211039145>
- Hellas, I. (2021). *European Payment Report 2021*. Αθήνα : Intrum Hellas .
- ILO. (2020). *COVID-19 and the im pact on agriculture and food security* . Ανάκτηση από https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/briefingnote/wcms_742023.pdf

- ILO. (2020). The impact of COVID-19 on enterprises.
- Jane Brennan, C. G. (2021). Food banks apply 2020 lessons to plan for their future. *McKinsey & Company*.
- Maehr, K. (2020, Δεκέμβριος). Challenges and opportunities facing food banks under COVID-19. (R. Uchoa, Δημοσιογράφος)
- Martino, V. (2021, ΙΟΥΝΙΟΣ). Ανάκτηση από <https://www.just-food.com/features/how-covid-19-has-sparked-calls-to-rethink-cpg-supply-chains/>
- McKinsey. (2020, Οκτώβριος). *COVID-19 and European small and medium-size enterprises: How they are weathering the storm*. Ανάκτηση από <https://www.mckinsey.com/industries/public-and-social-sector/our-insights/covid-19-and-european-small-and-medium-size-enterprises-how-they-are-weathering-the-storm>
- McKinsey. (2020). Perspectives on retail and consumer goods.
- Megashnee, M. M., Telukdarie, A. T., & Mohlala, P. (2020, Νοέμβριος). Analysis of the Impact of COVID-19 on the Food and Beverages Manufacturing Sector.
- Michael, S. (2011). Consumer behavior : buying, having, and being. Στο S. Michael, *Consumer behavior : buying, having, and being* (σσ. 116-124). Global Edition.
- Mussell, A., Bilyea, T., & Douglas, H. (2020). Agri-Food Supply Chains and Covid-19: Balancing Resilience and Vulnerability. *Independent Agri-Food Policy Note* .
- Optimum. (2020). *COVID-19 και Εφοδιαστική Αλυσίδα στην Ελλάδα*.
- Poinski, M. (2021). *By the numbers: How food sales during COVID-19 compare to the year prior*. Ανάκτηση από <https://www.fooddive.com/news/charts-food-sales-during-covid/598219/>
- Poinski, M. (2021). *Why some food and drink companies lost sales during the COVID-19 pandemic*. Ανάκτηση από <https://www.fooddive.com/news/food-drink-sales-lost-covid-19-pandemic/598428/>
- PWC. (2021). *Οι επιπτώσεις της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις*. PWC.
- PWC. (n.d.). *COVID-19 Workforce Challenges & Tips*. Ανάκτηση από <https://www.pwc.com/mt/en/publications/humanresources/covid-19-workforce-challenges/covid-19-workforce-challenges-and-tips-business-continuity.html>
- Rehan Aftab, M. N. (2021). An analysis of Covid-19 implications for SMEs in Pakistan.
- Rodrigues, M. (2021). *COVID 19 and the Business Management Crisis: An Empirical Study in SMEs*. Ανάκτηση από <https://doi.org/10.3390/su13115912>
- School, A. G. (2021). *RCI 2020*. Αθήνα.
- Steth, J. (2020). *Impact of Covid-19 on consumer behavior: Will the old habits return or die?* Ανάκτηση από <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296320303647?via%3Dihub>

- Sun, T. (2021). *Determining the impact of Covid-19 on the business norms and performance of SMEs in China*. Ανάκτηση από <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1937261>
- Taylor, D. B. (2021). Ανάκτηση από <https://www.nytimes.com/article/coronavirus-timeline.html>
- W.H.O. (2021). Ανάκτηση από <https://covid19.who.int/weforum.org>. (2021). *Eco Ζην*. Ανάκτηση από <https://ecozen.gr/2021/03/pos-i-pandimia-epirease-tin-episitistiki-asfaleia/>
- ΕΘΝΟΣ. (2020). *Κορονοϊός: Ο λόγος που «χτυπά» εταιρείες και εργοστάσια τροφίμων*. Ανάκτηση από https://www.ethnos.gr/ygeia/127965_koronoios-o-logos-poy-htypra-etaireies-kai-ergostasia-trofimon
- ΕΚΤ. (2020). *Ο Ψηφιακός Μετασχηματισμός των ελληνικών επιχειρήσεων 2020: Η επίδραση της πανδημίας COVID-19*.
- ΕΚΤ. (2020). *Ο Ψηφιακός Μετασχηματισμός των ελληνικών επιχειρήσεων 2020: Η επίδραση της πανδημίας COVID-19*.
- ΕΟΔΥ. (n.d.). Ανάκτηση από <https://covid19.gov.gr/covid19-live-analytics/>
- ΕΟΔΥ. (2020). Ανάκτηση από <https://eody.gov.gr/mikroviaki-antochi-kai-loimoxeis-poy-syndeontai-me-choroys-parochis-ygeias/choroi-parochis-ygeias-nosokomeia/ygieiniton-cherion/>
- Εργασίας, Ε. ΐ. (2021). Ανάκτηση από <https://www.eurofound.europa.eu/el>
- Ευάγγελος, Μ. (2021, Ιανουάριος). *Έρευνα ΕΥ*. Ανάκτηση από https://www.ey.com/el_gr/news/2021-press-releases/01/ereuna-ey-molis-to-2-ton-epixeiriseon-itan-proetoimasmenes-gia-tis-epiptoseis-tis-pandimias-stis-efodiastikes-alisides
- ΕΦΕΤ. (2020, Μάιος). Οδηγός για τη βιομηχανία τροφίμων.
- Ιωσηφίδης, Τ. (2021). Ανάκτηση από https://www.ey.com/el_gr/ccb/greece-mergers-acquisitions
- Ναυτεμπορική. (2020). Ανάκτηση από <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1586890/nielsen-auksisi-eos-kai-pano-aro-200-stis-agores-trofimon-kai-aporrupantikon-fernei-o-covid-19>
- Τσαμόπουλος, Μ. (2021, Αύγουστος). *Οι επιπτώσεις της πανδημίας στην εφοδιαστική αλυσίδα*. Ανάκτηση από <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/nautilia/i-epiptosis-tis-pandimias-stin-efodiastiki-alisida/>
- ΦΛΩΡΟΣ, Χ. (2021). *Η Ελληνική Οικονομική Επανάσταση το 2021*. Ανάκτηση από <https://www.kathimerini.gr/economy/561216781/i-elliniki-oikonomiki-epanastasi-to-2021/>

Παράρτημα

Φόρμα ερωτηματολογίου

Η επίδραση της πανδημίας COVID-19 στις επιχειρήσεις τροφίμων

και ποτών

Η συγκεκριμένη έρευνα διεξάγεται στο πλαίσιο εκπόνησης μεταπτυχιακής εργασίας του προγράμματος “MBA Food and Agribusiness” του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων της πανδημίας του COVID-19 στις Ελληνικές Επιχειρήσεις Τροφίμων.

Το παρόν ερωτηματολόγιο είναι απολύτως εμπιστευτικό, η συμμετοχή είναι ανώνυμη και τα αποτελέσματα θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της έρευνας.

Ο μέσος χρόνος συμπλήρωσής του είναι 7-8 λεπτά.

Η συμβολή σας είναι καθοριστική για τη συνέχεια της έρευνας.

Ευχαριστούμε θερμά για το χρόνο σας.

Επικοινωνία: vzachar@hotmail.com

1) Θα επιθυμούσατε να συνεχίσετε την έρευνα; *

- Ναι
- Όχι

Επίδραση της πανδημίας COVID-19 στις επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών

Ακολουθούν ερωτήσεις σχετικά με την επίδραση της πανδημίας στην επιχείρηση που εργάζεστε , την επιρροή της στα διάφορα τμήματα της επιχείρησης καθώς και τις οικονομικές συνέπειες .

2) Σε τι βαθμό έχει επηρεάσει η πανδημία COVID-19 τη λειτουργία της επιχείρησης που εργάζεστε ; (Κλίμακα 1= Καθόλου, 5=Πάρα πολύ) *

Καθόλου	1	2	3	3	5	Πάρα πολύ
---------	---	---	---	---	---	-----------

3) Αν επηρέασε η πανδημία COVID-19 την επιχείρηση , ποιο από τα παρακάτω τμήματα επηρεάστηκαν και σε τι βαθμό ; (Κλίμακα 1= Καθόλου, 5=Πάρα πολύ) *

	1	2	3	4	5	Δε διαθέτουμε αυτό το τμήμα
Τμήμα Προμηθειών						
Τμήμα Πωλήσεων λιανικής						
Τμήμα Πωλήσεων χονδρικής						
Τμήμα Προσωπικού						
Τμήμα Marketing						
Τμήμα Λογιστηρίου						
Τμήμα Ποιοτικού Ελέγχου						
Τμήμα Διανομής (Logistics)						

Τμήμα πληροφορικής (IT)						
Τμήμα Έρευνας & Ανάπτυξης (R&D)						

4) Σε τι βαθμό η πανδημία COVID-19 επηρέασε τα έσοδα της επιχείρησης ; (Σύγκριση με έσοδα πριν από την πανδημία- Ιανουάριος 2020) *

- Μείωση < 30%
- Μείωση 31%-50%
- Μείωση > 51 %
- Αύξηση < 30%
- Αύξηση 31%-50%
- Αύξηση >51%
- Δεν επηρεάστηκαν

5) Εάν η πανδημία COVID-19 τέλειωνε οριστικά σήμερα, πόσο καιρό πιστεύετε θα χρειαζόταν η επιχείρηση για να ανακάμψει πλήρως; *

- Λιγότερο από 1 μήνα
- 1-6 μήνες
- 7-12 μήνες
- Πάνω από 1 χρόνο
- Δε μπορώ να το προσδιορίσω
- Δεν επηρεάστηκε

Μέτρα και στρατηγικές που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 στις επιχειρήσεις τροφίμων και ποτών.

Ακολουθούν ερωτήσεις σχετικά με τα μέτρα που εφάρμοσε η επιχείρηση που εργάζεστε για πρόληψη της διασποράς του ιού , καθώς και στρατηγικές αύξησης εσόδων και τη διατήρηση λειτουργίας της επιχείρησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

6) Ποια μέτρα εφαρμόζει/εφάρμοσε η επιχείρηση για τη πρόληψη εξάπλωσης του COVID-19; *

Πολλαπλές απαντήσεις

- Τηλεργασία
- Μειωμένο ωράριο γραφείου(Βάρδιες)

- Μειωμένη παραγωγή/εμπορικές δραστηριότητες
- Προσωρινή διακοπή παραγωγής/εμπορικών δραστηριοτήτων
- Περιορισμένα διεθνή ταξίδια
- Περιορισμένες μετακινήσεις εσωτερικού
- Μείωση συναντήσεων διά ζώσης (εκδηλώσεις, συνέδρια)
- Απολύμανση κοινόχρηστων χώρων
- Παροχή απολυμαντικού διαλύματος
- Χρήση μάσκας
- Χρήση γαντιών
- Διενέργεια προληπτικών ελέγχων (Rapid test)

7) Ποιες είναι οι πιο σημαντικές στρατηγικές που εφάρμοσε η επιχείρηση για να αυξήσει τα έσοδα και να διατηρήσει τη λειτουργία της κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 ; *

Πολλαπλές απαντήσεις

- Παροχή νέων προϊόντων ή υπηρεσιών
- Μειώσατε τις τιμές ορισμένων προϊόντων ή υπηρεσιών
- Αλλάξατε τους όρους πληρωμής
- Αναζητήσατε νέες αγορές
- Αλλάξατε κανάλια διανομής
- Αλλάξατε τις συμφωνίες εφοδιαστικής αλυσίδας (πχ. νέοι προμηθευτές/ διαπραγμάτευση με τους υπάρχοντες)
- Δημιουργήσατε συνεργασίες με άλλες επιχειρήσεις
- Αλλάξατε το τομέα απασχόλησής σας (πχ. αλλαγή γραμμής παραγωγής)

8) Έκανε η επιχείρηση που εργάζεστε αίτηση για μέτρα κρατικής στήριξης; *

- Ναι
- Όχι
- Δεν είχαμε δικαίωμα αίτησης
- Δεν γνωρίζω

9) Τι είδους κρατικά μέτρα θα βοηθούσαν την επιχείρηση να ανακάμψει; *

Πολλαπλές απαντήσεις

- Άμεσες κρατικές επιχορηγήσεις
- Ευνοϊκά δάνεια
- Αναβολή φορολογίας
- Μείωση φόρων και εισφορών
- Δεν χρήζουμε ανάκαμψης

Ψηφιακός Μετασχηματισμός

Ακολουθούν ερωτήσεις σχετικά με την εφαρμογή ψηφιακών μέσων κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 και τη χρησιμότητά τους.

10)Αν κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19,εργαστήκατε μέσω τηλεργασίας πώς πιστεύετε ότι επηρεάστηκε η παραγωγικότητά σας ; *

- Η παραγωγικότητα αυξήθηκε
- Η παραγωγικότητα μειώθηκε
- Δεν υπήρξαν αισθητές αλλαγές
- Δεν εφαρμόστηκε

11)Θα συνεχίσει η επιχείρηση να χρησιμοποιεί ψηφιακά μέσα (πχ. τηλεργασία, τηλεσυσκέψεις) τα οποία εφαρμόστηκαν κατά τη πανδημία και μετά το τέλος της; *

- Ναι
- Όχι
- Δεν γνωρίζω

12)Πόσο σημαντικό κρίνετε η επιχείρηση να ψηφιοποιηθεί μετά την εμπειρία σας με την πανδημία COVID-19; (Κλίμακα 1= Καθόλου, 5=Πάρα πολύ)

Καθόλου	1	2	3	3	5	Πάρα πολύ
---------	---	---	---	---	---	-----------

Δημογραφικά Στοιχεία

Τα δημογραφικά στοιχεία, τα οποία ζητούνται αποσκοπούν μόνο στη συλλογή στατιστικών στοιχείων και καλύπτονται από πλήρη εχεμύθεια και προστασία προσωπικών δεδομένων.

13)Σε τι τομέα δραστηριοποιείται η επιχείρηση που εργάζεστε. ; *

- Παραγωγική (Παράγει και πουλάει τα προϊόντα που παράγει)
- Μη παραγωγική / Εμπορική (Εμπορεύεται προϊόντα από τρίτους και τα πουλάει)
- Παραγωγική & Εμπορική

14)Παρακαλώ επιλέξτε τον υποκλάδο των τροφίμων και των ποτών, που ανήκει η επιχείρηση .*

- Κρέας και προϊόντα κρέατος
- Παρασκευασμένα και διατηρημένα ψάρια και προϊόντα ψαριών
- Παρασκευασμένα και διατηρημένα φρούτα και λαχανικά
- Ζωικά και φυτικά έλαια και λίπη
- Γαλακτοκομικά προϊόντα και παγωτό
- Προϊόντα μύλων δημητριακών, άμυλα και αμυλώδη προϊόντα
- Αρτοσκευάσματα, σνακ, ζαχαρώδη, ζυμαρικά» (ή «άλλα προϊόντα διατροφής»)
- Ποτά
- Άλλο

15)Που εδρεύει η επιχείρηση; *

- Ανατολική Μακεδονία & Θράκη
- Κεντρική Μακεδονία
- Δυτική Μακεδονία

- Πελοπόννησος
- Ήπειρος
- Θεσσαλία
- Στερεά Ελλάδα
- Αττική
- Νησιά Ιονίου
- Νησιά Αιγαίου
- Κρήτη

16) Πόσοι εργαζόμενοι απασχολούνται στην επιχείρησή; *

- 1-50
- 51-100
- 101-300
- >301

17) Ποιο ήταν το ύψος του κύκλου εργασιών της επιχείρησής τη τελευταία οικονομική περίοδο; *

- <2.500.000€
- 2.500.001 € - 10.000.000 €
- 10.000.001€ - 50.000.000€
- >50.000.001 €

18) Παρακαλώ αναφέρετε, εάν επιθυμείτε, την επωνυμία της επιχείρησής τροφίμων και ποτών που εργάζεστε.

.....